

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Statens
offentliga
utredningar
1969: 8
Utbildnings-
departementet

506
1969: 8 A

Sexual- kunskapen på grundskolans högstadium

I

Elevenkät

SOU

Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor
i undervisnings- och upplysningsarbetet (USS)
Stockholm 1969

Statens offentliga utredningar 1969

Kronologisk förteckning

1. Faktisk brottslighet bland skolbarn. Esselte. Ju.
2. Om sexuallivet i Sverige. Esselte. U.
3. Ny sjöarbetstidslag. Esselte. K.
4. Bostadsrätt. Esselte. Ju.
5. Utsökningsrätt IX. Norstedt & Söner. Ju.
6. Offentliga tjänstemäns bisysslor. Esselte. C.
7. Kungörelseannonsering. Beckman. Ju.
8. Sexualkunskapen på grundskolans högstadium.
Esselte. U.

Statens offentliga utredningar

1969:8

Utbildningsdepartementet

Sexualkunskapen på grundskolans högstadium

I

Elevenkät rörande sexual- och samlevnads-
undervisningen i grundskolans årskurs 9
läsåret 1967—1968

Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor
i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU)
Stockholm 1969

Uppsala universitet
1969
Uppsala universitet

Sexualliknadsstudier på grunnskolornas högstadiet

En undersökning i sexuell- och
undervisning i grundskolornas
högstadiet
Årsrapport 1967-1968

Innehåll

Kommitténs förord	7	3.6.2 Mätsituationen	21
Kapitel 1 <i>Uppdraget</i>	9	3.6.3 Mätinstrumentet	21
1.1 Inledning	9	3.6.3.1 Elevernas uppgifter om erhållen undervisning.	21
1.2 Precisering av målsättning	9	3.6.3.2 Att mäta kunskap	22
Kapitel 2 <i>Undersökningens variabler och referensram</i>	12	3.7 Redovisningen av resultat.	22
2.1 Sexual- och samlevnadsundervisning i årskurs 9 enligt Läroplan för grund- skolan	12	Kapitel 4 <i>Undersökningens genomförande</i>	24
2.2 Elevernas uppgifter om erhållen un- dervisning	13	4.1 Uttagningen av elever	24
2.2.1 Inledning	13	4.1.1 I elevenkäten	24
2.2.2 Aspekter som behandlas.	13	4.1.2 I klassenkäten	24
2.2.3 Variationer i undervisningen	14	4.2 Bortfall	24
2.3 Elevernas kunskaper	14	4.3 Fältarbete	25
2.3.1 Kunskapsområden	14	4.4 Materialets bearbetning	25
2.3.2 Variationer i kunskaper	14	Kapitel 5 <i>Elevernas uppgifter om erhållen undervisning</i>	26
2.4 Normer för sexuellt samliv	15	5.1 Inledning.	26
2.5 Upplevt behov av sexual- och sam- levnadsundervisning	15	5.2 Sexual- och samlevnadsundervisning under biologilektionerna	26
2.6 Informationskällor.	16	5.2.1 Antal timmar som undervis- ningen omfattat	26
2.7 Bakgrundsdata	16	5.2.2 Vid undervisningen använda hjälpmedel.	27
Kapitel 3 <i>Undersökningstekniska aspekter</i>	17	5.2.3 Undervisningsklimat	27
3.1 Det totala felet och dess komponenter.	17	5.2.4 Omdöme om undervisningen.	28
3.2 Några definitioner av population och urval.	17	5.2.5 Hjälpmedlens och undervis- ningsklimatets samband med omdömet om undervisningen	28
3.3 Urvalets täckning av målpopula- tionen	18	5.3 Sexual- och samlevnadsundervisning under lektionerna i samhällskunskap	29
3.4 Bestämning av urvalsstorlek	19	5.3.1 Undervisningens omfattning	29
3.5 Precisionen vid olika typer av urval.	19	5.3.2 Undervisningsklimat och om- döme om undervisningen	30
3.6 Mättekniska aspekter	20	5.4 Sexual- och samlevnadsundervisning under lektionerna i kristendomskun- skap	32
3.6.1 Alternativa sätt för undersök- ningens genomförande	20		

5.4.1 Förekomst av undervisning i vissa frågor	32	8.2 Elevernas attityd till att sexual- och samlevnadsfrågor behandlas i undervisningen	58
5.4.2 Undervisningsklimat och om-döme om undervisningen	32	8.2.1 Ifråga om sexualkunskap	58
5.5 Undervisning beträffande det kunskaps- och åsiktsstoff enkäten be-handlat	33	8.2.1.1 Allmän värdering och önskemål	58
5.6 Undervisning i speciella frågor	34	8.2.1.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	59
5.7 Undervisning av utomstående	35	8.2.1.3 Redovisning efter bak-grundsdata	59
5.8 Elevernas uppgifter om undervis-ningen redovisade efter linje och ort-typer	35	8.2.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad	60
5.9 Resultat av klassenkäten	37	8.2.2.1 Allmän värdering och önskemål	60
Kapitel 6 <i>Elevernas kunskaper</i>	39	8.2.2.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	60
6.1 Inledning	39	8.2.2.3 Redovisning efter bak-grundsdata	60
6.2 Sexualkunskap	39	8.2.3 Ifråga om normernas relativitet	61
6.2.1 Enskilda kunskapsfrågor redo-visade efter kön och linje	39	8.2.3.1 Allmän värdering och önskemål	61
6.2.2 Kunskapsindex	42	8.2.3.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	62
6.2.2.1 Uppbyggnad	42	8.2.3.3 Redovisning efter bak-grundsdata	62
6.2.2.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	43	8.2.4 Ifråga om normer för sexuellt samliv	63
6.2.2.3 Redovisning efter bak-grundsdata	44	8.2.4.1 Önskemål om mer dis-kussion i skolan	63
6.3 Kunskaper i samhällsfrågor med an-knytning till sexualliv och samlevnad	45	8.2.4.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	64
6.3.1 Enskilda kunskapsfrågor redo-visade efter kön och linje	45	8.2.4.3 Redovisning efter bak-grundsdata	64
6.3.2 Kunskapsindex	47	8.3 Elevernas önskemål ifråga om hjälp-medel i undervisningen och undervisningsklimat	64
6.3.2.1 Uppbyggnad	47	8.3.1 Redovisning efter bakgrunds-data	64
6.3.2.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	47	8.4 Elevernas behov av enskilt samtal rörande sexual- och samlevnads-problem	67
6.3.2.3 Redovisning efter bak-grundsdata	47	8.4.1 Redovisning efter bakgrunds-data	67
6.4 Normernas relativitet	49	8.5 Behov av undervisning i speciella frågor	67
6.4.1 Enskilda kunskapsfrågor redo-visade efter kön och linje	49	8.5.1 Redovisning efter bakgrunds-data	67
6.4.2 Kunskapsindex	50	8.6 Uppfattning om vem som i första hand bör sköta sexualundervis-ningen i skolan	71
6.4.2.1 Uppbyggnad	50	8.6.1 Redovisning efter bakgrunds-data	71
6.4.2.2 Redovisning efter er-hållen undervisning	50		
6.4.2.3 Redovisning efter bak-grundsdata	50		
Kapitel 7 <i>Normer för sexuellt samliv</i>	52		
7.1 Inledning	52		
7.2 Elevernas egna normer	52		
7.2.1 Redovisning efter bakgrunds-data	53		
7.3 Normer tillskrivna skola, föräldrar och kamrater	54		
Kapitel 8 <i>Upplevt behov av sexual- och samlevnadsundervisning</i>	57		
8.1 Inledning	57		

Kapitel 9 <i>Informationskällor</i>	72
9.1 Inledning.	72
9.2 Informationskällor utanför skolan	72
9.2.1 Ifråga om sexualkunskap	72
9.2.1.1 Redovisning efter kön	72
9.2.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.	72
9.2.2.1 Redovisning efter kön	74
9.2.3 Ifråga om normer för sexuellt samliv	74
9.2.3.1 Redovisning efter kön	74
9.3 Preferenser i informationskällor	74
9.3.1 Ifråga om sexualkunskap	74
9.3.1.1 Redovisning efter bak- grundsdata	74
9.3.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.	76
9.3.2.1 Redovisning efter bak- grundsdata	76
9.3.3 Ifråga om normer för sexuellt samliv	76
9.3.3.1 Redovisning efter bak- grundsdata	79
Kapitel 10 <i>Sammanfattning</i>	80
10.1 Allmänt om undersökningen	80
10.2 Elevernas uppgifter om erhållen un- dervisning	81
10.3 Elevernas kunskaper.	81
10.4 Normer för sexuellt samliv	82
10.5 Upplevt behov av sexual- och sam- levnadsundervisning	82
10.6 Informationskällor.	83
10.7 Totalbildens struktur	84

Bilagor

1. Jämförelse mellan två typer av urval	85
2. Tabell över slumpfel vid olika procent- tal och urvalsstorlekar	89
3. Enkätformulär	90
4. Skrivelse till rektorer	119

Kommitténs förord

Genom undersökningen »Om sexuallivet i Sverige» (SOU 1969: 2) ville Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU) medverka till en bred objektiv framställning av sexuella värderingar, normer och beteenden i vårt land. Den nu framlagda elevenkäten rörande sexual- och samlevnadsundervisningen i grundskolans årskurs 9 läsåret 1967–1968 kan betraktas som en fördjupning av den första undersökningen på ett av de områden kommittén speciellt har i uppdrag att syssla med. Undersökningen »Om sexuallivet i Sverige», kap. 5, ville bl. a. visa hur sexualundervisningen i skolan ökat i omfattning från början av tjugotalet till mitten av sextiotalet. Den gav också en antydan om sexualkunskapens omfattning i olika befolkningsgrupper samt en mera detaljerad bild av befolkningens attityder till sexualundervisningens sakinnehåll och etiska innehåll. Undersökningen omfattade åldersgrupperna 18–60 år. Den nu framlagda undersökningen är helt inriktad på eleverna i åk 9, dvs. 15–16-åringarna. Även den allmänna sexualundersökningen gav viss information om denna åldersgrupp men endast för tiden före 1965 och endast i form av äldre åldersgruppers minnesbilder av sina egna beteenden på det sexuella området i yngre år. Elevenkäten i årskurs 9 avstår helt från att fråga efter beteenden. Undersökningen gäller i stället den meddelade sexualundervis-

ningens omfattning inom ämnena biologi, samhällskunskap och kristendoms-kunskap enligt elevernas uppfattning, deras kunskaper, deras informationskällor utanför skolan, deras omdöme om undervisningen, deras önskemål om sexualundervisningens omfattning och sakinnehåll, deras egna normer för sexuellt samliv samt de normer som de tror att skola, föräldrar och kamrater ansluter sig till. Insamlingen av uppgifter skedde genom gruppenkäter under tiden 27–31 maj 1968.

Bredvid denna bild, given av eleverna, ställs i nästa del av undersökningen lärarnas bild av den sexualundervisning som gavs i åk 9 läsåret 1967–1968 jämte lärarnas attityder till sådan undervisning.

Sexualundervisningen i skolan kommer dessutom att belysas med två andra enkätundersökningar, den ena inriktad på eleverna i det nya gymnasiets årskurs 2, den andra på lärarna i grundskolans låg- och mellanstadium. Lärarenkäten, åk 9, samt enkäten med gymnasieelever är genomförda och avses att publiceras under innevarande år. När enkäten med lärare på grundskolans låg- och mellanstadium kan publiceras är för tidigt att yttra sig om.

Sexual- och samlevnadsundervisningen i skolan kommer även att belysas genom en granskning som USSU låtit företaga av läroböckerna i biologi, samhällskunskap och kristendoms-/religionskunskap för att utröna hur mycket och vad för slags stoff

på detta område som behandlats i böckerna. Även denna undersökning torde komma att publiceras under 1969. Slutligen genomförs en enkät bland metodiklektorer på lärarhögskolorna för att inhämta deras uppfattning om lärarutbildning för sexualundervisning.

De genom USSU tillkomna undersökningar som helt inriktats på skolan är alltså följande:

1. Elevenkät, årskurs 9;
2. Lärarenkät, åk 9;
3. Elevenkät, gymnasiet åk 2;
4. Lärarenkät, grundskolans låg- och mellanstadium;
5. Granskning av läroböcker, samt
6. Enkät bland metodiklektorer.

Genom dessa undersökningar har USSU avsett att få en ingående kunskap om nuläget på sexualundervisningens område. Det var enligt USSU:s uppfattning nödvändigt att företa omfattande undersökningar med hänsyn till de mycket olika åsikter om de faktiska förhållandena som framkommit i debatten och de delvis kontroversiella uppfattningarna om vad sexualundervisningen bör omfatta. Vet man däremot åtminstone något om den undervisning som faktiskt givits och om den attityd elever och lärare har till sexualundervisning, och har man dessutom genom undersökningen »Om sexuallivet i Sverige» en viss föreställning om de attityder till sexualundervisning som finns inom den vuxna befolkningen blir det på ett helt annat sätt möjligt att överblicka vilka förslag som ligger inom möjligheternas gräns.

Undersökningarna nr 1-4 ovan är anförtrödda åt Statistiska Centralbyråns Utredningsinstitut. De utförs under ledning av avdelningsdirektören docent Bo Wärneryd. I planeringen och genomförandet av den i denna volym framlagda enkäten med elever i åk 9 har vidare förste aktuarien Karin Herbst deltagit. Föreliggande rapport har utarbetats av docent Wärneryd i samarbete med aktuarie Herbst. Hur ansvaret för undersökningen i övrigt fördelar sig mellan Utredningsinstitutet och uppdragsgivaren, USSU, framgår av kap. 1, »Uppdraget».

Bilaga 1, »Jämförelser mellan två typer av urval», har utarbetats av avdelningsdirektör Staffan Wahlström och aktuarie Staffan Sollander, Statistiska Centralbyrån.

Det är utredningens förhoppning att undersökningen, förutom att den ger USSU material för dess överväganden, också skall vara av omedelbart värde för skolans arbete samt att den skall stimulera den fortsatta pedagogiska och principiella debatten bland lärare, elever och övriga intresserade på det här aktuella området.

Stockholm i mars 1969

På USSU:s vägnar

Ragnar Lund
Ordförande

1.1 Inledning

Föreliggande rapport gäller en enkätundersökning bland eleverna i grundskolans årskurs 9. Den utgör en del av det uppdrag Utredningsinstitutet har för Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU). Detta uppdrag skall närmast specificeras och arbetsfördelningen klargöras.

Uppdraget avser att ge utredningen statistiskt underlag för behandling av ett sakproblem, gällande utformningen av den framtida sexual- och samlevnadsundervisningen.

Direktiven för utredningen lyder:

De sakkunniga skola under sitt arbete beakta de erfarenheter som vunnits av sexualundervisningen i skolorna och av upplysningsverksamheten i samlevnadsfrågor inom ungdomsverksamhet och folkbildningsarbete ävensom de rön och erfarenheter som gjorts på detta och närliggande områden inom medicinsk, psykologisk och social forskning.

De sakkunnigas överväganden och förslag skola avse den undervisning som meddelas inom skolväsendet samt den upplysningsverksamhet, inriktad på skolans olika åldersstadier, som förekommer eller bör förekomma vid sidan av den egentliga skolundervisningen.

Vid sina överväganden av vilka värderingar, som skola läggas till grund för sexualundervisningen, böra de sakkunniga se denna undervisning som ett led i den uppfostran för mänsklig samlevnad vilken skolan och övriga institutioner för fostran och upplysning har till uppgift att meddela. De värderingar, från vilka undervisningen och upplysningsarbetet i sexual-

och samlevnadsfrågor skola utgå, böra därför sammanfalla med de grunder, på vilka skolans etiska fostran i allmänhet skall byggas.

Det sakproblem som direktiven behandlar har översatts till en serie frågor av statistisk karaktär. I denna fas då alltså behoven av olika statistiska material penetrerats har Utredningsinstitutet icke medverkat. Någon plan för den totala utvärderingen av de olika undersökningar utredningen låtit utföra eller avser att utföra har icke legat till grund för institutets arbete. Uppdraget har heller icke innefattat något arbete från institutets sida på en sådan plan. Arbetet har för institutets del inneburit att i olika etapper ta ställning till önskemål från utredningen om kartläggning av vissa förhållanden inom utpekade grupper i samhället.

1.2 Precisering av målsättning

Beträffande frågan om sexual- och samlevnadsundervisningen i skolan har utredningen begärt undersökningar av:

a eleverna i grundskolans årskurs 9 med avseende på den undervisning de fått läsåret 67/68 och den effekt den haft;

b eleverna i gymnasiets årskurs II och III samt fackskolan med avseende på motsvarande förhållanden. (Undersökningarna av eleverna i gymnasiets årskurs III samt fackskolan har av kostnadsskäl ej kunnat genomföras);

c de lärare i grundskolan som under läsåret 67/68 undervisat i årskurs 9 i ämnenäa biologi, samhällskunskap och kristendoms-kunskap med avseende på den sexual- och samlevnadsundervisning de meddelat, deras utbildning härför och synpunkter på sådan undervisning; och

d lärare på grundskolans låg- och mellanstadium med avseende på motsvarande förhållanden.

I denna första rapport presenteras resultaten från undersökningen under punkt a ovan. Beträffande arbetsfördelningen i denna undersökning gäller att Utredningsinstitutet i huvudsak svarat för planeringsarbetet. Utredningens medverkan har i första hand gällt preciseringen av önskemål och utformningen av mätinstrumentet. Undersökningsplanens olika delar, gällande urvalsförfarande, mätteknik och resultatredovisning har underhand underställts utredningen för godkännande.

Utredningens önskemål gällde en enkätundersökning bland eleverna i 200 klasser i grundskolans årskurs 9. Beträffande innehållet förelåg ett formulärutkast. Institutet var i sitt arbete icke bundet till denna preliminära plan. De huvudområden för undersökningen som presenteras i denna plan har dock tagits upp till behandling. Dessa gällde studium av:

a sexual- och samlevnadsundervisningen med avseende på omfattning, innehåll, förekomst av hjälpmedel samt undervisningsklimat;

b elevernas kunskaper i sexual- och samlevnadsfrågor;

c elevernas behov av och synpunkter på sexual- och samlevnadsundervisningen; och

d deras informationskällor utanför skolan beträffande sexual- och samlevnadsfrågor.

Utöver dessa områden har olika normer för sexuellt samliv behandlats.

Preciseringen av målsättning beaktar naturligtvis det sakproblem utredningen har att behandla i det arbete som i det följande betecknas som »beslutsprocessen». Att det är meningsfullt med tanke på olika möjliga beslut att samla in information om

nuläget i fråga om sexual- och samlevnadsundervisningen, dess effekt på elevsidan och bakgrund på lärarsidan tas här för givet. Specificeringen av vad som är relevant information kan inte gärna göras fri från värderingar. I en plan för beslutsprocessen föreligger dessa värderingar explicita och styr informationsinsamlingen. Därvid skulle då sexual- och samlevnadsundervisningens funktioner ha fastslagits och innebörden av begreppet tillräcklig kunskap ha specificerats. I den planeringssituation som förelegat och som ingalunda är unik får begreppet »relevant» information den mer diffusa innebörden »intressant» information (med bivillkoret »och möjlig att samla in»). I fråga om t. ex. kartläggningen av elevernas kunskaper kommer värderingar, mer eller mindre implicita, in på två sätt. Dels i valet av kunskapsfrågor, dels i valet av faktorer som förklarar variationer i kunskaper. Valet av kunskapsfrågor bör naturligtvis knyta an till en explicit formulering av sexualundervisningens mål (vilka kunskaper bör eleverna ha då de lämnar grundskolan?). I vilken utsträckning detta gäller är en svårbedömd fråga. Innehållet i kunskapsfrågorna har inriktats på att täcka in dels innehållet i Skolöverstyrelsens handledning i sexualundervisning, dels innehållet i utredningens formulärutkast. Men därvid har ett urval för studium skett av de funktioner som sexual- och samlevnadsundervisningen har/kan ha. Vi kan grovt gruppera de undervisningsfunktioner som finns med i bilden, dvs. bildar massan av »intressant» information, på följande sätt. Sexual- och samlevnadsundervisningen kan avse att:

a lära ut hur människokroppen fungerar;

b verka »olycksförebyggande» (t. ex. söka förebygga könssjukdomar och icke önskade graviditeter);

c verka problem- och spänningslösande;

d verka socialiserande (t. ex. familjebildningsförberedande); och

e verka etiskt fostrande.

Det är dessa tänkbara funktioner som berörs i kunskapsfrågorna, i frågorna om behov och önskemål ifråga om undervisning

osv. De har täckts in i varierande utsträckning, sammanhängande bl. a. med att innebörden icke varit systematiskt specificerad. I princip kan dock undersökningen läsas och bedömas utifrån dessa funktioner, som ett försök att besvara frågan i vilken utsträckning sexual- och samlevnadsundervisningen uppfyllt dem.

I fråga om Utredningsinstitutets bedömning av möjligheten att samla in information på de huvudområden utredningen utpekat gäller följande allmänna värderingar. Kartläggningen av kunskaper har setts som det mest påtagliga och gripbara (i bemärkelsen att de existerar hos eleverna) och har därför givits stor plats i undersökningen (detta innebär dock inte att kunskapsdelen skulle vara problemfri ur undersökningsteknisk synpunkt). Därefter i gripbarhet har elevernas behov av sexual- och samlevnadsundervisning ansetts komma (med den allmänna reservationen att svar på behovsfrågor förmodligen överskattar de verkliga behoven). Möjligheterna att tillfredsställande rekonstruera undervisningen via elevernas egna uppgifter liksom möjligheterna att kartlägga informationskällorna utanför skolan har bedömts som mer osäkra. Försök har likväl gjorts då dessa områden bedömts som viktiga.

2.1 Sexual- och samlevnadsundervisningen i årskurs 9 enligt Läroplan för grundskolan

Av läroplanen framgår att sexual- och samlevnadsfrågor kan behandlas i ett flertal olika ämnen. Möjligheterna till samverkan mellan lärare i olika ämnen betonas starkt.

I kursplanen för biologi framhålls att samverkan beträffande sexualundervisning bör ske med lärare i samhällskunskap och kristendomskunskap. Om undervisningen sägs vidare att det är viktigt att även psykologiska och etiska synpunkter beaktas. För sexualundervisningens närmare utformning hänvisas till skolöverstyrelsens Handledning i sexualundervisning.

I handledningen i sexualundervisning framhålls att sexualkunskap på högstadiet särskilt bör behandlas i ämnena biologi, kristendomskunskap och samhällskunskap. Även inom ämnet barnavård bör sexualundervisning ges.

Handledningen påpekar att en strikt uppdelning av lärostoffet på ett sådant sätt att biologilärarna endast bör behandla de medicinska-biologiska avsnitten, kristendoms-lärarna de etiska(-moraliska) och lärarna i samhällskunskap de sociala-ekonomiska är olämplig. Så bör t. ex. även vid undervisningen om den biologiska delen etiska synpunkter behandlas såväl som social-ekonomiska aspekter.

I handledningen framhålls dock den starka förankring som frågor som står i sam-

band med äktenskapet har i kristendomsundervisningen.

Enligt handledningen är undervisning av lärare i allmänhet att föredra framför undervisning av t. ex. läkare på grund av lärarnas pedagogiska erfarenhet och vana att umgås med eleverna.

I handledningen specificeras vilka moment som skall ingå i sexualundervisningen. Följande moment anges för åldersgruppen 14-16 år:

- (1) Könsorganens byggnad och funktion
- (2) Fosterutveckling och havandeskap
- (3) Förlossning
- (4) Ungdomen och sexuallivet. Etiska synpunkter. Avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren
- (5) Utomäktenskapliga barn
- (6) Spontana och framkallade aborter
- (7) Könssjukdomar
- (8) Preventivmedel
- (9) Sterilitet
- (10) Sterilisering
- (11) Klimakterium
- (12) Vissa avvikelser i fråga om den sexuella driften

För årskurs 9 dessutom:

- (13) Etiska och sociala synpunkter på sexuallivet
- (14) Samhälleliga åtgärder för familjebildningen
- (15) Samhällets hjälpåtgärder vid havandeskap, förlossning och under amnings-tid

- (16) Samhällets åtgärder för vård och fostran av barn och ungdom
- (17) Menstruation och hormonerna
- (18) Störningar vid sexuellt samliv
- (19) Sexualupplysning i hemmen

Undervisning i biologi förekommer enligt läroplanen i årskurs 7 och 9, sexualundervisningen främst i årskurs 9. På samtliga linjer av årskurs 9 förekommer undervisning i biologi i lika stor omfattning.

I samhällskunskap rekommenderas att studiet av socialpolitiken inleds med en återblick på familjen och fortsätter med en skildring av olika former för samhällets stödjande och hjälpande verksamhet. I årskurs 8 har då redan behandlats familjebegreppet, familjebildningen, familjens olika funktioner, samlevnadsfrågor samt de olika familjemedlemmarnas rättigheter och skyldigheter. I detta ämne är det alltså svårare att avgränsa sexual- och samlevnadsundervisningen till en enda årskurs.

Även samhällskunskap studeras i lika stor omfattning av samtliga linjer i årskurs 9.

Kristendomskunskapen skall i årskurs 9 ge en sammanfattande behandling av den kristna tros- och livsuppfattningen – med beaktande av dess förhållande till kultur- och samhällsliv – samt av andra livsuppfattningar. Samverkan med bl. a. samhällskunskap och biologi är lämplig i fråga om etiska och sociala problem.

Undervisning i kristendomskunskap ges ej i årskurs 9 till eleverna på linjerna tp, pr, ha och ht. På dessa linjer bör därför enligt läroplanen livsåskådningsfrågor behandlas vid undervisningen i svenska, samhällskunskap och biologi. Det framhålles att sexualproblemen har en naturlig anknytning till det sistnämnda ämnet och att åtskilliga problem av såväl social-etisk som individ-etisk karaktär hör samman med samhällskunskapen.

På samtliga linjer i årskurs 9 förekommer ämnet barnavård med 10 lektionstimmar per år. Även i detta ämne kan frågor som rör familjen, barn- och familjevårdande institutioner och sexualfrågor behandlas. Detsamma gäller även för tillvalsämne-

na barnavård och familjekunskap (9 ht) och familje- och socialkunskap (9 s).

2.2 Elevernas uppgifter om erhållen undervisning

2.2.1 Inledning

Av föregående avsnitt har framgått att den undervisning vars förekomst och effekt undersökningen avser att studera, dels förekommer i flera olika ämnen, dels genom samverkan mellan lärare i olika ämnen kan variera mellan skolor i fördelningen på ämnen, dels är i vissa avseenden svår att avgränsa från andra moment i undervisningen. Det är en mängd olika aspekter som skall belysas och området är i sig svårtillgängligt. I den mån användbara uppgifter kan erhållas från eleverna är de av intresse på två sätt. Dels som ren beskrivning av den undervisning som skett i årskurs 9 läsåret 67/68, sedd från elevsidan (i uppdraget ingår även en beskrivning av undervisningen från lärarsidan). Dels som ett sätt att statistiskt förklara variationer i elevernas kunskaper.

2.2.2 Aspekter som behandlas

I nedanstående förteckning anges de olika aspekter som belyses i enkätformuläret (beträffande frågornas formulering hänvisas till det i bilaga 3 återgivna formuläret):

a undervisningens omfattning i ämnena biologi, samhällskunskap och kristendomskunskap. I biologi gäller det här antalet lektionstimmar som ägnats åt sexual- och samlevnadsundervisning, i samhällskunskap i vilken omfattning undervisningen täckt in vissa exemplifierade aspekter, i kristendomskunskap tre frågor gällande undervisning om äktenskapets uppgift och innebörd, problem som kan uppstå i ett äktenskap samt olika åsikter om sexuellt samliv, (frågorna 5, 6, 7, 14, 15, 19, 20 och 21 i formuläret);

b i undervisningen använda hjälpmedel (film, bildband, bandspelare, frågorna 9 och 10);

c undervisningsklimatet. Detta står som en sammanfattning för frågor gällande samundervisning mellan pojkar och flickor, diskussion i klassen och sättet att framställa sexuallivet (frågorna 8, 11, 13, 16, 18, 22, 24);

d omdöme om undervisningen i de tre ämnena (frågorna 12, 17, 23);

e undervisning om det kunskapsstoff en-käten behandlar. Vad detta kunskapsstoff omfattar framgår av avsnitt 2.3 (frågorna 52, 53, 70, 71, 72, 81, 82, 83);

f undervisning om normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i elevernas egen ålder (fråga 92);

g undervisning i vissa speciella frågor. Gäller undervisning om preventivmedel, menstruation och pollution (frågorna 25, 28a, 28b);

h undervisning av utomstående (4).

2.2.3 Variationer i undervisningen

Undersökningen syftar ej till att försöka förklara eventuella skillnader mellan skolor ifråga om den sexual- och samlevnadsundervisning som meddelats. Elevernas uppgifter om undervisningen används emellertid som ett sätt att förklara variationerna i deras kunskaper. Det är därför av betydelse att klarlägga hur undervisningen sammanhänger med några av de s. k. bakgrundsdata som används för att förklara kunskapsvariationer. Av detta skäl särredovisas uppgifterna om undervisningens omfattning för de olika linjerna i årskurs 9 och för olika orttyper.

2.3 Elevernas kunskaper

2.3.1 Kunskapsområden

Målsättningen för kunskapsprovningen har inte bara gällt den mera biologiskt-medicinskt betonade sidan utan även övriga delar av det kunskapsstoff som enligt läroplanen ingår i undervisningen. Kunskapsstoffet kan naturligtvis indelas på olika sätt;

det som här valts innebär en indelning i tre områden:

a **sexualkunskap**. Gäller 21 påståenden/frågor om biologiskt-medicinska förhållanden (frågorna 31–51). Med anknytning till i kapitel 1 nämnda funktioner hos sexual- och samlevnadsundervisningen berör de dels människokroppens sätt att fungera, dels den »olycksförebyggande» funktionen (ex. preventivmedel, könssjukdomar), dels den problem- och spänningslösande (ex. onani, sexuella avvikelser);

b **samhällsfrågor** med anknytning till sexualliv och samlevnad. Innehåller 15 frågor avsedda att pröva i vilken utsträckning eleverna är orienterade om hur samhället kommer in i frågor rörande sexualliv och samlevnad (frågorna 58–69). Gäller alltså i första hand vad som tidigare benämnts den socialiserande funktionen; och

c **normernas relativitet**. Avser ett försök att komma åt i vilken utsträckning eleverna fått känsla för normers och handlingsmönstrets bundenhet till kulturella faktorer och tidsperioder. Detta område har dock fått en mindre omfattande behandling. Då det gällt att allokera resurserna för formuleringskonstruktion har de två föregående haft företräde. Svårigheter att komma åt denna aspekt har också inverkat (frågorna 77–80).

2.3.2 Variationer i kunskaper

Grovt sett är det två grupper av faktorer som ger struktur åt inläringen av visst kunskapsstoff, nämligen faktorer i den mottagna informationen och elevernas egna förutsättningar.

Beträffande den mottagna informationen har vi dels den del som hänför sig till skolans undervisning (tidigare indelad efter omfattning, stoff, hjälpmedel och klimat), dels det kunskapsinhämtande som sker utanför skolans ram. Att närmare analysera effekten av dessa olika informationskällor är inte möjligt. Vi kan dock använda elevernas uppgifter om erhållen undervisning som förklaring till variationerna i deras kunskaper. Förväntan är då att ju mer omfattande un-

dervisningen varit, ju mer hjälpmedel som använts för att förmedla kunskapsstoffet och ju mer progressivt (i bemärkelsen samundervisning mellan pojkar och flickor, diskussion i klassen och ett positivt framställningssätt ifråga om sexuallivet) undervisningsklimat, desto större kunskaper. Beträffande övriga informationskällor kan vi knappast spåra deras effekt på kunskaperna annat än indirekt, via de samband de kan tänkas ha med de bakgrundsdata som närmast skall diskuteras. Det bör dock framhållas att elevernas uppgifter om olika informationskällors frekvens och inbördes vikt studeras. Den andra gruppen av faktorer som ger struktur åt inläringen gäller elevernas egna förutsättningar. Detta har att göra med deras motivation (intresse) för att lära sig och deras resurser (förmåga att tillgodogöra sig på visst sätt strukturerat kunskapsstoff). Som en tredje aspekt kan också nämnas deras tillfällen för kunskapsinhämtande (detta inkluderar både det passiva mottagandet av information och ett mer aktivt sökande). I samhällsvetenskaplig terminologi betecknas dessa vanligen som mellanliggande variabler. Förväntan på samband med kunskaper är given: ju större motivation och resurser och ju fler tillfällen desto större kunskaper. I princip förklarar de två grupper av faktorer som nämnts, gällande den mottagna informationen och förutsättningar, restlöst de variationer i kunskaper som förekommer.

I praktiken får vi i vår undersökning göra ett urval av förklaringar vilkas värde sedan prövas. Vad vi här valt att redovisa kunskaper efter, förutom erhållen undervisning, är en uppsättning bakgrundsdata. Dessa förklarar variationer i kunskaper därigenom att de återger variationer i motivation, resurser och tillfällen. Med andra ord: de utgör indikatorer på dessa faktorer. Indikatorerna väljs idealt så att de är relevanta för beslutsprocessen. I praktiken blir valet av bakgrundsvariabler dock en kompromiss mellan vad som enkelt kan tas fram i undersökningen, vad som är intressant i den bemärkelsen att varians förklaras och vad som är relevant för beslutsprocessen.

2.4 Normer för sexuellt samliv

Då den etiska sidan av sexualundervisningen starkt framhävts, har det ansetts vara av intresse att även studera vilka normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i deras egen ålder eleverna har när de lämnar grundskolan. Det är naturligtvis av intresse att se dessa normer i relation till dem som gäller i elevernas omgivning (skolans, föräldrars och kamraters normer). Närmare bestämt har det varit undersökningens avsikt att belysa följande tre frågor:

a finns det, enligt elevernas uppfattning, något auktoritärt tryck från skolans sida?

b hur rimmar elevernas egna normer med den dominerande uppfattningen om vad skolan bör förmedla?

c i vilken utsträckning föreligger normkonflikter mellan elever och föräldrar?

Avsikten har varit att fånga in olika inställningar till sexuellt samliv mellan ungdomar i elevernas egen ålder: de avvisande (får ej förekomma), de restriktiva (anger regler), de fria, de ansvars- och självständighetsbetonade. Med skolans, föräldrarnas och kamraternas normer menas här elevernas uppfattning om hur dessa normer ser ut (frågorna 86-91).

När vi skall förklara variationer mellan elever i fråga om de normer de har, använder vi oss av den uppsättning bakgrundsvariabler som skall presenteras i ett senare avsnitt. Någon referensram motsvarande den i föregående avsnitt presenterade, som genererar förväntningar på samband, föreligger dock inte.

2.5 Upplevt behov av sexual- och samlevnadsundervisning

Det gäller här två av varandra beroende aspekter, dels hur eleverna upplever att sexual- och samlevnadsundervisning i olika avseenden tas upp i undervisningen, dels hur man vill ha undervisningen utformad. Följande frågor tas upp:

a för områdena sexualkunskap, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad, normernas relativitet samt nor-

mer för sexuellt samliv studeras upplevelsen av att området berörts i undervisningen och behovet av mer undervisning (frågorna 54, 55, 73, 74, 84, 85, 93);

b elevernas önskemål ifråga om hjälpmedel i undervisningen och undervisningsklimat (frågorna 30a, b);

c elevernas behov av enskilt samtal (fråga 30c);

d elevernas behov av undervisning i speciella frågor (preventivmedel, samlag, frågor 26, 27);

e elevernas uppfattning om vem i skolan som i första hand bör sköta sexualundervisningen (fråga 29).

Elevernas behov skall naturligtvis ses mot bakgrunden av den undervisning de erhållit. Denna redovisningsgrund behöver inte närmare motiveras. I övrigt får vi här söka oss fram genom redovisning efter tillgängliga bakgrundsvariabler. Dessa får antas vara relaterade till bl a tillgången på informationskällor utanför skolan.

2.6 Informationskällor

Den del av enkätformuläret som gäller informationskällor har syftat till att dels klarlägga några av de viktigaste informationskällor man haft utanför skolan, dels klarlägga vart man helst skulle vända sig (inom eller utom skolan). Frågorna gäller:

a vilka informationskällor (de tre viktigaste anges) har man haft utanför skolan när det gäller sexualkunskap, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad samt normer för sexuellt samliv (frågorna 56, 76, 94);

b vart skulle man helst vända sig för att få råd på ovannämnda områden (frågorna 57, 77, 95)?

Frågorna under a skall redovisas med uppdelning på pojkar och flickor, de under b redovisas dessutom efter övriga bakgrundsdata.

2.7 Bakgrundsdata

De bakgrundsdata som tas upp gäller:

a kön (fråga 1);

b linje (fråga 2). Här görs en indelning i tre kategorier, nämligen g (gymnasieförberedande), övriga enbokstaviga linjer samt tvåbokstaviga (praktiska);

c orttyp. Indelning görs i fyra typer efter storlek;

d kamratkontakter. Denna variabel avser mängden kontakter med motsatta könet och är en kombination av svaren på två frågor (frågorna 101, 102).

Vidare ingår fyra aspekter på elevernas hemmiljö, gällande:

e målsmans skolutbildning (med differentiering på enbart folkskola eller mer, fråga 96);

f socialgrupp. Här följs den tidigare inom valstatistiken använda indelningen i tre grupper, som görs på grundval av yrkesuppgifter (fråga 97);

g religiös bakgrund. Ger en indelning i tre grupper efter föräldrarnas religiösa inställning (båda religiösa, en av dem religiös, ingen av dem religiös, frågor 98, 99);

h föräldrarnas kontroll. Avser i vilken utsträckning föräldrarna anger bestämd tid för hemkomst på kvällarna (fråga 100).

3.1 *Det totala felet och dess komponenter*

Som mått på kvaliteten hos en skattning som erhålles genom en statistisk undersökning användes ibland storleken av det s k medelkvadratfelet. Medelkvadratfelet, MSE (efter »mean square error»), är ett spridningsmått, vanligen uttryckt som bestående av två komponenter, en som hänför sig till skattningens (estimatorns) varians och en som gäller det systematiska felet hos skattningen, dess »bias»:

$$\text{MSE} = \text{Var}(\text{est.}) + (\text{bias})^2$$

Kvaliteten hos skattningen har alltså en slumpmässig och en systematisk komponent. Möjligheten att mäta storleken av detta fel är begränsad. Syftet är heller inte att få ett numeriskt uttryck för felet utan närmast att identifiera och värdera de olika faktorer som bidrar till att skapa fel. Uppdelningen ovan i två termer avser att fästa uppmärksamheten på hur det totala felet kommer in vid bestämningen av urvalsstorlek, då hänsyn endast kommer att tas till den slumpmässiga komponenten.

Grovt sett kan vi hänföra felkällorna till följande grupper:

- a fel orsakade av brister i urvalsramen;
- b det fel som uppkommer genom att endast ett urval studeras;
- c fel orsakade av bortfallet av undersökningsobjekt;

d fel orsakade av bristande kontroll över mätsituationen;

e fel orsakade av brister i mätinstrumentet; och

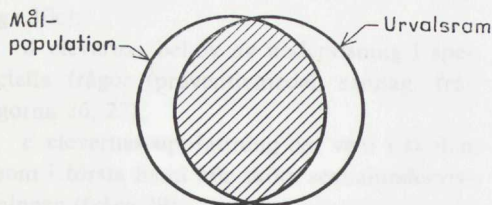
f bearbetningsfel.

I följande avsnitt skall i första hand de olika felkällorna under punkterna a–d diskuteras och deras bidrag till felet värderas. Fel som härrör från mätinstrumentet kommer att utförligare behandlas i samband med redovisningen av resultat. De åtgärder som vidtagits för kontroll av bearbetningsfelen, varmed avses fel som uppkommer i undersökningsmaterialet under de olika bearbetningsfaserna, framgår av kap. 4.

3.2 *Några definitioner av population och urval*

Undersökningen innebär ett försök att i en statistisk formulering ge ett bidrag till lösningen av ett av utredningens sakproblem, utformningen av den framtida sexualundervisningen i grundskolan. Undersökningens resultat tänkes ligga till grund för ev åtgärder riktade mot en viss population. Denna utgöres av elever i grundskolans årskurs 9. För att få relevant information som underlag för åtgärder utpekar vi en *målpopulation* som vi sedan avser att utsätta för ett visst observationsförfarande. Målpopulationen utgöres alltså av den mängd individer vi beslutar oss för att vi vill studera.

Av olika skäl är det nödvändigt att begränsa studiet till ett urval av individer ur denna population. För att dra ett urval krävs en *urvalsram*. Denna omfattar sällan samma mängd som målpopulationen. Förhållandet kan åskådliggöras på följande sätt:

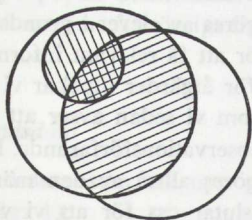
Brister i urvalsramen leder till täckningsfel, som kan vara av två slag:

a undertäckning = den delmängd individer vi vill studera men inte kan därför att de inte ingår i urvalsramen; och

b övertäckning = den delmängd individer som ingår i urvalsramen men som vi inte är intresserade av att studera.

Den streckade ytan i figuren åskådliggör *undersökningspopulationen*, dvs den delmängd av urvalsramen som också ingår i målpopulationen. Undersökningspopulationen kan sägas omfatta två strata, ett observationsstratum och ett bortfallsstratum. Det senare representerar de individer i populationen för vilka observationer inte kan erhållas. I princip krävs att denna indelning görs för varje undersökningsvariabel, på grund av förekomsten av s k partiellt bortfall.

För dragning av urvalet har ett visst urvalsförfarande definierats. Vid tillämpningen av detta utvalsförfarande på urvalsramen erhålles ett *bruttourval*, omfattande delmängden inom lilla cirkeln nedan:

Efter exkludering av de individer i bruttourvalet som kommit med på grund av övertäckningen i urvalsramen erhålles ett *nettourval*, som åskådliggöres av den dubbelstreckade ytan i figuren ovan.

I tillämpningen i närmast följande avsnitt av ovan gjorda definitioner får genom urvalsramens egenskaper begreppen övertäckning och undertäckning en speciell innebörd. Terminologin ovan kommer dock att användas.

3.3 Urvalets täckning av målpopulationen

Målpopulationen har definierats som elever i årskurs 9 i grundskolan, vanliga klasser, som läsåret 67/68 deltog i undervisningen (= hade möjlighet att delta i den undervisning vars effekt undersökningen vill studera). Specialklasser ingår alltså ej.

Vid början av läsåret, den 15.9.1967, omfattade denna population 78 601 elever, fördelade på 3 581 klasser (enligt rapporter från skolorna till Statistiska Centralbyråns byrå för undervisningsstatistik).

Någon urvalsram i form av en samlad förteckning över de elever som ingår i målpopulationen föreligger inte.

Urvalsramen definieras i själva verket av två ifråga om innehåll ofullständiga ramar som hänför sig till två skilda tidpunkter, nämligen

a en centralt tillgänglig förteckning över samtliga vanliga klasser i årskurs 9 den 15.9.1967, med uppgift om antalet elever i varje klass; och

b alfabetiskt uppställda namnförteckningar över eleverna i varje klass, som ej finns centralt tillgängliga utan endast på skolorna. Dessa förteckningar hänför sig till förhållandena under maj 1968 (tidpunkten ej exakt avgränsad).

Om någon tidsförskjutning ej förelåg, skulle sammanställningen av dessa två ramar ge den målpopulation vi definierat. Urvalsramen ger dock vissa brister i täckningen av målpopulationen, beroende på att

elever flyttat mellan skolor under läsåret. Undersökningpopulationen ger därigenom en viss underrepresentation av målpopulationen.

Bristen kan lämpligen klarläggas med anknytning till det använda urvalsförfarandet. Detta innebär ett systematiskt urval i den centralt tillgängliga förteckningen över klasser och elevantal i klasserna. I denna ram definieras urvalsenheternas position av två ordningsnummer, nämligen ett nummer inom klassen mellan 1 och M, där M avser klasstorleken och ett nummer mellan 1 och N, där N avser totala antalet enheter i ramen, med klasserna lagda i en viss ordning. Dragning har skett av var 50:e position i serien 1-N.

För dessa har klassen och ordningsnumret inom klassen identifierats.

Dragningen omfattade 1 580 positioner och var tilltagen med viss marginal för att ge ca 1 500 elever till slutresultat. I urvalsdragningens sista led identifieras elev, svarande mot uttagen position, då en alfabetisk förteckning över klassens elever upprättas.

Genom att elever slutat eller flyttat mellan skolor stämmer den använda ramen över klasser inte helt överens med de faktiska förhållandena i maj 1968. Vi har antagit att varje klass innehåller ett bestämt antal positioner. I en del fall visar det sig senare att det faktiska antalet elever i klassen är större eller mindre än som antagits. Detta leder till en viss, men förvisso obetydlig, undertäckning av målpopulationen (= ramfel). I de i urvalet ingående klasser som fått tillskott av elever under läsåret, har alfabetiskt siste eleven/sista eleverna ej haft någon chans att komma med i urvalet. I de utvalda klasser som minskat i elevantal svarar sista ordningsnumret/sista ordningsnumren ej mot någon elev.

Genom felaktigheter vid upprättandet av klasslistorna föreligger även vid urvalsdragningen en viss, men också här obetydlig övertäckning. Elever som avflyttat under läsåret har i en del fall ej avförts från klasslistorna. De har då i några fall felaktigt uttagits men exkluderats på senare stadium.

3.4 Bestämning av urvalsstorlek

Det totala felet har en slumpmässig och en systematisk komponent. För bestämning av urvalsstorlek har endast hänsyn tagits till slumpfelet som här bestäms som kvadratroten ur en viss estimators varians. De använda estimatorerna är med några undantag skattningar av procenttal i den population för vilken inferens kan ske. Variansen för estimatorn beror av P, det »sanna» värdet för proportionen med viss egenskap i popu-

lationen, och av urvalsstorleken: $V(p) = \frac{PQ}{n}$

där $Q = 1 - P$.¹ Vid bestämning av erforderlig urvalsstorlek måste hänsyn tas till den önskade precisionen hos en mängd esti-

mat av olika P, dvs $V(p_1) = \frac{P_1 Q_1}{n}$, $V(p_2) =$

$\frac{P_2 Q_2}{n}$, osv. För enkelhets skull knytes då

precisionskravet till maximivärdet för $\sqrt{PQ} = 0,5$. Vidare gäller att estimat skall kunna redovisas för ett antal delpopulationer. För en del av de redovisningsgrupper det blir fråga om kan andelen i urvalet ungefärligen anges på förhand, för andra finns ingen sådan möjlighet.

Kravet på precision kan då formuleras: urvalet bör vara så stort att skillnader mellan delpopulationer bör ha en rimlig chans att bli upptäckta och statistiskt säkerställda.

En rimlig chans anses föreligga om vid nedbrytning av materialet på upp till 4 redovisningsgrupper precisionen i estimaten uttryckt i dubbla standardavvikelser för visst procenttal ligger vid ca $\pm 5\%$. Detta kräver grupper av storleken 300–400 enheter. Lämplig urvalsstorlek bedömdes då med hänsyn till ovanstående och till kostnader vara ca 1 500.

3.5 Precisionen vid olika typer av urval

Som omnämnts i kap 1 avsåg den av utredningen skisserade undersökningsplanen en

¹ Under bortseende från korrektion för ändlig population och under betraktande av urvalsförfarandet som obundet slumpmässigt urval. I praktiken har ett systematiskt urval gjorts, men formeln för obundet slumpmässigt urval torde utgöra en tillräckligt bra approximation.

enkät i ca 200 hela klasser. Med en genomsnittlig klasstorlek av ca 25 elever skulle detta ge ett urval av ca 4 500 elever (efter bortfall). Detta skulle innebära ett clusterurval, vars lämplighet kan ifrågasättas av flera skäl. I detta avsnitt skall lämpligheten diskuteras med avseende på precisionen jämfört med den som erhålles i ett individu-urval. Individurvalet tänkes då vara ett obundet slumpmässigt urval med oberoende mellan de tillhörande observationerna.

Vid ett urval av klasser av elever kan man inte bortse från möjligheten att homogenitet föreligger mellan de observationer som görs inom en klass. Eleverna i samma klass har utsatts för samma undervisning och har möjlighet att kommunicera med varandra. Eleverna tenderar att likna varandra, dvs det finns risk för homogenisering inom klasser av kunskaper och åsikter. Annorlunda uttryckt, om en sådan tendens föreligger så ger observation av alla N eleverna i en klass mindre information än ett urval av N elever utan hänsyn till klasstillhörighet. Ett urval av m klasser av storleken $m \bar{N}$ (där \bar{N} utgör genomsnittlig klasstorlek) får därigenom sämre precision än ett individu-urval av samma storlek, $n = m \bar{N}$.

Ett av skälen till att ett individu-urval slutligen föredrogs var misstanken att en icke oväsentlig homogeniseringseffekt skulle föreligga. Svårigheten att skatta dess storlek i förväg gjorde det omöjligt att bedöma den erforderliga urvalsstorleken vid ett klassurval. Det ansågs likväl önskvärt att i efterhand kunna göra en bedömning av hur rimligt antagandet om en homogeniseringseffekt var. Underlag för denna bedömning utgörs av material från 10 hela klasser, vilkas elever fått svara på samma frågor som eleverna i individu-urvalet. Hur urvalet av klasserna skett framgår av kap 4. Det bör betonas att »klassenkäten» har karaktären av »fallstudier», något slumpmässigt urval av klasser föreligger inte. De ytterligare syften som klassenkäten haft framgår av avsnitt 3.6.

Problemet att studera en ev. homogeniseringseffekt inom klasser har angripits på

två sätt. I båda fallen har begränsning skett till tre kunskapsmått gällande sexualkunskap (index 1), samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad (index 2) och normernas relativitet (index 3). (För innehållet och konstruktionen av dessa hänvisas till kap 5).

I det ena fallet tar vi fasta på varianserna inom de 10 klasserna och jämför dessa med varianser i individu-urvalet. Testförfarandet och tankegången bakom, liksom resultat, framgår av bilaga 1, avsnitt 1.1. Vissa invändningar, sammanhängande med antagandet om lika varians i klasserna, torde kunna riktas mot sättet att testa hypotesen om homogeniseringseffekt. Trots detta vill vi se resultatet som ett indicium på att homogeniseringseffekt föreligger.

I det andra fallet betraktas klassenkäten som ett obundet slumpmässigt urval av $m = 10$ klasser. Variansen i en estimator som baserar sig på klassurvalet jämförs sedan med variansen i motsvarande estimator som baserar sig på individu-urvalet för att ge ett mått på den relativa variansökningen (= minskningen i precisionen) vid klassurval jämfört med individu-urvalet av samma storlek, $n = m N$. Förfarande, den bakomliggande tankegången och resultaten framgår av bilaga 1. Resultaten pekar på att en precisionsminskning föreligger. Reservationer måste dock anföras med hänsyn till att variansskattningen för klassurvalet bygger på ett litet material liksom att det »styrda» urvalet av klasser kan ge en överskattning av variansen.

Något entydigt svar på frågan om beroende kan inte ges med det material som står till förfogande. Vad som framkommit ovan leder dock till bedömningen att en betydande risk finns för att beroende skulle föreligga. I följande avsnitt skall ytterligare skäl anföras för lämpligheten av att välja ett individu-urval och ej ett klassurval.

3.6 Mättekniska aspekter

3.6.1 Alternativa sätt för undersökningens genomförande

En sammanställning av de två olika urvalsformerna med olika möjliga observations-

metoder ger sex alternativ för undersökningens genomförande:

Observationsmetod

Urval	Personlig intervju	Postenkät	Enkät med övervakning
Klass	1	2	3
Individ	4	5	6

Enligt utredningens preliminära önskemål skulle undersökningen utformas som en enkät administrerad i skolorna. För val av annan observationsmetod måste speciella fördelar kunna utpekas. Personliga intervjuer skulle innebära högre kostnader, ett tidsmässigt mer utdraget fältarbete (betydelsen av ett snabbt fältarbete är uppenbar eftersom det gäller att fånga upp effekten av undervisning som i hög grad sker i slutet av vårterminen innan eleverna slutar skolan och blir svåra att nå) samt en tungrodd intervju eftersom undersökningen i hög grad gäller kartläggning av kunskaper. Alternativ 1 och 4 ansågs därmed olämpliga. En postenkät (med enkätformulär hem till eleverna) skulle ha inneburit uppenbara risker för föräldraingrepp, ett stort bortfall på grund av att bortfallsuppföljning skulle ha varit svårt att genomföra under sommar-månaderna samt att speciellt testningen av kunskaperna blivit otillförlitlig. Alternativ 2 och 5 var därmed inte aktuella.

Återstår alternativ 3 och 6. Valet mellan dessa har behandlats ur precisionssynpunkt i tidigare avsnitt. Närmast skall här efter valet diskuteras med avseende på mätsituationen.

3.6.2 Mätsituationen

Ett av de skäl som talade för ett individurval hade att göra med bedömningen av hur mätsituationen skulle te sig vid enkät med hela klasser. För att mätsituationen skall bli tillfredsställande krävs att eleverna är motiverade att göra sitt bästa. Risken för störningar i deras motivation torde växa med storleken av den grupp som samtidigt genomgår enkäten. Effekten kan naturligtvis

ta sig olika uttryck. Den kan exempelvis leda till allmänt slarv vid ifyllandet, skämtsamma svar o.d. Den kan också innebära kommunikation mellan eleverna om vilka svar som bör ges. Båda dessa fall skulle kunna öka den i föregående avsnitt diskuterade homogeniseringseffekten.

Den genomsnittliga klasstorleken i grundskolans årskurs 9 var 22 elever. Med ett individurval av var 50:e elev skulle antalet uttagna elever vid varje skola bli betydligt mindre. Dvs om enkäterna administrerades skolvis skulle endast ett fåtal elever vara samlade samtidigt. Detta bedömdes vara en mer gynnsam mätsituation.

3.6.3 Mätinstrumentet

De fel som skapas av mätinstrumentet (enkätformuläret) skall här från principiell synpunkt diskuteras i fråga om två av enkätens fem huvudområden. Detaljsynpunkter på samtliga områden kommer att ges i samband med redovisningen av resultat.

3.6.3.1 Elevernas uppgifter om erhållen undervisning

Möjligheterna att kartlägga den undervisning som skett i sexual- och samlevnadsfrågor under läsåret 67/68 är naturligtvis begränsade. Detta sammanhänger dels med definitionsproblem (betydande svårigheter föreligger att i operationella termer avgränsa den undervisning det gäller), dels med minnesfaktorn. En närmare bedömning av de uppgifter eleverna lämnat skall ges i kap 5 i samband med redovisningen av resultat. Här skall endast nämnas det försök till belysning av felen i uppgifterna som gjorts. Det andra syftet med de klassenkäter som gjordes gällde just möjligheten att härigenom få underlag för belysning av felen. I var och en av de 10 klasserna erhöles ju i genomsnitt 22 uppgifter om samma sak, nämligen om den undervisning som skett. Variationerna inom de 10 klasserna ger ett mått på hur pass användbara uppgifterna i elevenkäten är.

En allmän rekommendation till försiktig-

het i användningen av elevernas uppgifter är motiverad. Men det bör också framhållas att vissa frågor gällt mycket konkreta förhållanden, varvid inga större definitionsproblem förelegat och minnesfaktorn förmodligen inte inverkat (gäller t ex frågan om undervisning om preventivmedel).

3.6.3.2 Att mäta kunskap

Inläringen av kunskaper mäter vi som elevernas förmåga att reproducera ett visst kunskapsstoff. Reproduktionen av detta stoff måste oundgängligen i enkätformuläret ges en viss struktur. Två elever kan tänkas i viss mening behärska samma kunskapsstoff men göra detta på olika språkliga nivåer. Formuläret är mest anpassat till den ena elevens nivå och ger inte den andre samma chans att reproducera sina kunskaper. Frågorna gällande sexualkunskap i formuläret är övervägande anpassade till den nivå som utmärker Skolöverstyrelsens handledning i sexualundervisning. Vi vet inte i vilken utsträckning undervisningen faktiskt skett på denna nivå. Det sagda ger i varje fall anledning att poängtera en begränsning i kunskapsmåten: det är fråga om reproduktion av kunskaper inom en viss given struktur. Denna kan ha varit olyckligt vald och ge en orättvis bild av de faktiska kunskaperna.

3.7 Redovisningen av resultat

Den allmänna uppläggnings av resultatredovisningen har presenterats i kap 2. Denna innebär att en mängd relationer studeras, dels inbördes mellan en del av undersökningens huvudområden, dels mellan dessa huvudområden och ett antal bakgrundsvariabler. Prövningen av tendenser som framträder har två aspekter:

- a en aspekt sammanhängande med beslutsprocessen (är resultatet praktiskt intressant? kan det ge underlag för beslut om åtgärder riktade mot målpopulationen?); och
- b en formellt statistisk aspekt (kan tendensen statistiskt säkerställas?).

En på en viss signifikansnivå statistiskt säkerställd skillnad mellan två redovisnings-

grupper kan vara praktiskt ointressant. Antalet sådana fall beror dels av hur väl undersökningsplanen är inordnad i beslutsprocessen, dels av urvalsstorleken som ju påverkar sannolikheten att faktiska skillnader blir upptäckta. Omvänt gäller att för en skillnad som förefaller praktiskt intressant ger statistisk signifikansprövning information om den risk man tar om skillnaden får leda till praktiska åtgärder.

Statistisk signifikansprövning ses som ett hjälpmedel vid orienteringen i ett statistiskt material. En begränsning i detta hjälpmedel finns naturligtvis vid masssignifikansprövningar. Eftersom prövningen sker på en viss risknivå, säg 5 %, kan man räkna med att ett antal statistiskt säkerställda skillnader ej föreligger i realiteten.

Prövningen av tendenser, eller skillnader mellan redovisningsgrupper, sker här utslutande med hjälp av χ^2 -test. χ^2 -värdet för en viss tabell anger den avvikelsetabellfrekvenserna har från de frekvenser som skulle föreligga om det faktiskt inte fanns någon skillnad mellan redovisningsgrupperna. Ju större χ^2 -värde, desto mindre chans att skillnaden mellan redovisningsgrupper beror av en slump. Ett signifikant χ^2 -värde anger dock endast att en skillnad föreligger, inte hur den ser ut, eller om den är i överensstämmelse med förväntan. Uttalanden härom får bygga på inspektion av själva tabellen. χ^2 -värdenas storlek och antalet frihetsgrader kommer ej att redovisas utan endast ett uttalande om signifikans föreligger eller ej. Genomgående gäller då 5 % risknivå. Beträffande beräkningarna gäller att sammanslagningar av kategorier skett där så erfordrats för att ernå tillräckligt stora teoretiska frekvenser. Vidare gäller att en del utslutningar av kategorier gjorts i de variabler som används för särredovisningar. Detta gäller svarkategorier som varit ointressanta med hänsyn till innehållet i variabeln, i första hand svar av typen minns ej och uppgift saknas.

Slutligen skall bedömningen av resultatens precision beröras. Det bör då betonas att precisionen endast är en aspekt på re-

sultatens tillförlitlighet, vilket också torde ha framgått av tidigare avsnitt. Precisionen i ett visst procenttal anges här med dubbla standardavvikelsen. För skattning av standardavvikelsen anses den för obundet slumpmässigt urval gällande formeln $\sqrt{\frac{pq}{n}}$

där p = procent individer med viss egenskap, q = 100 - p och n = urvalsstorlek, vara en tillräckligt god approximation. I bilagan återfinnes en tabell över standardavvikelsens storlek vid olika urvalsstorlekar och vid olika procenttal p. Av tabellen framgår att för ett p = 50 % och baserat på hela urvalet av elever (1 507) är precisionen $\pm 2 \times 1,29$, dvs $\pm 2,6$ %. Innebörden av detta är att med 95 procents sannolikhet ligger P, det populationsvärde som skattats, inom intervallet 47,4-52,6 %. Detta gäller under förutsättning att inga systematiska fel föreligger. Om systematiska fel föreligger minskas sannolikheten för att intervallet omsluter populationsvärdet. Storleken av intervallet varierar med storleken av det urval eller delurval p avser. Sålunda har samma p = 50 % om det baseras enbart på pojkar (755 till antalet) precisionen $\pm 3,6$ %.

4.1 Uttagningen av elever

4.1.1 I elevenkäten

Som framgått av kap 3 skedde urvalsdragningen i flera led, med sista ledet förlagt till skolorna. Detta innebar följande:

För att kunna identifiera de utvalda eleverna utsändes till rektorerna uppgifter om klassbeteckning och ordningsnummer på den uttagne eleven. Med hjälp av en klasslista bestämde sedan skolan vilken elev som motsvarade det givna ordningsnumret. Enligt instruktionerna skulle klasslistan ordnas i alfabetisk förteckning, oberoende av kön. Nyttillkomna elever skulle inplaceras i alfabetisk ordning och elever som slutat skolan skulle strykas (och därmed ej erhålla något ordningsnummer).

1 580 ordningsnummer utvaldes. Av dessa bortföll vid det senare ledet i urvalsproceduren 28 st av följande orsaker:

Uppgiven klass finns ej = 1

Uppgivet nummer finns ej (sista numret i klassen draget) = 19

Uttagen elev flyttat = 6

Uttagen elev slutat = 2

Bruttourvalet omfattar 1 560 individer. De två sistnämnda kategorierna, som uppkommit genom brister i urvalsproceduren skall utslutas. Dessa elever skulle ha strukits från klasslistan och därmed ej kunnat bli uttagna. Efter exkludering erhålles ett nettourval av 1 552 elever.

Utfallet av nettourvalet (efter bortfall) kan bedömas med avseende på fördelningen på kön där totalsiffror finns för den 15.9 1967 (i %):

	Totalt	I urvalet
Pojkar	50,3	50,1
Flickor	49,7	49,9

4.1.2 I klassenkäten

För klassenkäten utvaldes 10 klasser på ett sådant sätt att olika linjer, orttyper, geografiska områden och områden med olika grad av religiös förankring skulle vara representerade. Fyra klasser uttogs i Stockholm, två från en mellansvensk stad, två från landskommuner på västkusten och två från landskommuner i Norrland.

4.2 Bortfall

Bland de 1 552 utvalda eleverna genomfördes enkäten med 1 507. Bortfallet, 45 elever eller 2,9 %, fördelade sig enligt följande:

Vägrare	8
Sjukdom	15
Frånvarande av annan orsak	18
Övrigt	4
Totalt	45

I gruppen »Frånvarande av annan orsak» inryms 10 sk problembarn och 5 elever på pryöarbete. Bortfallets bidrag till det totala felet kan sägas vara av underordnad betydelse.

4.3 Fältarbete

I syfte att dels prova hur formuläret fungerade, dels kontrollera hur lång tid som måste beräknas för enkäten, gjordes i början av maj ett prov i en klass i årskurs 9 i en skola i Stockholm. Eleverna fick efter provet gesina synpunkter på enkätformuläret. Resultatet av provet ledde till en del ändringar i formuläret. En lektionstimme befanns vara tillräcklig för att besvara frågorna.

I fältarbetet deltog 194 av Utredningsinstitutets lokalombud. Ca 600 skolor fanns med i undersökningen. Under tiden 15–22 maj kontaktade lokalombuden rektorerna för att dels få uppgift om de utvalda elevernas namn, dels bestämma om lämplig tidpunkt och lokal. Vid detta tillfälle kontrollerades också om den planerade undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor var avslutad. I de få fall där undervisningen ännu inte var avslutad uppsköts enkäten till efter denna tidpunkt. Rektorerna uppmanades att inte underrätta de uttagna eleverna för långt i förväg. I enstaka fall gavs rektor tillåtelse att inhämta tillstånd från föräldrarna.

Insamlingen av uppgifter skedde genom gruppenkäter under tiden 27–31 maj. Elever som utvalts från en och samma skola – i allmänhet ca 3–4 elever – samlades i en gemensam lokal. Kallelse till deltagande i enkäten utfärdades genom rektors försorg.

Lokalombuden kontrollerade att rätt elever infunnit sig, presenterade kortfattat undersökningen och delade ut frågeformuläret. En lektionstimme hade beräknats för att besvara frågeformuläret. Varje elev fick ett kuvert att lägga det besvarade formuläret i. Dessa kuvert insamlades sedan av lokalombudet. Varje elev erhöLL dessutom ett brev med uppgift om undersökningens uppdragsgivare och syfte. Eleverna uppmanades att visa detta brev för föräldrarna.

Om någon eller några elever var frånvarande vid enkättillfället gjordes återbesök vid skolan. I några enstaka fall genomfördes enkäten i hemmet. Vid klassenkäterna gjordes dock inte något försök att få kontakt med frånvarande elever.

Undersökningen bemöttes till allra största delen positivt av både lärare och elever. Någon negativ reaktion från föräldrarna har inte heller förekommit.

4.4 Materialets bearbetning

Det inkomna primärmaterialet granskades av institutets personal och kompletterande kodning genomfördes, varvid bl a en socialgruppsindelning gjordes på grundval av de yrkesuppgifter för målsman som eleverna lämnat. Därefter skedde stansning och kontrollstansning.

Materialet kontrollerades ytterligare medelst EDB enligt ett standardprogram för logiska kontroller.

Tabellframställningen skedde på en EDB-maskin typ IBM 7090 enligt ett av Utredningsinstitutets standardprogram.

Chi²-beräkningarna har skett maskinellt. Dels har det program som använts för tabellproduktionen också levererat chi²-värdet. Dels har, då beräkningarna avsett i efterhand redigerade tabeller, dessa skett på en härför programmerad bordskalkylator.

5 Elevernas uppgifter om erhållen undervisning

5.1 Inledning

I kap 2 har redovisats vilka aspekter på undervisningen som tagits upp till behandling. Det har framgått att avsikten varit att komma åt dels omfattningen av det kunskapsstoff som förmedlas, men dels också undervisningen i tre bestämda ämnen (som svarar för den övervägande delen av den sexual- och samlevnadsundervisning som förekommer). Av detta skäl har enkätformuläret blivit relativt komplicerat. Frågor om den ämnesbundna undervisningen har tagits upp för sig i ett inledande avsnitt, med avsikt utan att anknyta till de kunskapsfrågor (vilka mer påtagligt exemplifierar vad som ingår i sexual- och samlevnadsundervisningen) som ingår i formulärets följande delar.

Elevernas uppgifter om erhållen undervisning innehåller naturligtvis vissa fel. Att ge ett kvantitativt mått på felmängden är inte möjligt, men det förefaller likväl möjligt att med hänsyn till felet någorlunda klart klassificera uppgifterna i tre grupper:

- a uppgifter behäftade med betydande osäkerhet;
- b uppgifter som får tas med viss försiktighet; och
- c uppgifter som är relativt tillförlitliga.

Underlag för bedömningen är dels frågans karaktär (hur pass konkret och avgränsningsbart ämne den gällt), dels andelen

svar »minns ej» (hög andel tolkas som tydande på stort fel), dels resultat från klassenkäten (redovisas i kapitlets sista avsnitt).

Ifråga om undervisningens omfattning och karaktär i övrigt gäller elevernas uttalanden förhållandena i den egna klassen. Eftersom vi har ett individurval gäller egentligen att uttalanden endast kan göras om procent elever som fått undervisning osv. Om man i stället vill betrakta klassen som undersökningsenhet, dvs antar att vi har ett urval av klasser, med en slumpmässigt vald rapportör per klass, måste reservation göras för att en underrepresentation av klasser med få elever föreligger.

5.2 Sexual- och samlevnadsundervisning under biologielektionerna

5.2.1 Antal timmar som undervisningen omfattat

Tabell 5.1. visar antalet lektionstimmar i biologi som enligt eleverna ägnats åt sexual- och samlevnadsundervisning under läsåret 67/68. Uppgifterna torde vara behäftade med betydande osäkerhet.

Den stora andelen »minns ej» svar pekar på svårigheten att kunna lämna exakt besked. Å andra sidan behandlas sexual- och samlevnadsfrågor oftast ganska sent på vårterminen, vilket skulle tala för att det finns en rimlig chans för eleverna att kunna komma ihåg hur mycket tid som ägnats åt dessa frågor.

Tabell 5.1. Sexualundervisning under biologilektionerna.

	Antal timmar								Minns ej antal timmar	Uppgift saknas	Ej fått undervisning, minns ej	S:a
	1	2	3	4	5	6	7	8-				
Antal	53	139	156	174	155	78	37	135	445	22	113	1 507
%	4	9	10	12	10	5	2	9	30	1	7	100

Tabell 5.2. Hjälpmedel i undervisningen under biologilektionerna.

	Visades film eller bildband?					Användes bandspelare?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	825	492	64	13	1 394	518	785	76	15	1 394
%	59	35	5	1	100	37	56	5	1	100

En annan svårighet här är det svävande begreppet sexual- och samlevnadsfrågor. Detta begrepp definieras för denna undersökning egentligen med det kunskapsstoff som först senare presenteras i formuläret. Det är här alltså omöjligt att veta huruvida eleven har en mycket snävare eller vidare avgränsning för vilka frågor han betraktar som sexual- och samlevnadsfrågor.

5.2.2 Vid undervisningen använda hjälpmedel

Frågorna om användning av hjälpmedel, som redovisas i tabell 5.2, får ses mot bak-

grund av den något känsliga karaktär som sexualundervisningen har. Av tabellen framgår att film eller bildband förekommit i första hand. Nära 60 % av eleverna har uppgett detta. Uppgifterna torde vara relativt tillförlitliga.

5.2.3 Undervisningsklimat

Tabellerna 5.3, 5.4 och 5.5 visar de indikatorer som valts för att belysa hur undervisningsklimatet varit.

I handledning i sexualundervisning rekommenderas att någon uppdelning av eleverna inte skall ske utan särskilda skäl. I ut-

Tabell 5.3. Samundervisning i seksualkunskap under biologilektionerna.

	Undervisades pojkar och flickor tillsammans?					
	Ja, hela tiden	Ja, en del av tiden	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 005	126	240	7	16	1 394
%	72	9	17	1	1	100

Tabell 5.4. Förekomst av frågor och diskussion under biologilektionerna i seksualkunskap.

	Fick eleverna frågor och diskutera under lektionerna?					
	Ja	Ja, men bara skriftliga frågor	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 035	45	221	79	14	1 394
%	74	3	16	6	1	100

Tabell 5.5. Uppfattning om framställningssättet under biologilektionerna.

	Tyckte man att sexuallivet framställdes som någonting fint eller fult i undervisningen?					
	Fint	Fult	Varken fint eller fult	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	530	13	691	140	20	1 394
%	38	1	50	10	1	100

formningen av svarsalternativen på den fråga som ställts till eleverna i detta hänseende har ej beaktats förekomsten av klasser med enbart pojkar eller flickor. Enligt skolstatistikens primärmaterial uppgår andelen sådana klasser till 25 %. Mot bakgrund av detta kan »nej»-svaren (17 %) på frågan om samundervisning ej anses användbara, då elever i sådana klasser troligen markerat detta alternativ. Uppgiften att delad undervisning under en del av tiden förekommit i 9 % av fallen bedömes dock som användbar. Detta skulle betyda att i klasser med både pojkar och flickor har samundervisning i de allra flesta fall skett.

Beräffande frågan om eleverna fick fråga och diskutera måste anmärkas att eleverna kan ha svarat på frågan om huruvida diskussion förekom. Läraren kan ju i och för sig ha uppmanat eleverna att ställa frågor men eleverna har inte gjort detta. Båda uppgifterna torde dock vara relativt tillförlitliga.

Den tredje indikatorn gäller elevernas uppfattning om den syn på sexuallivet som framställningssättet representerade. Valet av termerna fint-fult för att belysa detta kan ifrågasättas. Det kan dock konstateras att ytterligt få elever uppfattat framställningssättet som sexualfientligt.

5.2.4 Omdöme om undervisningen

Ett sammanfattande omdöme om undervisningen ges i tabell 5.6. Svaren ligger övervägande på den positiva sidan (62 % »mycket bra» eller »ganska bra»).

5.2.5 Hjälpmedlens och undervisningsklimatets samband med omdömet om undervisningen

Man kan nu fråga vad det är som gör undervisningen bra eller dålig ur elevernas synpunkt. Av tabell 5.7 framgår betydelsen av användningen av hjälpmedel. En statistiskt säkerställd skillnad (χ^2 -test, 5-procentsnivån) finns för båda hjälpmedlen. Användningen av hjälpmedel leder till mer positiva omdömen om undervisningen. Tabell 5.8 belyser undervisningsklimatets betydelse. Signifikant skillnad föreligger för indikatorn diskussion men ej för samundervisning. Förekomst av diskussion leder till mer positiva omdömen.

Användningen av hjälpmedel och förekomsten av diskussion kan naturligtvis i sig bidra till att undervisningen bedöms som mer intressant, men svaren på dessa två frågor måste mera ses som en indikation på hur läraren bedriver sin undervisning, om

Tabell 5.6. Omdöme om undervisningen i sexualkunskap under biologilektionerna.

	Vad anser man om undervisningen man fått?							
	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra el. dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	261	619	274	150	56	17	17	1 394
%	18	44	20	11	4	1	1	100

Tabell 5.7. Samband mellan användningen av hjälpmedel och omdöme om undervisningen under biologilektionerna.

	Visades film eller bildband?		Användes bandspelare?	
	Ja	Nej	Ja	Nej
% som ansett undervisningen vara mycket eller ganska bra	68	57	70	59
Bastal	825	492	518	785

Tabell 5.8. Samband mellan undervisningsklimat och omdöme om undervisningen under biologilektionerna.

	Undervisades pojkar och flickor tillsammans?		Fick eleverna fråga och diskutera?		
	Ja, hela tiden	Ja, en del av tiden	Ja	Ja, men bara skriftliga frågor	Nej
% som ansett undervisningen vara mycket eller ganska bra	64	67	71	60	35
Bastal	1 005	126	1 035	45	221

han kan behandla detta ämne på ett för eleverna stimulerande sätt osv.

Någon motsvarande tabell över sambandet mellan uppfattningen om framställnings sättet och omdömet om undervisningen redovisas ej då en så liten andel (1 %) ansåg att framställningen var negativ.

5.3 Sexual- och samlevnadsundervisning under lektionerna i samhällskunskap

5.3.1 Undervisningens omfattning

Ifråga om den undervisning som kan ha förekommit under lektionerna i samhällskunskap har vi försökt att klargöra innebörden i begreppet sexual- och samlevnads-

undervisning i detta sammanhang genom att exemplifiera en rad av de frågor som man skulle kunna tänka sig har tagits upp under lektionerna i samhällskunskap. Svaren på frågan hänför sig alltså troligen till de exempel som givits och ev de frågor som eleverna bedömt som likartade.

Då det verkar troligt att dessa frågor kan ha behandlats vid flera olika tillfällen och inte alltid ägnats hela lektionstimmar, har eleverna endast frågats om de fått undervisning om det mesta eller en del av de frågor som specificerats tidigare, istället för att liksom i fråga om biologin försöka få eleverna att precisera ett timantal.

Tabell 5.9 visar att 42 % av eleverna uppger att åsyftad undervisning förekommit.

Tabell 5.9. Undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor under lektioner i samhällskunskap.

	Har man fått undervisning i sådana frågor (exemplifierade i enkätfrågans ingress)?					S:a
	Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej, ingen alls	Minns ej	Uppgift saknas	
Antal	85	542	728	149	3	1 507
%	6	36	48	10	-	100

Tabell 5.10. Förekomst av frågor och diskussion under de lektioner i samhällskunskap som ägnats åt sexual- och samlevnadsfrågor.

	Fick eleverna fråga och diskutera under lektionerna?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	274	173	164	16	627
%	44	28	26	3	100

Tabell 5.11. Uppfattning om framställningssättet under lektionerna i samhällskunskap.

	Tyckte man att sexuallivet i undervisningen framställdes som någonting fint eller fult?					
	Fint	Fult	Varken fint eller fult	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	124	10	335	136	22	627
%	20	2	53	22	4	100

Andelen svar »minns ej» är relativt stor (10 %). Uppgifterna får anses vara behäftade med betydande osäkerhet.

5.3.2 Undervisningsklimat och omdöme om undervisningen

Tabellerna 5.10 och 5.11 visar två indikatorer på undervisningsklimatet, nämligen diskussion och framställningssätt, tabell 5.12 elevernas omdöme om undervisningen.

Vid en jämförelse mellan uppgifterna om

undervisningsklimat och omdöme om undervisningen avslöjas mycket olika svarsmönster för undervisningen under biologilektionerna och lektionerna i samhällskunskap.

62 % tycker att undervisningen i samband med biologi var mycket eller ganska bra, 15 % tycker att den var ganska eller mycket dålig och 20 % varken bra eller dålig medan däremot endast 26 % tycker att undervisningen i samband med samhällskunskapen var mycket eller ganska bra,

Tabell 5.12. Omdöme om undervisningen under lektionerna i samhällskunskap.

	Vad anser man om den undervisning man fått?							
	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra el. dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	28	136	216	131	56	39	21	627
%	4	22	34	21	9	6	3	100

Tabell 5.13. Samband mellan undervisningsklimat och omdöme om undervisningen i samhällskunskap.

	Fick eleverna fråga och diskutera?	
	Ja	Nej
% som ansett undervisningen vara mycket eller ganska bra	41	13
Bastal	274	173

30 % tycker att den var mycket eller ganska dålig och 34 % att den var varken bra eller dålig.

Vad är bra respektive dålig undervisning?

Ett mått på hur bra undervisningen har varit är naturligtvis elevernas redovisade kunskaper. De två kunskapsindex som har tagits fram för dels sexualkunskap och dels samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad anger inte att eleverna skulle vara bättre på det förra området än det senare. Emellertid kan undervisningen om samhällsfrågor med anknytning till sexuallivet inte knytas enbart till undervisningen i samhällskunskap, utan dessa frågor har behandlats även inom andra ämnen.

Elevernas avgivna omdöme om undervisningen behöver heller inte anknyta till detta mått – dvs redovisade kunskaper. Hur bildar sig eleverna en uppfattning om undervisningen är bra eller dålig?

Det är möjligt att sexual- och samlevnadsundervisningen under biologielektionerna varit lättare att värdera. Eleverna har en klarare uppfattning om vilka moment som för-

väntas ingå i denna undervisning och momenten är klart urskiljbara ur det övriga lärostoffet i biologi.

Det är troligt att frågor med anknytning till sexuallivet som kan ha behandlats i samband med samhällskunskapen inte har gjort samma intryck på eleverna som den klart avgränsade sexual- och samlevnadsundervisningen i biologi. Vid en bedömning en tid efteråt av undervisningens kvalitet kan därför tankegången ha varit: »Jag har ingen klar minnesbild av denna undervisning. Alltså måste den ha varit dålig.»

Att minnesbilden av undervisningen i samhällskunskap varit mindre klart framträdande än av undervisningen i biologi stöds i viss mån av svaret på frågan om eleverna fick fråga och diskutera i samband med undervisningen. 6 % har svarat att de ej minns om de fick fråga och diskutera i samband med undervisningen i biologi. Motsvarande för undervisningen under lektionerna i samhällskunskap är 26 %.

Tabell 5.13 visar på ett klart samband mellan indikatorn diskussion och omdöme

Tabell 5.14. Undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor under lektionerna i kristendoms-kunskap.

	Har undervisningen behandlat . . .				
	Äktenskapets uppgift och innebörd?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	625	426	121	10	1 182
%	53	36	10	1	100
	Problem som kan uppstå i ett äktenskap?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	536	480	150	16	1 182
%	45	41	13	1	100
	Olika åsikter beträffande sexuellt samliv?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	437	606	122	17	1 182
%	37	51	10	1	100

Anm.: 325 elever i urvalet har ej haft kristendoms-kunskap under läsåret.

Tabell 5.15. Förekomst av frågor och diskussion under de kristendomslektioner som ägnats åt sexual- och samlevnadsfrågor.

	Fick eleverna fråga och diskutera under lektionerna?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	444	153	98	28	723
%	61	21	14	4	100

Anm.: Gäller elever som svarat ja på någon av frågorna i tabell 5.14.

om undervisning. Skillnaden är signifikant och i samma riktning som ifråga om undervisningen under biologilektionerna.

istället använda enbart begreppet sexual- och samlevnadsfrågor torde inte ha skapat större entydighet.

För de elever som inte har undervisning i kristendomskunskap detta läsår (311 på praktiska linjer samt 14 elever i övrigt) rekommenderas i läroplanen att dessa frågor skall behandlas i andra ämnen. Någon kontroll av detta har inte företagits.

Av tabell 5.14 framgår att 53 % uppger sig ha fått undervisning under kristendomslektionerna om äktenskapets uppgift och inbörd, 45 % om problem som kan uppstå i ett äktenskap och 37 % om olika åsikter beträffande sexuellt samliv.

5.4.2 Undervisningsklimat och omdöme om undervisningen

Tabellerna 5.15, 5.16 och 5.17 visar hur undervisningsklimatet varit i kristendoms-

5.4 Sexual- och samlevnadsundervisning under lektionerna i kristendomskunskap

5.4.1 Förekomst av undervisning i vissa frågor

Kontrollen av sexual- och samlevnadsundervisningen under kristendomslektionerna är här knuten till tre specifika frågor, som dock ej gör anspråk på att täcka in alla de olika sexual- och samlevnadsfrågor som kan tänkas ha behandlats.

Att få just dessa frågor specificerade var ett önskemål från utredningens sida. Formuleringarna är något vaga. Elevernas uppgifter får tas med en viss försiktighet. Att

Tabell 5.16. Uppfattning om framställningssättet under lektioner i kristendomskunskap.

	Tyckte man att sexuallivet framställdes som någonting fint eller fult?					
	Fint	Fult	Varken fint eller fult	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	272	25	301	92	33	723
%	38	4	42	13	5	100

Anm.: Gäller elever som svarat ja på någon av frågorna i tabell 5.14.

Tabell 5.17. Omdöme om undervisningen under lektionerna i kristendomskunskap.

	Vad anser man om den undervisning som man fått?							
	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	69	181	221	123	69	29	31	723
%	10	25	30	17	10	4	4	100

Tabell 5.18. Samband mellan undervisningsklimat och omdöme om undervisningen i kristendoms-kunskap.

	Fick eleverna fråga och diskutera?	
	Ja	Nej
% som ansett undervisningen vara mycket eller ganska bra	51	7
Bastal	444	153

kunskap samt elevernas omdöme om undervisningen. Som tidigare gäller att ytterligt få betecknat framställningssättet som fientligt till sexuallivet.

Av tabell 5.18 framgår ett starkt samband, statistiskt säkerställt, och med samma tendens som tidigare redovisats mellan omdöme om undervisningen och förekomst av diskussion. Det kan noteras att sambandets styrka tycks variera med ämnet: minst markerat för biologi, starkare för samhällskunskap och mest utpräglat för kristendoms-kunskap.

5.5 Undervisning beträffande det kunskaps- och åsiktsstoff enkäten behandlat

Tabell 5.19 bör kunna ge en bättre bild av den undervisning som verkligen förekommit än de tidigare tabellerna, då här begreppet sexual- och samlevnadsundervisning har kunnat förtydligas genom de typer av frågor som förekommer i kunskapstestet. Ifråga om normernas relativitet har antalet frågor visserligen varit mycket litet och kan kanske därför ej ge så klar bild av hur mycket som har behandlats inom detta område.

Tabell 5.19. Undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat.

	Har undervisning förekommit om det kunskapsstoff enkäten behandlat i fråga om ...					
	sexualkunskap?			Minns ej	Uppgift saknas	S:a
	Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej			
Antal	612	766	95	30	4	1 507
%	41	51	6	2	-	100
samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad?						
	Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	242	954	224	82	5	1 507
%	16	63	15	5	-	100
normernas relativitet?						
	Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	107	633	616	142	9	1 507
%	7	42	41	9	1	100

Tabell 5.20. Ämnen i vilka undervisning förekommit om det kunskapsstoff enkäten behandlat.

	Undervisning i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad har förekommit i			
	Biologi	Samhällskunskap	Kristendoms-kunskap	Annat ämne
Antal	938	445	170	88
% (av 1 196)	78	37	14	7

	Undervisning om normernas relativitet har förekommit i			
	Biologi	Samhällskunskap	Kristendoms-kunskap	Annat ämne
Antal	294	151	496	27
% (av 740)	40	20	67	4

Möjligheten finns att elevernas svar påverkas av i vilken mån de har kunnat svaren på frågorna. Har de inte vetat det rätta svaret på frågan kan de ha trott att de ej fått undervisning om just detta.

Trots detta bedöms uppgifterna vara relativt tillförlitliga. Av tabellen framgår att 92 % uppger sig ha fått undervisning i sexualkunskap (om det mesta eller en del). Detta stämmer väl överens med vad som framgår av tabell 5.1, gällande undervisning under biologielektionerna.

627 elever angav tidigare att de fått någon sexual- och samlevnadsundervisning under lektionerna i samhällskunskap, medan här endast 445 elever angett att undervisning om de kunskapsfrågor som berör samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad förekommit i undervisningen i samhällskunskap. Den tidigare frågan avsåg dock ett vidare och mindre exakt specificerat område än de senare kunskapsfrågorna.

Någon kontroll av inom vilka ämnen undervisning har getts om de frågor som här betecknats som sexualkunskap har inte

gjorts, då det måste anses troligt att detta kunskapsstoff till allra största delen har behandlats inom biologin.

Av tabell 5.20 framgår att även annat än sexualkunskap berörs under sexual- och samlevnadsundervisningen under biologielektionerna. Hela 78 % av de elever som fått undervisning om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad har angett att detta har behandlats inom biologin. Endast 37 % har fått undervisning om dessa frågor i samhällskunskapen.

Elevernas egna normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i deras egen ålder har studerats, liksom de normer de tillskriver skola, föräldrar och kamrater. Detta skall senare redovisas. Tabell 5.21 visar i vilken utsträckning man i undervisningen behandlat sådana normer. Detta har förekommit i 43 % av klasserna. Uppgiften torde få tas med en viss försiktighet.

5.6 Undervisning i speciella frågor

Av tabell 5.22 framgår att undervisning om preventivmedel har förekommit i betydande

Tabell 5.21. Undervisning om normer för sexuellt samliv.

	Har man i undervisningen behandlat olika normer för sexuellt samliv?					
	Ja, rätt mycket	Ja, en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	75	579	698	150	5	1 507
%	5	38	46	10	—	100

Tabell 5.22. Undervisning om preventivmedel.

	Har man fått undervisning om olika preventivmedel?					S:a
	Ja, rätt mycket	Ja, en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	
Antal	536	703	233	29	6	1 507
%	36	47	15	2	—	100

Tabell 5.23. Undervisning om menstruation och pollution innan man själv upplevt det.

	Menstruation?					Pollution?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a (flick)	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a (pojkar)
Antal	338	350	64	—	752	171	399	180	5	755
%	45	47	9	—	100	23	53	24	1	100

grad, 83 %. Undervisningens innehåll är dock inte närmare specificerat.

Tabell 5.23 gäller när man fått undervisning om menstruation och pollution, alltså ej anknutet till läsåret 67/68. Risken är stor för betydande minnesfel.

5.7 Undervisning av utomstående

I 11 % av klasserna har det förekommit att man fått undervisning av utomstående (tabell 5.24). Uppgiften torde vara relativt tillförlitlig.

5.8 Elevernas uppgifter om undervisningen, redovisade efter linje och orttyp

Undersökningen har icke syftat till att komma åt variationer mellan klasser ifråga om den undervisning som ges. Här fördras ett helt annat angrepp. Av de bakgrundsdata som föreligger i undersökningen förefaller dock linjetillhörighet och orttyp kunna vara

av relevans. I tabellerna 5.25–5.29 redovisas undervisning i sexualkunskap, antal timmar sexualundervisning i biologi, undervisning om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad, om normernas relativitet samt om normer för sexuellt samliv med uppdelning på dessa bakgrundsdata.

I samtliga tabeller framträder statistiskt säkerställda skillnader mellan olika linjer. Skillnaden ligger beträffande sexualkunskap (tabell 5.25) i fördelningen på de två jakategorierna, innebärande att den gymnasieförberedande linjen skulle ha fått mest undervisning, därefter övriga enbokstaviga linjer och minst de praktiska linjerna.

En förklaring till skillnaderna i undervisningens omfattning mellan olika linjer kan vara – förutom att undervisningens omfattning verkligen varierat – det förhållande som påpekats i anknytning till tabell 5.19 att eleverna har angett att de fått mindre undervisning ju mindre de har känt till de rätta svaren på frågorna.

Tabell 5.24. Undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor av utomstående.

	Har man fått undervisning av någon som annars inte fanns vid skolan?				
	Ja	Nej	Minns ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	166	1 250	88	3	1 507
%	11	83	6	—	100

Tabell 5.25. Undervisning i sexualkunskap redovisad efter linje och orttyp. I procent.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bas tal	Har man fått undervisning om det kunskapsstoffet enkäten behandlade?			Minns ej	Uppgift saknas
			Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej		
Linje	g	672	47	46	6	—	—
	h, t, m, s, e, pr, tp, ha, ht	524	39	52	6	2	—
		311	29	59	6	5	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	37	53	9	1	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	42	50	6	2	—
	Övriga städer	339	41	50	6	3	—
	Övriga kommuner	439	44	50	4	2	—
	Totalt	1 507	41	51	6	2	—

Tabell 5.26. Sexual- och samlevnadsundervisning under biologielektionerna redovisad efter linje och orttyp. I procent.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bas tal	Antal timmar			Minns ej antal timmar	Ingen undervisning, uppgift saknas
			1—3	4—5	6—		
Linje	g	672	28	26	18	20	8
	h, t, m, s, e, pr, tp, ha, ht	524	20	22	16	32	10
		311	16	14	15	47	8
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	24	22	16	25	13
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	29	21	14	28	9
	Övriga städer	339	24	22	15	32	8
	Övriga kommuner	439	19	23	20	33	5
	Totalt	1 507	23	22	17	30	9

Tabell 5.27. Undervisning om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisad efter linje och orttyp. I procent.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bas tal	Har man fått undervisning om det kunskapsstoffet enkäten behandlat?			Minns ej	Uppgift saknas
			Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej		
Linje	g	672	17	69	13	2	—
	h, t, m, s, e, pr, tp, ha, ht	524	17	60	17	5	1
		311	13	58	15	13	1
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	12	62	20	4	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	15	66	14	4	1
	Övriga städer	339	19	61	13	7	—
	Övriga kommuner	439	18	64	12	6	—
	Totalt	1 507	16	63	15	5	—

Tabell 5.28. Undervisning om normernas relativitet redovisad efter linje och orttyp. I procent.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bas-tal	Har man fått undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat?				
			Ja, om det mesta	Ja, om en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas
Linje	g	672	9	48	37	6	—
	h, t, m, s, e,	524	7	42	39	10	1
	pr, tp, ha, ht ¹	311	2	29	52	16	2
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	6	42	41	10	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	7	44	42	7	—
	Övriga städer	339	10	37	44	9	1
	Övriga kommuner	439	6	44	37	11	1
	Totalt	1 507	7	42	41	9	1

¹ Har ej kristendoms kunskap.

På grund av den stora variationen i andelen »minns ej»-svar mellan de olika linjerna beträffande antalet timmar kan inte heller tabell 5.26 ge någon klarhet i huruvida undervisningens omfattning verkligen har varierat mellan olika linjer. Det signifikanta χ^2 -värdet får här ett överväldigande bidrag från variationerna i »minns ej».

Skillnaderna i tabell 5.27 är av mindre storleksordning. Även här gäller att χ^2 -värdet, som når signifikans, får ett stort bidrag från »minns ej».

Skillnaderna i tabell 5.28 gäller att de praktiska linjerna avviker från övriga, vilket naturligtvis beror på att undervisning om normernas relativitet är vanligast inom

kristendomsundervisning. Eleverna i pr, tp, ha och ht har ej haft kristendomsundervisning i årskurs 9. Detta förhållande inverkar dock ej när det gäller undervisning om normer för sexuellt samliv, tabell 5.29.

Ifråga om orttyper föreligger signifikanta skillnader för tabell 5.27, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad och för tabell 5.29, normer för sexuellt samliv. Någon tolkning av dessa skillnader skall här icke ges.

5.9 Resultat av klassenkäten

I de resultat som redovisats i avsnitten 5.2–5.8 torde ett mönster kunna urskiljas. Inte

Tabell 5.29. Undervisning om normer för sexuellt samliv redovisad efter linje och orttyp. I procent.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bas-tal	Har normer för sexuellt samliv behandlats i undervisningen?				
			Ja, rätt mycket	Ja, en del	Nej	Minns ej	Uppgift saknas
Linje	g	672	7	37	50	7	—
	h, t, m, s, e,	524	4	39	46	11	—
	pr, tp, ha, ht	311	3	41	40	15	1
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	4	35	52	8	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	5	36	52	8	—
	Övriga städer	339	5	44	40	11	—
	Övriga kommuner	439	6	38	42	13	—
	Totalt	1 507	5	38	46	10	—

Tabell 5.30. Uppgifter från klassenkäten om erhållen undervisning.

		Klass									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sexual- och samlevnads- undervisning under biologilektionerna: antal timmar	1—3	3	5	10	—	17	15	3	1	2	3
	4—5	16	5	11	4	—	—	3	7	9	16
	6—	—	—	1	5	—	—	3	2	4	1
	Minns ej antal timmar	2	2	5	17	—	3	5	7	12	3
	Ingen undervisning	1	13	—	—	4	2	2	1	1	1
Visades film eller bildband under de biologilektioner som ägnades åt sexual- undervisning?	Ja	—	12	25	21	1	18	12	—	22	24
	Nej	21	—	2	3	16	—	1	17	5	—
	Minns ej	—	—	—	2	—	—	1	1	1	—
	Uppgift saknas	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Sexual- och samlevnadsunder- visning i samhällskunskap: har man fått undervisning i sådana frågor (enl. ex.)?	Ja, om det mesta eller en del	4	14	11	11	7	11	2	12	12	5
	Nej	15	7	13	13	11	7	8	5	12	18
	Minns ej	3	4	3	2	3	2	6	1	2	1
	Uppgift saknas	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Sexual- och samlevnadsunder- visning i kristendomskun- skap: har undervisningen be- handlat äktenskapets upp- gift och innebörd?	Ja	—	—	2	—	2	19	—	5	16	10
	Nej	3	17	25	4	15	1	—	8	4	10
	Minns ej	—	8	—	—	3	—	1	5	8	4
	Har ej haft kristendoms- kunskap	16	—	—	22	1	—	15	—	—	—
	Uppgift saknas	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Undervisning om det kun- skapsstoff enkäten be- handlat: sexualkunskap?	Ja, om det mesta eller en del	18	25	27	21	17	20	13	18	28	24
	Nej	2	—	—	1	3	—	—	—	—	—
	Minns ej	2	—	—	4	1	—	2	—	—	—
	Uppgift saknas	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
D:o: samhällsfrågor med anknyt- ning till sexualliv och sam- levnad?	Ja, om det mesta eller en del	18	16	22	17	9	15	6	16	24	17
	Nej	2	6	5	1	10	4	3	1	3	7
	Minns ej	2	3	—	8	2	1	6	1	1	—
	Uppgift saknas	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Undervisning om normer för sexuellt samliv: har olika normer behandlats?	Ja, rätt mycket eller en del	2	8	11	10	6	4	6	10	12	2
	Nej	17	16	13	9	13	12	5	6	10	18
	Minns ej	3	1	3	7	2	4	2	2	6	4
	Uppgift saknas	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
Undervisning om preventiv- medel: har sådan före- kommit?	Ja, rätt mycket eller en del	9	22	27	22	14	20	13	16	27	22
	Nej	13	3	—	2	7	—	1	2	1	2
	Minns ej	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—
Totalt		22	25	27	26	21	20	16	18	28	24

oväntat kan tillförlitligheten i elevernas uppgifter bedömas vara större ju mer entydiga och konkreta förhållanden som efterfrågas.

Motsvarande förhållanden kan nu studeras i klassenkäten, där vi alltså för 10 klasser får uppgifter om erhållen undervisning från hela klassen. Här finns dock en komplikation. Variationer i uppgifter inom en klass kan åtminstone till dels bero på skillnader i elevernas närvaro på de lektioner där den aktuella undervisningen skett. Det har icke varit realistiskt att försöka komma

åt dessa skillnader i närvaro, Trots detta förhållande ligger det nära till hands att hävda att resultaten i klassenkäten bekräftar tidigare gjorda bedömningar. Det bör dock framhållas att om mätsituationen är en faktor som medverkar till homogenisering inom klasser i tidigare diskuterad bemärkelse så kommer uppgifterna i klassenkäten att något överskatta tillförlitligheten i elevernas uppgifter.

I tabell 5.30 har några uppgifter från klassenkäten sammanställts.

6.1 Inledning

Föreliggande och följande kapitel skall belysa effekten av den undervisning som redovisats i föregående kapitel. Undervisningen kan antas påverka kunskaper, normer, upplevt behov av undervisning och informationssökande utanför skolan. Den fråga man i grunden skulle vilja ha besvarad beträffande kunskaperna gäller om de kan anses tillräckliga och, om brister anses föreligga, vilka områden och vilka grupper av elever det gäller. Att specificera vad tillräcklig kunskap innebär ligger dock som tidigare påpekats utanför ramen för föreliggande undersökning. Vad vi studerar är elevernas förmåga att reproducera ett visst kunskapsstoff samt en del faktorer som kan antas ge struktur åt kunskapsredovisningen. Dispositionen följer den i kap 2 gjorda indelningen i tre kunskapsområden. För varje kunskapsområde redovisas dels de ingående kunskapsfrågorna var för sig, med uppdelning på kön och linje, dels sammanfattande mått på kunskaperna, kunskapsindex. När vi söker förklaringar till variationer i kunskaper är det i huvudsak variationer i dessa index som studeras. De förklaringar vi tillgriper gäller två grupper av faktorer, erhållen undervisning samt elevernas bakgrundsdata.

6.2 Sexualkunskap

6.2.1 Enskilda kunskapsfrågor redovisade efter kön och linje

De 21 kunskapsfrågorna, som till största delen består av påståenden med svarsalternativ rätt, fel och vet ej, redovisas i tabell 6.1.

För varje påstående har det korrekta svarsalternativet kursiverats (med reservation för ev »slamkrypare»). Av utrymmesskäl redovisas vet ej och uppgift saknas tillsammans. Andelen uppgift saknas varierar, men ligger genomgående under 1 %.

Påståendena är ordnade efter andelen korrekta svar, med först 97 % korrekta svar på påståendet om kejsarsnitt och sist 31 % korrekta svar för frågan om frekvensen av missfall. Andelen vet ej-svar varierar kraftigt med över 1/3 för påståendena om efterbörd (påstående 13), mannens sädesceller (14), onani (15) och blottare (18). Vet ej-svaren beror både av påståendenas svårighetsgrad och av oklarheter i formuleringen. De fyra ovannämnda hör alla till de svårare frågorna i bemärkelsen % korrekta svar. Tillsammans utgör de korrekta svaren och vet ej-svaren 85 % eller mer. Detta tyder på relativt låg frekvens för gissnings-svar. Om den hypotesen kan accepteras att

Tabell 6.1. Enskilda frågor i seksualkunskap redovisade efter kön och linje. Vertikala procenttal.

Påstående/fråga	Svarsalternativ	Kön		Linje			Totalt
		Pojkar	Flickor	g	h, t, m, s, e	pr, tp, ha, ht	
1 Kejsarsnitt kallas det när man efter förlossningen klipper av barnets navelsträng	Rätt	1	1	1	2	1	1
	Fel	96	99	99	96	96	97
	Vet ej, uppgift saknas	3	—	—	2	3	1
2 Vilket av följande preventivmedel användes av mannen?	P-piller	—	—	—	—	1	—
	Spiral	1	2	1	1	1	1
	Kondom	98	95	98	97	92	96
	Vet ej, uppgift saknas	1	3	—	2	6	2
3 Menstruationen är ett tecken på könsognad hos kvinnan	Rätt	93	93	94	94	89	93
	Fel	3	4	4	3	4	4
	Vet ej, uppgift saknas	4	3	2	4	7	4
4 Alla preventivmedel ger ett säkert skydd mot könssjukdomar	Rätt	5	5	2	5	10	5
	Fel	90	89	94	89	81	89
	Vet ej, uppgift saknas	5	6	4	6	10	6
5 Mödomshinnan försvinner i samband med att menstruationen börjar	Rätt	16	7	9	12	15	11
	Fel	71	89	85	81	69	80
	Vet ej, uppgift saknas	13	4	6	8	16	9
6 Pollution är ett tecken på inträdd könsognad hos pojkar	Rätt	80	78	86	79	65	79
	Fel	5	5	4	4	5	5
	Vet ej, uppgift saknas	15	18	10	17	29	16
7 Den vanligaste könsjukdomen i Sverige är:	Syfilis	16	7	9	12	14	11
	Gonorré	71	87	85	78	69	79
	Paranoia	—	—	—	—	—	—
	Vet ej, uppgift saknas	13	6	6	10	17	9
8 Erektion (stånd) är en förutsättning för att mannen skall kunna genomföra ett samlag	Rätt	89	60	73	77	74	75
	Fel	4	7	5	5	5	5
	Vet ej, uppgift saknas	8	33	22	18	21	20
9 Sterilitet hos en individ omöjliggör samlag	Rätt	26	21	18	26	31	23
	Fel	63	74	78	64	54	68
	Vet ej, uppgift saknas	11	6	4	10	16	9
10 Det är lätt att framkalla abort genom att äta vissa mediciner	Rätt	11	9	10	9	11	10
	Fel	62	70	68	68	59	66
	Vet ej, uppgift saknas	27	21	22	23	30	24
11 Möjligheten för befruktning är störst mitt mellan två menstruationer	Rätt	53	72	68	60	53	62
	Fel	21	19	19	20	21	20
	Vet ej, uppgift saknas	26	9	12	19	26	18
12 Det första tecknet på att man är med barn är att man känner sig illamående på kvällarna	Rätt	26	11	14	21	23	19
	Fel	38	83	68	55	53	60
	Vet ej, uppgift saknas	37	5	18	24	24	21

Påstående/fråga	Svarsalternativ	Kön		Linje			Totalt
		Pojkar	Flickor	g	h, t, m, s, e	pr, tp, ha, ht	
13 Efterbörd kallas det när det andra barnet av ett tvillingpar föds fram	Rätt	6	7	4	8	8	6
	Fel	41	67	62	48	46	54
	Vet ej, uppgift saknas	53	26	34	43	46	40
14 Mannens sädesceller bildas i klimakteriet	Rätt	6	9	5	7	12	7
	Fel	55	51	65	47	37	53
	Vet ej, uppgift saknas	39	41	30	45	51	40
15 Praktiskt taget alla experter är eniga om att onani är ofarligt	Rätt	57	48	62	51	33	52
	Fel	13	15	13	15	14	14
	Vet ej, uppgift saknas	31	38	25	35	53	34
16 Äggceller bildas i livmodern	Rätt	28	38	28	35	40	33
	Fel	54	48	61	48	36	51
	Vet ej, uppgift saknas	18	14	11	18	24	16
17 Enäggstvillingar är alltid av samma kön	Rätt	48	50	52	47	45	49
	Fel	27	34	29	32	29	30
	Vet ej, uppgift saknas	25	16	19	21	25	21
18 Blottare är farliga personer som ofta tillgriper våld	Rätt	17	13	12	18	19	15
	Fel	47	49	57	44	33	48
	Vet ej, uppgift saknas	36	38	31	38	48	37
19 För att en kvinna skall kunna bli med barn måste båda äggstockarna vara funktionsdugliga	Rätt	35	41	32	40	46	38
	Fel	48	46	53	44	39	47
	Vet ej, uppgift saknas	17	14	15	16	15	16
20 Befruktningen – sammansmältningen av ägg och sädescell sker i . . .	livmodern	40	35	37	36	39	37
	äggledaren	34	46	45	37	32	40
	äggstockar	12	10	8	14	12	11
	Vet ej, uppgift saknas	15	10	9	13	17	12
21 Hur vanligt tror Du att det är med missfall? Tror Du att missfall inträffar ungefär i vart . . . havandeskap?	10:e	25	37	35	28	28	31
	50:e	23	29	26	27	23	26
	100:e	26	16	21	22	20	21
	Vet ej, uppgift saknas	26	19	18	23	30	22
	Bastal	755	752	672	524	311	1 507

det är oklarhet i formuleringar som leder till gissning snarare än svårighetsgraden, så tyder detta på brister i kunskaper mer än brister i påståendenas formulering.

Statistiskt signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor föreligger i 16 fall av 21. I 11 av dessa 16 fall har flickorna större andel korrekta svar än pojkarna. De ej signifikanta påståendena har nummer 3, 4, 6, 14 och 18 i tabellen. Det bör här framhållas

att på grund av att jämförelsegrupperna här är relativt stora, blir även små skillnader i procenttalen statistiskt signifikanta.

Vid uppdelning efter linje föreligger signifikanta skillnader i 18 fall av 21. I alla dessa fall är tendensen densamma. Elever på gymnasieförberedande linje har största andelen korrekta svar och elever på praktiska linjer minsta andelen. De tre påståendena där signifikanta skillnader ej förelig-

Tabell 6.2. Indexpoäng ifråga om sexualkunskap.

	Antal poäng					S:a
	—0	1—5	6—10	11—15	16—21	
Antal	39	213	509	548	198	1 507
%	3	14	34	36	13	100

ger gäller erektion (8), abortmedicin (10) och enäggstvillingars kön (17).

6.2.2 Kunskapsindex

6.2.2.1 Uppbyggnad

Indexpoängen har beräknats på följande sätt:

Rätt svar ger + 1 poäng, fel svar - 1 poäng och vet ej eller uppgift saknas 0 poäng. Sammanräkning har sedan skett för samtliga 21 ingående frågor. Minuspoängen avser att korrigera för gissning. Vid gissning är sannolikheten lika för korrekt och felaktigt svar. Över ett någorlunda stort antal påståenden bör gissningssvaren då ta ut varandra poängmässigt. Högsta möjliga poäng blir 21,

Tabell 6.3. Indexpoäng i sexualkunskap redovisad efter undervisningens omfattning. I %.

Har undervisning skett om det kunskapsstoff enkäten behandlat?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Ja, om det mesta	612	11	27	63
Ja, om en del	766	19	39	42
Nej	95	28	33	39
Minns ej, uppgift saknas	34			

Undervisning under biologielektionerna: antal timmar	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
1—3	348	17	34	49
4—5	329	13	31	56
6—	250	12	28	60
Ingen undervisning, minns ej antal timmar och uppgift saknas	580	21	37	42

Tabell 6.4. Indexpoäng i sexualkunskap redovisad efter användning av hjälpmedel i undervisningen. I %.

Visades film eller bildband?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Ja	825	14	31	54
Nej	492	18	36	46
Minns ej, uppgift saknas	77			

Användes bandspelare?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Ja	518	15	33	52
Nej	785	16	33	51
Minns ej, uppgift saknas	91			

Tabell 6.5. Indexpoäng i sexualkunskap redovisad efter undervisningsklimat. I %.

Undervisades pojkar och flickor tillsammans?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Ja, hela tiden	1 005	14	31	55
Ja, en del av tiden	126	13	33	54
Minns ej, uppgift saknas	23			

Fick man fråga och diskutera i samband med undervisningen?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Ja	1 035	16	31	53
Ja, men bara skriftliga frågor	45	13	36	51
Nej	221	15	39	45
Minns ej, uppgift saknas	93			

då alla påståenden besvarats korrekt. Negativ poäng erhålles om de felaktiga svaren överväger. Fördelningen på olika poängklasser framgår av tabell 6.2. Poängsumman är inte operationellt entydig. Tex betyder 10 poäng *minst* 10 korrekta svar (10 korrekta och 0 felaktiga, 11 korrekta och 1 felaktigt, osv). 4 elever av 1 507 nådde 21 poäng, 20 elever hade mindre än 0 poäng. Genomsnittet ligger på 10,2 poäng.

6.2.2.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Indexpoäng skall här redovisas efter undervisningens omfattning, hjälpmedel, undervisningsklimat och elevernas omdöme om undervisningen.

Indexpoäng i sexualkunskap visar ett starkt samband med uppgifterna om omfattningen av undervisning i dessa frågor. Detta framgår av tabell 6.3. Tendensen är signifikant. Det är dock möjligt, vilket tidigare påpekats, att elevernas svar på om-

fattningen av undervisningen – i varje fall beträffande svarsalternativen »ja, om det mesta» och »ja, om en del» – påverkas av deras kunskaper. I vilken grad detta förhållande inverkar är naturligtvis svårt att säga.

Även uppgiften om antal timmar som ägnats sexual- och samlevnadsundervisningen under biologilektionerna visar ett samband med indexpoängen i sexualkunskap (tabell 6.3). Även denna tendens är signifikant. Här måste man beakta att frågan om antalet timmar inte har ställts i samband med kunskapsfrågorna utan helt generellt avsett sexual- och samlevnadsundervisning i biologi. Det är dock troligt att sexualkunskapen har behandlats nästan enbart inom biologifämnet. I detta ämne har dock i många fall även andra avsnitt behandlats, vilket i så fall påverkar antalet använda timmar.

Tabell 6.4, som visar samband med användningen av hjälpmedel, innehåller den förväntade tendensen för film och bildband,

Tabell 6.6. Indexpoäng i sexualkunskap redovisad efter omdöme om undervisningen. I %.

Vad ansåg man om undervisningen?	Bastal	Antal poäng		
		—5	6—10	11—21
Mycket eller ganska bra	880	16	31	53
Varken bra eller dålig	274	17	34	49
Ganska eller mycket dålig	206	13	39	48
Vet ej, uppgift saknas	34			

dock icke signifikant. Förväntad tendens framträder också för frågan om diskussion dock ej statistiskt signifikant, däremot ej beträffande samundervisning (tabell 6.5).

Elevernas omdöme om undervisningens kvalitet ger inte riktigt det utslag på kunskaperna som väntat, vilket framgår av tabell 6.6. Någon signifikant tendens framträder ej. En möjlig förklaring kan vara att en del av de elever som klassat undervisningen som ganska eller mycket dålig redan har haft ganska omfattande kunskaper inom detta område och just därför också ansett undervisningen som dålig eftersom den inte tillfört dem några nya kunskaper.

6.2.2.3 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 6.7 redovisas indexpoängen med uppdelning på bakgrundsdata. Följande gäller här och i övriga kapitel beträffande den statistiska prövningen av skillnader mellan

olika kategorier av elever. Kategorin övrigt och uppgift saknas ingår ej i χ^2 -beräkningarna för variabeln kamratkontakter. Samma gäller beträffande målsmans skolutbildning för kategorin vet ej och uppgift saknas, beträffande socialgrupp för kategorierna hemmafruar, pensionärer och uppgift saknas, beträffande religiös bakgrund för kategorin övrigt, vet ej och uppgift saknas.

Signifikanta skillnader föreligger för kön och linje, inte oväntat då ju tendenserna för enskilda kunskapsfrågor sammanfattas i indexet. Tendensen är betydligt mer påtaglig för linje än för kön. Fördelningen på pojkar och flickor varierar för olika linjer. Procenten pojkar är lägre på den gymnasieförberedande linjen (43 % mot 57 % flickor), och högre på övriga linjer (fördelningen är 57-43 på övriga enbokstaviga linjer och 55-45 på de praktiska linjerna). Man kan då inte bortse från möjligheten att skillnaderna i kunskaper mellan pojkar och flickor

Tabell 6.7. Indexpoäng i sexualkunskap redovisad efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Antal poäng			
		Bastal	—5	6—10	11—21
Kön	Pojkar	755	21	35	43
	Flickor	752	12	32	56
Linje	g	672	9	27	64
	h, t, m, s, e	524	18	40	42
	pr, tp, ha, ht	311	32	39	30
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	16	33	51
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	16	32	52
	Övriga städer	339	18	34	49
	Övriga kommuner	439	17	36	47
Kamratkon- takter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	13	34	54
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	19	34	47
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	16	29	54
	Övrigt och uppgift saknas	50			
Målsmans skolutbild- ning	Enbart folkskola	774	17	35	47
	Mer än folkskola	539	13	31	56
	Vet ej, uppgift saknas	194	27	35	38
Socialgrupp	I	219	7	30	63
	II	642	16	33	51
	III	605	20	36	44
	Hemmafruar, pensionärer	11			
	Uppgift saknas	30			
Totalt		1 507	17	34	49

sammanhänger med skillnader i deras fördelning på linjer liksom det finns möjlighet för att det motsatta förhållandet gäller. Vid samtidig uppdelning på kön och linje erhålles följande procenttal för poängklassen 11–21 poäng:

	Gymnasieförberedande linje	Övriga enbokstaviga linjer	Praktiska linjer
Pojkar	59	38	25
Flickor	69	47	35

Tendensen är klar. Kön och linje förklarar oberoende av varandra varians i elevernas kunskaper.

Huruvida skillnaden mellan linjer i kunskaper kan hänföras till skillnader i undervisning eller till skillnader i elevernas intressen och förmåga är svårt att fastställa då elevernas uppgifter om den undervisning de fått inte kan ses som helt tillförlitliga. Vid en tillbakablick på tabellerna 5.15–29 ser man att de tvåbokstaviga linjerna genomgående redovisar en högre andel »Minns ej» svar, varför det är svårt att få någon klarhet i huruvida undervisningens omfattning har varierat.

Några skillnader i kunskaper mellan elever boende i olika orttyper föreligger ej. Kunskaperna synes sålunda vara desamma i storstäder som ute i landet. Variabeln kamratkontakter som här ses som en indikator på den mellanliggande variabeln motivation visar inte något samband med kunskaperna. Båda de variabler som här valts ut för att belysa elevernas hemmiljö ger signifikanta utslag. Elever som kommer från hem där målsman har skolutbildning utöver folkskola har större kunskaper än elever vilkas målsmän har enbart folkskoleutbildning. Klara skillnader framträder vidare mellan socialgrupper. Målsmans skolutbildning samvarierar med socialgrupp som i sin tur visar en tämligen stark samvariation med linjeval, vilket skulle kunna förklara de skillnader i kunskaper som socialgrupps Tabellen ger.

Vid samtidig uppdelning på linje och so-

cialgrupp erhålles följande procenttal för poängklassen 11–21 poäng:

	Gymnasieförberedande linje	Övriga enbokstaviga linjer	Praktiska linjer
Socialgrupp I	70	39	— ¹
II	65	43	32
III	58	42	29

¹ Bastal för litet för procentberäkning.

Vi kan här konstatera att vid uppdelning av eleverna på linjer socialgruppskillnaderna visar en tendens att försvinna. Det är endast på g-linjen som tendensen finns kvar, dock försvagad.

6.3 Kunskaper i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad

6.3.1 Enskilda kunskapsfrågor redovisade efter kön och linje

I tabell 6.8 redovisas de 15 påståenden det gäller med uppdelning på kön och linje. Korrekt svar har som tidigare strukits under. Påståendena har ordnats efter andelen korrekta svar. Största andelen korrekta svar erhålles för påståendena rörande barnbidrag (89 %) och rörande straff för samlag med minderårig (86 %). Minsta antalet korrekta svar gäller för påståendena om äktenskapsförord (47 %) och om ålder för inprovning av pessar (39 %).

För skillnaderna mellan pojkar och flickor gäller att det föreligger signifikanta sådana i 9 fall av 15. I samtliga fall (gäller påståendena 2, 3, 4, 6, 8, 10, 13, 14 och 15) har flickorna större andel korrekta svar. Skillnaderna är dock i flera fall av ringa storleksordning. Beträffande kunskaperna på olika linjer gäller att signifikanta skillnader föreligger i 11 fall (undantag är påståendena 2, 5, 6 och 9). Kunskaperna är störst på den gymnasieförberedande linjen, minst på de praktiska linjerna.

Tabell 6.8. Enskilda frågor om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisade efter kön och linje. Vertikala procenttal.

Påstående/fråga	Svarsalternativ	Kön		Linje			Totalt
		Pojkar	Flickor	g	h, t, m, s, e	pr, tp ha, ht	
1 Barnbidrag erhålles för varje barn som är högst 16 år oberoende av inkomst	<i>Rätt</i>	90	89	92	88	87	89
	<i>Fel</i>	9	11	7	11	13	10
	Vet ej, uppgift saknas	1	1	1	1	—	1
2 Enligt svensk lag straffas vuxen person som har samlag med person under 15 år	<i>Rätt</i>	84	88	86	86	84	86
	<i>Fel</i>	6	5	5	6	6	6
	Vet ej, uppgift saknas	10	7	9	8	10	9
3 Modern till ett utomäktenskapligt barn får ensam svara för dess försörjning	<i>Rätt</i>	6	4	4	5	9	5
	<i>Fel</i>	81	90	89	86	77	85
	Vet ej, uppgift saknas	13	6	8	10	14	10
4 Enligt lagen kan en kvinna som väntar barn erhålla abort på grund av följande skäl: Förlossningen skulle kunna innebära en allvarlig fara för moderns hälsa	<i>Rätt</i>	80	83	91	79	64	81
	<i>Fel</i>	10	12	6	12	22	11
	Vet ej, uppgift saknas	10	5	4	10	14	8
5 En person som talar om vart man kan vända sig för att få illegal (illegal = olaglig) abort kan straffas	<i>Rätt</i>	78	79	79	80	75	78
	<i>Fel</i>	6	6	5	6	7	6
	Vet ej, uppgift saknas	17	15	16	14	18	16
6 Enligt lagen kan en kvinna som väntar barn erhålla abort på grund av följande skäl: Den blivande modern har ej fyllt 15 år och hennes föräldrar lämnar sitt samtycke till abort	<i>Rätt</i>	72	81	79	75	73	76
	<i>Fel</i>	10	10	8	11	11	10
	Vet ej, uppgift saknas	19	9	14	14	16	14
7 En kvinna kan inte avskedas från sitt arbete på grund av att hon väntar barn	<i>Rätt</i>	71	73	76	69	69	72
	<i>Fel</i>	16	15	12	17	18	15
	Vet ej, uppgift saknas	13	13	12	14	13	13
8 Moderskapspenning är en summa pengar som staten betalar ut enbart till flerbarnsmammor	<i>Rätt</i>	7	4	4	6	7	6
	<i>Fel</i>	60	83	78	69	62	71
	Vet ej, uppgift saknas	32	13	17	25	32	23
9 Den som vet eller misstänker att han har en könssjukdom är enligt svensk lag förbjuden att ha samlag	<i>Rätt</i>	70	73	71	72	71	71
	<i>Fel</i>	12	11	13	12	9	12
	Vet ej, uppgift saknas	18	16	16	16	20	17
10 Enligt lagen kan en kvinna som väntar barn erhålla abort på grund av följande skäl: Barnafadern okänd	<i>Rätt</i>	18	12	10	16	23	15
	<i>Fel</i>	60	76	76	65	55	68
	Vet ej, uppgift saknas	22	12	14	18	23	17
11 Hemskillnad och äkten-skapsskillnad är samma sak	<i>Rätt</i>	11	14	14	12	12	13
	<i>Fel</i>	58	61	62	61	53	60
	Vet ej, uppgift saknas	30	25	25	27	35	28

Påstående/fråga	Svarsalternativ	Kön		Linje			Totalt
		Pojkar	Flickor	g	h, t, m, s, e	pr tp, ha, ht	
12 Enligt lagen kan en kvinna som väntar barn erhålla abort på grund av följande skäl: De blivande föräldrarna har dålig ekonomi	Rätt	21	21	18	64	18	21
	Fel	57	59	21	58	21	58
	Vet ej, uppgift saknas	22	21	26	44	30	22
13 Enligt svensk lag är alla homosexuella handlingar straffbara	Rätt	22	16	15	20	26	19
	Fel	53	58	65	54	38	56
	Vet ej, uppgift saknas	25	26	20	27	36	25
14 Med äktenskapsförord menar man det tal som prästen håller till brudparet vid vigseln	Rätt	21	17	11	23	31	19
	Fel	38	56	64	38	25	47
	Vet ej, uppgift saknas	41	27	25	39	44	34
15 För att en flicka skall få ett pessar inprovat måste hon enligt lag vara lägst 17 år	Rätt	14	17	12	17	20	16
	Fel	34	45	47	36	29	39
	Vet ej, uppgift saknas	51	38	40	47	51	45
	Bastal	755	752	672	524	311	1 507

6.3.2 Kunskapsindex

6.3.2.1 Uppbyggnad

Liksom för sexualkunskap har en sammanräkning av poäng skett. Med pluspoäng för korrekt svar och minuspoäng för felaktigt erhålles den fördelning på indexpoäng som framgår av tabell 6.9. Utöver vad som framgår av tabellen kan nämnas att 18 elever hade minuspoäng och 27 15 poäng, dvs. alla rätt. Genomsnittspoängen är 8,6.

6.3.2.2 Redovisning efter erhållen undervisning

I tabell 6.10 har indexpoängen satts i samband med undervisningens omfattning. Som väntat föreligger en signifikant tendens. Tidigare anförda reservationer gäller även här.

6.3.2.3 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 6.11 redovisas kunskaperna efter olika bakgrundsdata. Som tidigare föreligger

Tabell 6.9. Indexpoäng ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.

	Antal poäng				
	—0	1—5	6—10	11—15	S:a
Antal	32	243	739	493	1 507
%	2	16	49	33	100

Tabell 6.10. Indexpoäng i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisad efter undervisningens omfattning. I %.

Har undervisning skett om det kunskapsstoffet behandlat?	Antal poäng			
	Bastal	—5	6—10	11—15
Ja, om det mesta	242	9	40	50
Ja, om en del	954	17	50	32
Nej	224	25	51	24
Minns ej, uppgift saknas	87			

Tabell 6.11. Indexpoäng i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisad efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Antal poäng		
			—5	6—10	11—15
Kön	Pojkar	755	24	50	26
	Flickor	752	12	48	39
Linje	g	672	8	47	45
	h, t, m, s, e	524	21	51	28
	pr, tp, ha, ht	311	35	50	14
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	15	51	34
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	18	40	42
	Övriga städer	339	19	52	29
	Övriga kommuner	439	22	51	28
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	19	47	35
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	19	50	31
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	13	50	37
	Övrigt och uppgift saknas	50			
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	20	49	30
	Mer än folkskola	539	12	48	40
	Vet ej, uppgift saknas	194	27	51	22
Socialgrupp	I	219	9	47	44
	II	642	17	50	33
	III	605	23	48	28
	Hemmafruvar pensionärer	11			
	Uppgift saknas	30			
Totalt		1 507	18	49	33

Tabell 6.12. Enskilda frågor om normernas relativitet redovisade efter kön och linje. Vertikala procenttal.

Påstående/fråga	Svarsalternativ	Kön		Linje			Totalt
		Pojkar	Flickor	g	h, t, m, pr, tp, s, e, ha, ht		
1 Inställningen till skilsmässa är mycket skiftande mellan olika religioner	Rätt	84	90	95	86	71	87
	Fel	3	2	2	3	4	3
	Vet ej, uppgift saknas	14	7	3	12	24	11
2 Lagstiftningen om abort är ungefär densamma i de flesta länder	Rätt	10	10	10	11	8	10
	Fel	71	71	77	72	58	71
	Vet ej, uppgift saknas	19	19	13	18	34	19
3 Den katolska kyrkan har en strängare inställning till användningen av preventivmedel än de protestantiska kyrkorna	Rätt	69	72	82	71	45	70
	Fel	2	2	1	2	3	2
	Vet ej, uppgift saknas	29	27	16	28	51	28
4 Homosexualitet har fördömts av alla folk i alla tider	Rätt	35	46	42	40	37	40
	Fel	25	19	25	23	12	22
	Vet ej, uppgift saknas	40	36	32	38	51	38
Bastal		755	752	672	524	311	1 507

Tabell 6.13. Indexpoäng ifråga om normernas relativitet.

	Antal poäng					
	-0	1	2	3	4	S:a
Antal	208	264	561	270	204	1 507
%	14	18	37	18	14	100

signifikanta skillnader för kön och linje med de tendenser som framgått ovan. Vid samtidig uppdelning på dessa variabler erhålles följande procenttal för poängklassen 11-15 poäng:

	Gymnasie- förberedande linje	Övriga enbok- staviga linjer	Praktiska linjer
Pojkar	40	24	8
Flickor	48	34	22

Tendenserna finns kvar. Det kan möjligen hävdas att skillnaderna mellan pojkar och flickor accentueras vid uppdelning på linjer, blir mer markanta på de praktiska linjerna.

Signifikant utslag erhålles även för orttyp. Mönstret är dock svårt att tolka. Inget utslag erhålles för kamratkontakter.

Både målsmans skolutbildning och socialgrupp ger utslag i samma riktning som erhöles för sexualkunskap. Vid samtidig uppdelning på socialgrupp och linje försvinner dock skillnaderna mellan socialgrupper. Procenttalen för poängklassen 11-15 poäng blir nämligen följande:

	Gymnasie- förberedande linje	Övriga enbok- staviga linjer	Praktiska linjer
Socialgrupp I	48	24	— ¹
II	42	32	14
III	43	26	14

¹ Bastal för litet för procentberäkning.

6.4 Normernas relativitet

6.4.1 Enskilda kunskapsfrågor redovisade efter kön och linje

I detta avsnitt ingår endast fyra frågor. Dessa frågor har medtagits inte så mycket för att kontrollera elevernas faktiska kunskaper utan mera för att försöka få ett grepp om i vilken grad eleverna har någon känsla för att värderingar skiftar mellan olika kulturer. Tabell 6.12 visar svarsfördelningen med uppdelning på kön och linje. Påståendet om homosexualitet avviker i svarsmönstret från övriga. Här förefaller gissningsfrekvensen vara relativt hög, möjligen tydande på oklarheter i formuleringen av påståendet.

Signifikanta skillnader mellan pojkars och

Tabell 6.14. Indexpoäng ifråga om normernas relativitet redovisad efter undervisningens omfattning I %.

Har undervisning skett om det kunskapsstoff enkäten behandlat?	Bastal	Antal poäng		
		-1	2	3-4
Ja, om det mesta	107	15	49	36
Ja, om en del	633	23	42	35
Nej	616	38	32	30
Minns ej, uppgift saknas	151			

Tabell 6.15. Indexpoäng ifråga om normernas relativitet redovisad efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Bastal	Antal poäng		
			—1	2	3—4
Kön	Pojkar	755	32	33	35
	Flickor	752	31	41	28
Linje	g	672	21	40	39
	h, t, m, s, e	524	32	37	31
	pr, tp, ha, ht ¹	311	53	31	16
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	28	39	34
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	25	38	37
	Övriga städer	339	34	37	29
	Övriga kommuner	439	37	35	28
Kamrat- kontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	27	38	35
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	33	38	29
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	30	32	38
	Övrigt och uppgift saknas	50			
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	33	38	29
	Mer än folkskola	539	23	39	38
	Vet ej, uppgift saknas	194	47	30	23
Socialgrupp	I	219	16	41	42
	II	642	30	40	30
	III	605	38	34	29
	Hemmafruar, pensionärer	11			
	Uppgift saknas	30			
Totalt		1 507	31	37	31

¹ Har ej haft kristendomsundervisning.

flickors svar föreligger beträffande påståendena 1 och 4, om skilsmässor och homosexualitet. Pojkarna visar här bättre kunskaper. I fråga om linjer kan signifikanta skillnader noteras i alla fyra fallen. I stort gäller det här dock att det är de praktiska linjerna som avviker med sämre kunskaper, dessa har ju ej haft kristendomsundervisning där detta ämnesområde i första hand behandlas.

6.4.2 Kunskapsindex

6.4.2.1 Uppbyggnad

Fördelningen på indexpoäng framgår av tabell 6.13. 44 elever hade minuspoäng. Genomsnittspoängen är 2,0.

6.4.2.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Vid redovisning efter erhållen undervisning (tabell 6.14) föreligger det förväntade sambandet, som når signifikans.

6.4.2.3 Redovisning efter bakgrundsdata

Signifikanta skillnader föreligger för kön och linje (tabell 6.15). Vid samtidig uppdelning erhålles följande procenttal för 3—4 poäng:

	Gymnasie- förbere- dande linje	Övriga enbok- staviga linjer	Praktiska linjer
Pojkar	47	33	17
Flickor	32	28	16

Pojkarna har här, i motsats till på övriga områden, bättre kunskaper än flickorna, men detta synes endast gälla på den gymnasieförberedande linjen.

Signifikanta skillnader föreligger för orttyper. Kunskaperna förefaller vara något större bland elever i storstäder och övriga större städer än bland övriga elever.

Målsmans skolutbildning och socialgrupp ger utslag som tidigare. Vid samtidig uppdelning på socialgrupp och linje erhålles följande procenttal för poängen 3-4:

	Gymnasie- förbere- dande linje	Övriga enbok- staviga linjer	Praktiska linjer
Socialgrupp I	46	37	— ¹
II	35	32	16
III	37	30	17

¹ Bastal för litet för procentberäkning.

Liksom tidigare försvagas socialgruppskillnaderna väsentligt vid uppdelning på linjer.

7.1 Inledning

Undersökningen har avstått från frågor rörande elevernas sexuella beteende och i stället sökt fastställa deras attityder till detta livsområde, närmare bestämt vilka normer för sexuell samliv de ansluter sig till.

Läroplan för grundskolan hänvisar beträffande sexualundervisningen till Skolöverstyrelsens handledning. I denna rekommenderas sexuell avhållsamhet för ungdom i uppväxtåren. Vi kan nu se hur denna rekommendation dels stämmer med elevernas egna normer, dels stämmer med vad man uppfattar vara den norm som skolan försöker förmedla.

Närmast redovisas elevernas normer, där efter de normer de tillskriver sin omgivning. I enkätformuläret har ordningen mellan frågorna varit den omvända. Svarsalternativen är ej genomgående jämförbara. I fråga om

normer man tillskriver skola och föräldrar behandlas fyra olika inställningar, i kap 2 benämnda avvisande, restriktiva, fria och ansvars- och självständighetsbetonande. Eleverna kunde också ange att skola och föräldrar ställer sig likgiltiga för problemet. Frågorna avser ju att komma åt skolans och föräldrarnas sätt att fungera som normkällor. Det är då av intresse att se inte bara om de uttalar sig för olika sexuella handlingsmönster utan också om de rekommenderar eget ställningstagande eller ställer sig likgiltiga. Beträffande kamraters normer och elevernas egna är det däremot de olika handlingsmönstren som är av intresse, dvs vad man kommit fram till.

7.2 Elevernas egna normer

Av tabell 7.1 framgår vilka normer som eleverna ansluter sig till. Omkring 2/3 har den

Tabell 7.1. Elevernas normer för sexuell samliv mellan ungdomar i deras egen ålder.

	Vilken norm ansluter man sig till?			Vet ej	Uppgift saknas	S:a
	Att det absolut inte får förekomma	Att man måste ha stadigt sällskap för att ha sexuell samliv	Att det räcker med att man träffas mer tillfälligt			
Antal	96	980	176	250	5	1 507
%	6	65	12	17	—	100

Tabell 7.2. Elevernas normer för sexuellt samliv: rätt eller fel att ge efter?

	Tycker man att det är rätt eller fel att en flicka ger efter och har samlag med en pojke för att <i>han</i> vill det?				
	Rätt	Fel	Vet ej, det beror på	Uppgift saknas	S:a
Antal	38	1 218	245	6	1 507
%	3	81	16	—	100

	Tycker man att det är rätt eller fel att en pojke ger efter och har samlag med en flicka för att <i>hon</i> vill det?				
	Rätt	Fel	Vet ej, det beror på	Uppgift saknas	S:a
Antal	90	1 217	197	3	1 507
%	6	81	13	—	100

inställningen att det krävs stadigt sällskap för sexuellt samliv.

De frågor som redovisas i tabell 7.2 avsåg att komma åt hur man ställde sig till att ge efter för påtryckningar utan att själv egentligen vilja. Avståndstagandet är påtagligt.

Den norm eleverna ansluter sig till beror ej av omfattningen av den undervisning de fått om olika normer. Detta framgår av tabell 7.3. Ca 2/3 av eleverna ansluter sig oberoende av undervisningens omfattning till kravet på stadigt sällskap.

7.2.1 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 7.4 redovisas elevernas normer med uppdelning på bakgrundsdata. Signifikant skillnad finns här mellan pojkar och flickor. Flickor ansluter sig i högre grad till kravet på stadigt sällskap. Indelningen efter linje visar en sjunkande tendens för andelen som

kräver stadigt sällskap. Denna andel är störst på gymnasieförberedande linjen, lägst på de praktiska. Den motsatta tendensen hittas för andelen vet ej-svar. Skillnaderna är signifikanta.

Variationerna mellan orttyper visar inte något bestämt mönster. Signifikans föreligger ej. För variabeln kamratkontakter erhålles dock signifikant utslag. Mönstret förefaller rimligt. De som har stadigt sällskap är de som mest ansluter sig till kravet på stadigt sällskap, elever som ej har stadigt sällskap men kontakter med båda könen (i bemärkelsen bästa vänner) har den lägsta avslutningen.

För de fyra bakgrundsvariabler som här användes för att karakterisera hemmiljön gäller att endast den sista, föräldrarnas kontroll över elevernas tider, ger signifikant utslag. Tendensen, som innebär att avslutningen till kravet på stadigt sällskap växer med föräldrarnas kontroll, är dock inte sär-

Tabell 7.3. Elevernas normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i deras egen ålder redovisade efter erhållen undervisning.

Har man i undervisningen behandlat olika normer för sexuellt samliv?	Vilken norm ansluter man sig till?					
	Bastal	Får ej förekomma	Stadigt sällskap krävs	Räcker med mer tillfällig kontakt	Vet ej	Uppgift saknas
Ja, rätt mycket eller en del	654	7	66	12	15	—
Nej	698	6	67	12	15	—
Minns ej, uppgift saknas	155	7	52	10	30	1

Tabell 7.4. Elevernas normer för sexuell samliv mellan ungdomar i deras egen ålder redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Vilken norm ansluter man sig till?					
			Får ej förekomma	Stadigt sällskap krävs	Räcker med mer tillfällig kontakt	Vet ej	Uppgift saknas	
Kön	Pojkar	755	4	57	19	20	—	
	Flickor	752	9	73	5	13	—	
Linje	g	672	8	69	10	13	—	
	h, t, m, s, e	524	6	63	13	17	1	
	pr, tp, ha, ht	311	3	59	13	24	—	
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	5	68	12	15	—	
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	7	65	12	16	—	
	Övriga städer	339	7	64	9	19	1	
	Övriga kommuner	439	7	62	13	17	—	
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	3	74	11	12	1	
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	7	61	13	18	—	
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	8	67	6	19	—	
	Övrigt och uppgift saknas	50						
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	7	64	11	17	—	
	Mer än folkskola	539	6	67	13	13	1	
	Vet ej, uppgift saknas	194	3	63	9	24	1	
Socialgrupp	I	219	5	67	15	12	—	
	II	642	8	65	10	17	—	
	III	605	5	64	12	18	—	
	Hemmafruvar, pensionärer	11						
	Uppgift saknas	30						
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	12	67	9	12	—	
	En av föräldrarna religiös	235	6	69	11	14	—	
	Ingen av föräldrarna religiös	686	5	69	13	13	—	
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	4	52	11	32	1	
Föräldrarnas kontroll	Brukar föräldrarna ange hur dags man skall vara hemma på kvällarna	Alltid	158	7	70	11	12	—
		Ofta	288	6	71	8	15	—
		Ibland	866	6	64	12	18	—
		Aldrig	186	10	60	17	14	—
		Uppgift saknas	9					
	Totalt	1 507	6	65	12	17	—	

skilt utpräglad. Det bör vidare nämnas att vid prövningen av variabeln religiös bakgrund ingår ej svars-kategorin »övrigt, vet ej och uppgift saknas». Tabellen visar för denna kategori på en avvikelse av underordnat intresse (stor andel vet ej-svar).

7.3 Normer tillskrivna skola, föräldrar och kamrater

Tabell 7.5 visar de normer eleverna tillskriver sin omgivning. Intressant är här att notera den stora andel av eleverna som tillskri-

Tabell 7.5. Normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i elevernas egen ålder tillskrivna skola, föräldrar och kamrater.

Vad tror man skolan vill att man skall tycka?								
	Att det absolut inte får förekomma	Att man måste ha stadigt sällskap	Att det räcker med att man träffas mer tillfälligt	Skolan vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter	Skolan intresserar sig inte alls för denna fråga	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	188	160	6	829	95	224	5	1 507
%	12	11	—	55	6	15	—	100
Vad tror man föräldrarna tycker?								
	Att det absolut inte får förekomma	Att man måste ha stadigt sällskap	Att det räcker med att man träffas mer tillfälligt	Föräldrarna vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter	Föräldrarna intresserar sig inte alls för denna fråga	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	489	309	11	424	13	255	6	1 507
%	32	20	1	28	1	17	—	100
Vad tror man kamraterna tycker?								
	Att det absolut inte får förekomma	Att man måste ha stadigt sällskap	Att det räcker med att man träffas mer tillfälligt	Kamraterna har ingen speciell åsikt om detta	Vet ej	Uppgift saknas	S:a	
Antal	12	466	260	506	255	8	1 507	
%	1	31	17	34	17	1	100	

Tabell 7.6. Normer för sexuellt samliv tillskrivna skolan redovisade efter undervisningens omfattning.

Vad tror man att skolan vill att man skall tycka?							
Har man i undervisningen behandlat olika normer för sexuellt samliv?	Bastal	Att det absolut inte får förekomma	Att man måste ha stadigt sällskap	Att det räcker med att man träffas mer tillfälligt	Skolan vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter	Skolan intresserar sig inte alls för denna fråga	Vet ej, uppgift saknas
Ja, rätt mycket eller en del	654	11	12	—	62	4	10
Nej	698	14	10	—	51	8	16
Minns ej, uppgift saknas	155	9	8	1	45	6	32

ver skolan åsikten att man bör bilda sig en egen uppfattning att handla efter. Om denna uppfattning bottnar i uttalade åsikter från lärarna eller endast tillskrives sko-

lan utan vidare grund är svårt att säga. Tabell 7.6 visar dock att andelen elever som ser skolans roll på detta sätt varierar med den utsträckning i vilken man i skolan syss-

lat med olika normer för sexuellt samliv. De som fått undervisning uppger i högre grad än övriga att skolan vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter. Det är emellertid klart att skolan enligt elevernas uppfattning inte hävdar den inställning som rekommenderas i handledningen, nämligen att sexuellt samliv mellan ungdomar i uppväxtåldern inte bör förekomma. Om lärarnas faktiska undervisning på denna punkt är sådan eleverna uppfattat den, kan det möjligen bero på föreskrifter tillkomna senare än handledningen. Läroplanen för grundskolan (1962) betonar starkt kravet på objektivitet vid undervisningen i samhällskunskap, religionskunskap och den i flera ämnen ingående undervisningen i familjekunskap.

Det är också intressant att jämföra åsikterna tillskrivna skolan och föräldrar. Föräldrarna skulle alltså vara mer restriktiva. Detta kan bero på att eleverna har mer kännedom om föräldrarnas åsikter medan skolans kanske inte är lika klart uttalade. Vid frågorna om kamraternas resp. elevernas egna normer har svarsalternativ motsvarande »skolan resp. föräldrarna vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter» och »skolan resp. föräldrarna intresserar sig inte alls för denna fråga» ej ingått då frågan för kamraterna och eleverna själva rör deras egen situation.

Eftersom svarsalternativen inte är riktigt desamma kan en direkt jämförelse mellan elevernas egna åsikter och åsikter tillskrivna skola och föräldrar inte göras. Det är dock tydligt att skola och speciellt föräldrar tillskrives den avvisande åsikten i högre grad än den omfattas av eleverna själva och den minst restriktiva i lägre grad.

En svag tendens pekar på att förhållandet beträffande kamraternas åsikter skulle vara det omvända mot skolans och föräldrarnas, dvs kamraterna skulle i lägre grad än eleverna själva ha åsikten att sexuellt samliv ej får förekomma – denna andel skulle kanske höjas om vet ej-svaren och »kamraterna har ingen speciell åsikt om detta» närmare kunde preciseras – men ändå återstår det faktum att kamraterna i högre grad (17 mot

12 %) tillskrivs åsikten att det räcker med att man träffas mer tillfälligt.

I alla fall bör man beakta att »kamraterna har ingen speciell åsikt om detta» antagligen ofta innebär att eleverna icke känner till kamraternas åsikter. Man kan inte antaga att kamraterna skulle ha mindre bestämda uppfattningar än eleverna själva och endast 17 % av dessa har angett att de ej vet vilken uppfattning de ansluter sig till medan alltså 34 % av kamraterna inte skulle ansluta sig till någon speciell åsikt.

8.1 Inledning

Undersökningen ger information om elevernas behov av sexualundervisning på två sätt. Dels genom att redovisa elevernas kunskaper. Dessa kan, med utgångspunkt från specificerade funktioner för sexualundervisningen, granskas med avseende på om de täcker behovet. Dels ger undersökningen information om det behov eleverna själva anser sig ha av sexualundervisning. Därmed kan olika tänkbara åtgärder beträffande undervisningen bedömas med avseende på bemötandet på elevsidan. Det är detta senare område, elevernas upplevda behov, som skall behandlas i föreliggande kapitel.

Det uttalade behovet är en funktion av »mättnadsgraden», i sin tur sammanhängande med omfattning av erhållen undervisning och av tillgången till informationsalternativ. En stor del av frågorna om behov anknyter till den första komponenten, gäller alltså behoven mot bakgrund av erhållen undervisning. Nu har kartläggningen av undervis-

ningens innehåll avsett relativt stora kunskapsområden varför rekonstruktion i detalj av önskemålen om undervisning ej är möjlig. Inte heller erhålles någon direkt gradering av vikten ur elevernas synpunkt av de olika områdena.

Vi skall här först ta upp två frågor med anknytning till den undervisning som förekommit, som tidigare med uppdelning på fyra områden varav tre gäller kunskapsområden (sexualkunskap, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad och normernas relativitet) och det fjärde normer för sexuellt samliv.

Sexualkunskap o. s. v. definieras här som tidigare av det kunskapsstoff som eleverna utfrågats om i enkäten. Sedan behandlas elevernas önskemål beträffande hjälpmedel i undervisningen och undervisningsklimat samt deras behov av enskilt samtal och av undervisning i speciella frågor (preventivmedel, samlag). Slutligen redovisas elevernas synpunkter på vem som bör sköta sexualundervisningen i skolan.

Tabell 8.1. Upplevelse av att sexualkunskap berörs i undervisningen.

	Tycker man att det är bra att sexualkunskap berörs i undervisningen?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 473	1	31	2	1 507
%	98	—	2	—	100

Tabell 8.2. Önskemål om mer undervisning i sexualkunskap.

	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett i sexualkunskap?					
	Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	385	840	179	102	1	1 507
%	26	56	12	7	—	100

8.2 Elevernas attityd till att sexual- och samlevnadsfrågor behandlas i undervisningen

8.2.1 Ifråga om sexualkunskap

8.2.1.1 Allmän värdering och önskemål

Attityden omfattar två frågor, vilkas innehåll framgår av tabellerna 8.1 och 8.2. En överväldigande majoritet, 98 % av eleverna, ser positivt på att sexualkunskap berörs i undervisningen. 82 % uttrycker önskemål om mer undervisning (mycket eller något mer). Man bör observera att eleverna i och för sig tagit ställning för ökad undervisning i sexualkunskap, men inte uppmanats att ta

hänsyn till detta besluts konsekvenser t. ex. minskad undervisning om andra ämnesområden.

Eleverna har heller inte uttalat sig om innehållet i den önskade undervisningen annat än att man kan tänka sig att de i viss mån relaterar till de kunskapsfrågor som tagits upp i enkäten. Dessa består dock av både s. k. praktiska frågor och frågor av mer teoretiskt intresse.

Beträffande den allmänna värderingen finns således inte tillräcklig variation i svaren för att motivera särredovisning efter bakgrundsdata eller uppgifter om undervisningens omfattning. Särredovisning har dock skett beträffande önskemålen om mer undervisning.

Tabell 8.3. Önskemål om mer undervisning i sexualkunskap redovisade efter omfattning av erhållen undervisning. I %.

Har man fått undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat?	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett i sexualkunskap?					
	Bastal	Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	Uppgift saknas
Ja, om det mesta	612	16	59	18	7	—
Ja, om en del	766	29	57	8	7	—
Nej	95	58	33	2	7	—
Minns ej, uppgift saknas	34					

Sexual- och samlevnadsundervisning, under biologielektionerna: antal timmar	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett i sexualkunskap?					
	Bastal	Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	Uppgift saknas
1—3	348	32	54	7	6	—
4—5	329	28	54	13	5	—
6—	250	20	58	18	4	—
Ingen undervisning, minns ej antal timmar och uppgift saknas	580	23	56	11	10	—

8.2.1.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Hur önskemålen om mer undervisning beror av den undervisning man erhållit framgår av tabell 8.3. En signifikant tendens föreligger i övre delen av tabellen. Önskemål om mer undervisning i sexualkunskap beror i hög grad av i vilken omfattning man fått sådan undervisning. I tabellens nedre del, där särredovisning görs efter antal timmar som ägnats åt sexualundervisning under biologielektionerna, framträder samma tendens, dock betydligt svagare. Även här föreligger statistisk signifikans.

8.2.1.3 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 8.4 redovisas önskemålen om mer undervisning efter bakgrundsdata. Önskemål om mer undervisning förekommer i ungefär samma omfattning bland pojkar och flickor, bland elever på olika linjer. De sammanhänger ej heller med elevernas hemmiljö. Önskemålen varierar dock beroende på kamratkontakter. Elever som har stadigt sällskap vill ha mer undervisning än elever som ej har stadigt sällskap och bara har kamrater av samma kön som eleven själv. Skillnaderna är signifikanta.

Tabell 8.4. Önskemål om mer undervisning i sexualkunskap redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett i sexualkunskap?				Uppgift saknas
			Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	23	58	12	7	—
	Flickor	752	28	53	12	7	—
Linje	g	672	27	55	12	6	—
	h, t, m, s, e	524	27	56	10	6	—
	pr, tp, ha, ht	311	20	57	13	10	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	30	52	11	6	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	29	53	12	6	—
	Övriga städer	339	23	56	14	7	—
	Övriga kommuner	439	21	61	11	7	—
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	36	52	9	4	—
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	22	58	12	7	—
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	23	48	20	10	—
	Övrigt och uppgift saknas	50					
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	23	58	12	7	—
	Mer än folkskola	539	29	55	11	5	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	24	49	16	10	—
Socialgrupp	I	219	26	59	10	5	—
	II	642	26	55	12	7	—
	III	605	25	57	12	7	—
	Hemmafruvar, pensionärer	11					
	Uppgift saknas	30					
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	22	59	13	5	—
	En av föräldrarna religiös	235	27	57	13	3	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	27	55	12	6	—
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	23	54	10	13	—
	Totalt	1 507	26	56	12	7	—

Tabell 8.5. Upplevelse av att samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad berörs i undervisningen.

	Tycker man att det är bra att samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad berörs i undervisningen?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 452	6	35	14	1 507
%	96	—	2	1	100

Tabell 8.6. Önskemål om mer undervisning om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.

	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad?					
	Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	378	868	143	106	12	1 507
%	25	58	9	7	1	100

8.2.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad

samma tendens som tidigare, statistiskt signifikant.

8.2.2.1 Allmän värdering och önskemål

Tabellerna 8.5 och 8.6 ger en bild som föga avviker från motsvarande gällande sexualkunskap. Eleverna är i överväldigande grad positiva till att samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad tas upp i undervisningen. Över 80 % vill ha mer undervisning.

8.2.2.3 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 8.8 ges önskemålen med uppdelning på bakgrundsdata. Variabeln religiös bakgrund ingår ej här. Den har bedömts som mindre intressant redovisningsgrund med motiveringen att frågorna på detta område kan antas vara mindre kontroversiella än sexualkunskap. Signifikanta skillnader föreligger mellan olika linjer. Intresset för mer undervisning är mindre på de praktiska linjerna än på övriga. Det kan noteras att samma tendens framträder ifråga om sexualkun-

8.2.2.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Vid särredovisning av önskemål efter erhållen undervisning, tabell 8.7, framträder

Tabell 8.7. Önskemål om mer undervisning om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisade efter omfattning av erhållen undervisning. I %.

Har man fått undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat?	Bastal	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett om samhällsfrågor med anknytning till sexuallivet?				Uppgift saknas
		Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	
Ja, om det mesta	242	18	59	16	7	—
Ja, om en del	954	22	62	9	7	—
Nej	224	48	42	3	5	2
Minns ej, uppgift saknas	87					

Tabell 8.8. Önskemål om mer undervisning i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad?				Uppgift saknas
			Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	24	57	10	8	1
	Flickor	752	26	58	9	6	1
Linje	g	672	29	57	9	5	—
	h, t, m, s, e	524	26	58	9	6	1
	pr, tp, ht, ha	311	16	59	11	13	2
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	33	52	8	7	1
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	26	59	7	7	1
	Övriga städer	339	22	56	12	9	1
	Övriga kommuner	439	19	64	10	6	1
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	32	54	8	5	1
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	22	60	9	8	1
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	25	54	12	9	—
	Övrigt och uppgift saknas	50					
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	23	60	10	6	1
	Mer än folkskola	539	29	56	8	6	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	22	52	12	12	2
Socialgrupp	I	219	29	58	8	5	—
	II	642	25	58	9	7	—
	III	605	24	57	10	8	1
	Hemmafruvar, pensionärer	11					
	Uppgift saknas	30					
Totalt		1 507	25	58	9	7	1

skap, dock ej statistiskt säkerställd. Skillnader av signifikant storlek föreligger också mellan olika orttyper. Intresset är störst bland elever i storstäder och minst bland elever i kategorin övriga kommuner. I viss mån kan detta förklaras av att en något större del av eleverna i kategorin övriga kommuner uppgett att de fått undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat (82 % mot 74 % för elever i storstäder). Liksom ifråga om sexualkunskap ger variabeln kamratkontakter signifikant utslag, med likartad tendens. De elever som har mest kontakt med andra könet har det största intresset. Signifikant skillnad föreligger slutligen för variabeln målsmans skolutbildning. Elever vars föräldrar har skolutbild-

ning utöver folkskola visar större intresse än övriga.

8.2.3 Ifråga om normernas relativitet

8.2.3.1 Allmän värdering och önskemål

Intresset för undervisning rörande vad som här kallats normernas relativitet (kunskaper om variationer i normer mellan olika kulturer) framgår av tabellerna 8.9 och 8.10. Här erhålles resultat som liknar de tidigare fast med något mindre markerat intresse. 70 % önskar här mer undervisning mot 82 % och 83 % för sexualkunskap och samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.

Tabell 8.9. Upplevelse av att normernas relativitet berörs i undervisningen.

	Tycker man att det är bra att normernas relativitet berörs i undervisningen?				Uppgift saknas	S:a
	Ja	Nej	Vet ej			
Antal	1 293	43	148	23		1 507
%	86	3	10	2		100

Tabell 8.10. Önskemål om mer undervisning om normernas relativitet.

	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett om normernas relativitet?				Uppgift saknas	S:a
	Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej		
Antal	329	729	264	169	16	1 507
%	22	48	18	11	1	100

Den högre andelen »vet ej» svar här i jämförelse med önskemål om undervisning ifråga om de två övriga kunskapsområdena kan troligen förklaras med att eleverna haft svårare att bilda sig en uppfattning om vad detta ämnesområde innebär på grund av de få exempel som har givits.

8.2.3.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Som tidigare har önskemålen om mer undervisning redovisats efter omfattning av erhållen undervisning, tabell 8.11. Samma tendens som tidigare redovisats framträder även här, statistiskt säkerställd.

8.2.3.3 Redovisning efter bakgrundsdata

Vid uppdelning efter bakgrundsdata, som här begränsats till fem, erhålles signifikanta utslag för tre av dem. Tabell 8.12 visar att flickor är mer intresserade av att få mer undervisning än pojkar. Samma gäller för elever på gymnasieföreberedande linje jämfört med övriga. Skillnaderna är dock i båda fallen av relativt måttlig storlek. För orttyp framträder samma tendens som tidigare, statistiskt signifikant. Intresset för mer undervisning är störst i storstäder, minst i kategorin övriga kommuner. Några skillnader för variablerna målsmans skolutbildning och socialgrupp kan ej beläggas.

Tabell 8.11. Önskemål om mer undervisning om normernas relativitet redovisade efter omfattning av erhållen redovisning. I %.

Har man fått undervisning om det kunskapsstoff enkäten behandlat?	Bastal	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett om normernas relativitet?				Uppgift saknas
		Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	
Ja, om det mesta	107	17	44	35	5	—
Ja, om en del	633	18	54	19	10	—
Nej	616	30	45	14	10	1
Minns ej, uppgift saknas	151					

Tabell 8.12. Önskemål om mer undervisning om normernas relativitet redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Bastal	Skulle man önskat att skolan gett mer undervisning än som skett om normernas relativitet?				Uppgift saknas
			Ja, mycket mer	Ja, något mer	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	18	49	19	13	1
	Flickor	752	26	47	16	9	1
Linje	g	672	25	48	19	8	1
	h, t, m, s, e	524	19	50	18	11	1
	pr, tp, ha, ht	311	19	47	13	19	2
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	28	44	16	11	1
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	20	51	20	8	1
	Övriga städer	339	19	48	17	14	1
	Övriga kommuner	439	19	51	18	11	1
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	21	48	17	13	1
	Mer än folkskola	539	23	51	18	8	1
	Vet ej, uppgift saknas	194	23	43	16	16	2
Socialgrupp	I	219	26	46	21	7	1
	II	642	20	49	19	11	1
	III	605	22	48	15	13	2
	Hemmafruar, pensionärer	11					
	Uppgift saknas	30					
Totalt		1 507	22	48	18	11	1

8.2.4 Ifråga om normer för sexuellt samliv

8.2.4.1 Önskemål om mer diskussion i skolan

På detta område har ej samma frågor ställts som för de tre tidigare vilket i efterhand kan beklagas. Eleverna har endast tillfrågats om de önskat mer diskussion kring olika normer för sexuellt samliv. Detta begrepp har då fått sitt innehåll av de frågor gällande olika uppfattningar, vilka här har redovisats i kap 6. Det skulle dock icke ha varit möjligt att åstadkomma direkt jämförbarhet genom att ställa samma frågor. I de

tidigare fallen har vi ju haft en uppfattning om vad som ligger till grund för gradering av önskemålen – i vilken mån undervisning förekommit om kunskapsfrågorna. Beträffande normer för sexuellt samliv har vi bara elevernas subjektiva uppfattning att gradera efter, varför en finare gradering ansetts mindre meningsfull.

I tabell 8.13 redovisas elevernas önskemål om mer diskussion. Frågans formulering och svarsalternativen avviker från dem som gällt för de tre kunskapsområdena. Vid jämförelse med siffror för det mest brännbara av dessa tre områden, sexualkunskap,

Tabell 8.13. Önskemål om mer diskussion kring normer för sexuellt samliv.

	Skulle man önskat att det i skolan diskuterats mer än som skett kring normer för sexuellt samliv?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 026	224	253	4	1 507
%	68	15	17	—	100

Tabell 8.14. Önskemål om mer diskussion kring normer för sexuellt samliv redovisade efter omfattning av diskussion under läsåret. I %.

Har olika normer för sexuellt samliv behandlats i undervisningen	Skulle man önskat att det i skolan diskuterats mer än som skett kring normer för sexuellt samliv?				Uppgift saknas
	Bastal	Ja	Nej	Vet ej	
Ja, rätt mycket	75	52	36	9	3
Ja, en del	579	67	17	16	—
Nej	698	75	11	14	—
Minns ej, uppgift saknas	155				

kan konstateras att procenten elever som inte önskat mer undervisning i sexualkunskap respektive diskussion om normer för sexuellt samliv är ungefär densamma, 12 respektive 15 %. Däremot är procenten som svarat vet ej större för normområdet och därmed också procenten positiva till mer diskussion lägre. Skillnaden kan bero på skillnaden i svarsalternativ. Eleverna har i ena fallet haft möjlighet att nyansera vissa jasvar (mycket eller något mer), i andra fallet har de inte haft denna möjlighet, vilket kan ha lett till större tveksamhet. Den rimligaste formuleringen synes här vara att drygt 2/3 av eleverna oreserverat uttalat sig för mer diskussion kring normer för sexuellt samliv.

8.2.4.2 Redovisning efter erhållen undervisning

Av tabell 8.14, där redovisning görs efter den omfattning i vilken normer berörts i undervisningen, framgår att ovan nämnda andel som uttalat sig för mer diskussion varierar på sätt som gällt för övriga önskemål om mer undervisning. Skillnaderna är signifikanta.

8.2.4.3 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 8.15 redovisas önskemålen efter bakgrundsdata. Här har samma sju variabler tagits upp som ifråga om sexualkunskap, alltså även föräldrarnas religiösa förhållanden som indikator på hemmiljö. Inga skill-

nader föreligger mellan pojkar och flickor. För variabeln linje erhålles dock signifikant utslag. Inspektion av tabellen visar att eleverna på g-linjen både har den största andelen positiva och den största andelen negativa, alltså är de mest polariserade i sina önskemål medan elever på de praktiska linjerna har lägst andel positiva och störst andel osäkra (vet ej-svar). Ifråga om orttyp föreligger inte några statistiskt signifikanta skillnader. Tidigare iaktagna skillnader beroende på kamratkontakter framträder även där, mer markanta och statistiskt säkerställda. Av variabler som berör elevernas hemmiljö ger enbart socialgrupp signifikant utslag. Tendensen är här att elever i socialgrupp I har största andelen nej-svar och elever i socialgrupp III lägsta andelen. De skillnader som framträder torde knappast kunna hänföras till socialgruppsvariabelns samband med linje, då ju mönstret där har annan karaktär.

8.3 Elevernas önskemål ifråga om hjälpmedel i undervisningen och undervisningsklimat

Här behandlas endast två aspekter, bildband och filmer samt diskussion i klassen. Tabell 8.16 visar att 80 % av eleverna har uttryckt önskemål om mer hjälpmedel i undervisningen i form av bildband och filmer.

8.3.1 Redovisning efter bakgrundsdata

Av tabell 8.17 framgår att intresset är det samma bland pojkar och flickor, att elever

Tabell 8.15. Önskemål om mer diskussion kring normer för sexuellt samliv redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Skulle man önskat att det i skolan diskuterats mer än som skett kring normer för sexuellt samliv?				Uppgift saknas
		Bastal	Ja	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	68	14	18	—
	Flickor	752	69	16	16	—
Linje	g	672	71	17	12	—
	h, t, m, s, e	524	69	13	18	—
	pr, tp, ha, ht	311	60	15	25	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	67	17	16	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	66	15	18	—
	Övriga städer	339	70	13	17	—
	Övriga kommuner	439	69	14	17	—
Kamrat- kontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	75	13	12	—
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	67	15	18	—
	Har ej stadigt sällskap, enbart kam- rater av egna könet	136	59	23	18	—
	Övrigt och uppgift saknas	50				
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	68	15	17	—
	Mer än folkskola	539	71	15	14	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	61	12	26	1
Socialgrupp	I	219	65	22	13	—
	II	642	68	15	17	—
	III	605	69	13	17	—
	Hemmafruvar, pensionärer	11				
	Uppgift saknas	30				
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	67	18	15	—
	En av föräldrarna religiös	235	77	10	12	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	70	16	14	—
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	57	14	29	—
	Totalt	1 507	68	15	17	—

Tabell 8.16. Önskemål om mer hjälpmedel i undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor.

	Skulle man vilja ha fler bildband och filmer?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 202	164	140	1	1 507
%	80	11	9	—	100

Tabell 8.17. Önskemål om mer hjälpmedel i undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Skulle man vilja ha fler bildband och filmer?				Uppgift saknas
		Bastal	Ja	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	80	11	9	—
	Flickor	752	79	11	10	—
Linje	g	672	80	13	7	—
	h, t, m, s, e	524	82	9	9	—
	pr, tp, ha, ht	311	76	10	14	—
Ortstyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	79	12	8	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	80	11	9	—
	Övriga städer	339	79	10	11	—
	Övriga kommuner	439	81	10	10	—
Totalt		1 507	80	11	9	—

Tabell 8.18. Önskemål om mer diskussion i klassen kring sexual- och samlevnadsfrågor.

	Skulle man vilja ha tillfälle till mer diskussion i klassen kring sexual- och samlevnadsfrågor?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	1 128	196	181	2	1 507
%	75	13	12	—	100

Tabell 8.19. Önskemål om tillfälle till mer diskussion i klassen kring sexual- och samlevnadsfrågor redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Skulle man vilja ha tillfälle till mer diskussion i klassen kring sexual- och samlevnadsfrågor?				Uppgift saknas
		Bastal	Ja	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	74	13	13	—
	Flickor	752	76	13	11	—
Linje	g	672	77	13	9	—
	h, t, m, s, e	524	74	12	13	—
	pr, tp, ha, ht	311	70	13	16	1
Ortstyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	78	12	10	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	77	11	11	—
	Övriga städer	339	70	15	15	1
	Övriga kommuner	439	74	14	12	—
Totalt		1 507	75	13	12	—

Tabell 8.20. Önskemål om tillfälle till enskilt samtal om personliga problem.

	Skulle man vilja ha tillfälle till enskilt samtal om personliga problem gällande sexuallivet?				
	Ja	Nej	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	819	401	279	8	1 507
%	54	27	19	1	100

på praktiska linjer signifikant avviker från övriga med större andel vet ej-svar och mindre intresse. Slutligen att intresset är detsamma hos elever boende i olika orttyper.

Av tabell 8.18 framgår att 3/4 uttryckt önskemål om mer diskussion i klassen kring sexual- och samlevnadsfrågor. Denna andel varierar ej med kön eller orttyp men statistiskt signifikant med linje med samma tendens som ifråga om hjälpmedel (tabell 8.19).

8.4 Elevernas behov av enskilt samtal rörande sexual- och samlevnadsproblem

54 % av eleverna har önskemål om tillfälle till enskilt samtal om personliga problem, tabell 8.20. Andelen vet ej-svar är här relativt stor, 19 %.

8.4.1 Redovisning efter bakgrundsdata

Behovet är signifikant större bland flickor än bland pojkar, tabell 8.21. Den tendens som synes framträda ifråga om linje är ej signifikant. Däremot erhålles signifikant utslag för orttyp. Behovet är störst bland elever i storstäder och minst bland elever i övriga städer och övriga kommuner. De elever som har mest kontakter med motsatta könet synes ha större behov av enskilt samtal än övriga elever, som har svårare att ta ställning till frågan. Skillnaderna är signifikanta. Av de variabler som rör elevernas hemmiljö ger inte någon upphov till signifikanta skillnader.

8.5 Behov av undervisning i speciella frågor

Två frågor tas här upp, gällande behov av undervisning om preventivmedel och om

samlag. Eleverna har tillfrågats om när de ansett det lämpligt att undervisning ges i dessa frågor. Det bör framhåvas att risken finns att frågorna därigenom fått en förutsättande struktur, även om det första svarsalternativet gett eleverna möjlighet att säga att undervisning ej bör förekomma. Tabell 8.22 gäller lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel. Ingen elev anser att sådan undervisning ej bör förekomma. Flertalet, 74 %, hänvisar till årskurs 7-9.

Av tabell 8.23 framgår att 46 % förordar undervisning om samlag på låg- och mellanstadiet, medan enligt tabell 8.22 23 % ansåg att undervisningen om preventivmedel skall förekomma på låg- och mellanstadiet. En möjlig förklaring är att kunskaper om samlag har ett teoretiskt intresse på ett tidigt stadium, medan de mer praktiskt inriktade kunskaperna om preventivmedel inte behövs förrän på ett senare stadium.

8.5.1 Redovisning efter bakgrundsdata

Pojkar och flickor är eniga om lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel. Detta framgår av tabell 8.24, som också visar signifikanta skillnader mellan linjer. På de praktiska linjerna hänvisar man i mindre utsträckning till låg- och mellanstadiet som lämplig tidpunkt för undervisning första gången om preventivmedel. Inga skillnader föreligger för variablerna orttyp och kamratkontakter. Samma gäller för de tre indikatorerna på elevernas hemmiljö.

Uppfattningen om lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel visade små variationer vid redovisning efter bakgrundsdata. Åsikterna går dock mer isär när det gäller uppfattningen om lämplig tidpunkt för undervisning om samlag, tabell 8.25.

Tabell 8.21. Önskemål om tillfälle till enskilt samtal rörande personliga problem redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrunds- variabel	Kategori	Skulle man vilja ha tillfälle till enskilt samtal rörande personliga problem gällande sexual- livet?				Uppgift saknas
		Bastal	Ja	Nej	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	48	31	21	—
	Flickor	752	61	22	16	1
Linje	g	672	57	26	17	—
	h, t, m, s, e	524	54	25	21	—
	pr, tp, ha, ht	311	49	31	19	2
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	59	27	14	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	55	25	19	1
	Övriga städer	339	50	29	20	1
	Övriga kommuner	439	52	26	21	1
Kamrat- kontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	61	25	13	1
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	52	28	19	1
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	51	23	26	—
	Övrigt och uppgift saknas	50				
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	54	26	20	1
	Mer än folkskola	539	54	29	17	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	55	27	18	1
Socialgrupp	I	219	53	31	16	—
	II	642	56	26	17	1
	III	605	53	25	21	1
	Hemmafruvar, pensionärer	11				
	Uppgift saknas	30				
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	59	22	19	—
	En av föräldrarna religiös	235	58	25	17	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	57	28	15	—
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	42	29	28	1
Totalt		1 507	54	27	19	1

Tabell 8.22. Lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel.

	När tycker man att det vore lämpligt att undervisning om preventivmedel före- kom första gången?							
	Bör inte alls före- komma	Årskurs 1—3	4—6	7—9	Senare	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	—	13	330	1 114	16	32	2	1 507
%	—	1	22	74	1	2	—	100

Tabell 8.23. Lämplig tidpunkt för undervisning om samlag.

		När tycker man att det vore lämpligt att undervisning om samlag förekom första gången?							
		Bör inte alls före- komma	Årskurs 1—3	4—6	7—9	Senare	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal		7	116	571	735	34	43	1	1 507
%		—	8	38	49	2	3	—	100

Tabell 8.24. Lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel redovisad efter bakgrundsdata. I %.

		När tycker man att det vore lämpligt att undervisning om preventivmedel förekom första gången?						
Bakgrunds- variabel	Kategori	Bastal	Bör ej alls före- komma	Låg- eller mellan- stadiet	Hög- stadiet	Senare	Vet ej	Uppgift saknas
Kön	Pojkar	755	—	21	75	1	3	—
	Flickor	752	—	24	73	1	1	—
Linje	g	672	—	25	73	1	1	—
	h, t, m, s, e	524	—	24	74	1	1	—
	pr, tp, ha, ht	311	—	16	76	2	5	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	—	23	74	1	2	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	—	21	77	1	1	—
	Övriga städer	339	—	22	73	2	3	—
	Övriga kommuner	439	—	24	72	1	2	—
Kamrat- kontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	—	21	77	1	1	—
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	—	24	73	1	2	—
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	—	21	75	1	3	—
	Övrigt och uppgift saknas	50						
Målsmans skolut- bildning	Enbart folkskola	774	—	22	75	1	1	—
	Mer än folkskola	539	—	25	72	1	2	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	—	20	74	1	5	—
Socialgrupp	I	219	—	27	70	1	2	—
	II	642	—	21	76	1	2	—
	III	605	—	22	75	1	2	—
	Hemmafruar, pensio- närer	11						
	Uppgift saknas	30						
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	—	26	72	1	1	—
	En av föräldrarna religiös	235	—	27	71	—	1	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	—	21	76	1	1	—
	Övrigt, vet ej och upp- gift saknas	293	—	19	73	2	6	—
	Totalt	1 507	—	23	74	1	2	—

Tabell 8.25. Lämplig tidpunkt för undervisning om samlag redovisad efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	När tycker man att det vore lämpligt att undervisning om samlag förekom första gången?					Uppgift saknas
			Bör ej förekomma	Låg- eller mellanstadiet	Högstadiet	Senare	Vet ej	
Kön	Pojkar	755	1	41	53	2	3	—
	Flickor	752	—	50	45	2	3	—
Linje	g	672	1	54	42	2	2	—
	h, t, m, s, e	524	—	44	51	3	2	—
	pr, tp, ha, ht	311	1	31	60	2	6	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	—	50	46	1	3	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	—	42	53	3	3	—
	Övriga städer	339	1	42	52	3	3	—
	Övriga kommuner	439	—	47	47	3	3	—
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	1	42	54	2	2	—
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	—	47	48	2	3	—
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	1	46	46	4	4	—
	Övrigt och uppgift saknas	50						
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	—	45	50	2	2	—
	Mer än folkskola	539	1	49	46	2	2	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	1	37	53	3	7	—
Socialgrupp	I	219	1	54	42	1	2	—
	II	642	—	45	49	2	3	—
	III	605	—	43	51	3	3	—
	Hemmafruvar, pensionärer	11						
	Uppgift saknas	30						
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	1	52	43	3	2	—
	En av föräldrarna religiös	235	—	51	46	1	2	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	—	46	50	2	1	—
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	—	34	56	2	8	—
	Totalt	1 507	—	46	49	2	3	—

Statistiskt signifikanta är dock endast skillnaderna för kön och linje.

Det kan noteras att pojkarna vill ha undervisning senare än flickorna (beroende på

skillnad i mognadsgrad?).

Vidare kan konstateras att elever på g-linjen är mest för tidig undervisning (låg- och mellanstadiet) och elever på praktiska

Tabell 8.26. Uppfattning om vem som bör sköta sexualundervisningen i skolan.

	Vem tycker man i första hand bör ge sexualundervisning i skolan?						
	Någon av skolan lärare	Skol-läkaren	Skol-sköterskan	Någon expert som kommer på besök till skolan	Vet ej	Uppgift saknas	S:a
Antal	465	183	136	652	70	1	1 507
%	31	12	9	43	5	—	100

linjer mest för undervisning på högstadiet. Skillnaderna är påtagliga och statistiskt signifikanta.

hög grad av förtroende – använts i frågeformuläret.

8.6 Uppfattning om vem som i första hand bör sköta sexualundervisningen i skolan

11 % av eleverna har som framgått av kap 5 uppgett att de fått undervisning av utomstående. Av tabell 8.26 framgår att 43 % anser att sexualundervisningen bör skötas av utomstående expert, mot 31 % för någon av skolans lärare. Den höga andelen svar för »expert» kan kanske till en del bero på att just ordet »expert» – ett ord som inger

8.6.1 Redovisning efter bakgrundsdata

Vid uppdelning på pojkar och flickor, tabell 8.27, framträder signifikanta skillnader. Pojkarna hänvisar oftare till lärare och flickor oftare till skolsköterska. Skillnaderna mellan olika linjer är relativt små, dock signifikanta. Förtroendet för skolans lärare är störst på g-linjen och minst på praktiska linjer. För orttyper föreligger också signifikanta skillnader. De gäller i första hand att tilltron till utomstående expert är störst i storstäder och minst i övriga kommuner.

Tabell 8.27. Uppfattning om vem som bör sköta sexualundervisningen i skolan redovisad efter bakgrundsdata. I %.

Bakgrundsvariabel	Kategori	Vem tycker man i första hand bör ge sexualundervisning i skolan?						
		Bastal	Lärare	Skol-läkare	Skol-sköterska	Expert	Vet ej	Uppgift saknas
Kön	Pojkar	755	37	12	3	43	6	—
	Flickor	752	25	13	15	44	4	—
Linje	g	672	33	12	9	43	3	—
	h, t, m, s, e	524	30	11	8	46	5	—
	pr, tp, ha, ht	311	28	15	11	39	8	—
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	29	9	9	49	4	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	33	11	8	45	3	—
	Övriga städer	339	30	14	9	40	6	—
	Övriga kommuner	439	32	15	10	38	4	—
Totalt		1 507	31	12	9	43	5	—

9.1 Inledning

Kunskaper och normer formas i en social omgivning varav skolan endast utgör en del. Informationskällor utanför skolan, dvs föräldrar, kamrater, tidningar m. m., får antas kunna fungera både som konkurrerande alternativ och som kompletterande källor (stimulera till kunskapssökande). Speciellt skulle det förra kunna gälla normer för sexuellt samliv och det senare kunskaper. Det kan antas vara viktigt för utredningens ställningstaganden att relationerna mellan skolan och övriga informationskällor kartlägges. Kap 8 har visat att eleverna uttalat ett påtagligt behov av sexual- och samlevnadsundervisning i skolan. Följande kapitel avser att ställa dessa behov mot tillgången på informationsalternativ, som man har utanför skolan. Det har dock endast ansetts möjligt att översiktligt behandla relationerna mellan informationskällor. Vi har då tagit ut de tre områdena sexualkunskap, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad samt normer för sexuellt samliv, definierade på sätt som tidigare beskrivits. Informationskällorna på dessa områden tas upp på två sätt. Dels har eleverna fått ange vilka informationskällor de haft utanför skolan. De har då fått pricka för högst tre av ett antal presenterade alternativ. Dels har de fått ange vilken informationskälla de skulle föredra. Därvid har även skolan, i form av alternativen lärare, skolläkare och skolsköterska, tagits med.

9.2 Informationskällor utanför skolan

9.2.1 Ifråga om sexualkunskap

Tabell 9.1 visar informationskällor utanför skolan ifråga om sexualkunskap. Endast tre alternativ fick markeras.

9.2.1.1 Redovisning efter kön

Informationskällorna särredovisas för pojkar och flickor i tabell 9.1. Vanligaste informationskällor för flickor är föräldrar, andra kamrater och böcker i nu nämnd ordning, medan för pojkar andra kamrater, böcker, skolkamrater och först därefter föräldrar är de vanligaste informationskällorna.

Den största skillnaden mellan pojkar och flickor gäller i vilken mån föräldrar anges som informationskälla, 66 % av flickorna nämner föräldrar, 37 % av pojkarna.

9.2.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad

Ifråga om sexualkunskap hade endast 2 % av eleverna ej fått reda på någonting utanför skolan medan enligt tabell 9.2 30 % ej fått reda på någonting utanför skolan ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad. Rangordningen av vanligaste informationskällor är också olika. Tidningar har här ökad betydelse, medan föräldrar som var den vanligaste informationskällan när det gällde sexualkunskap här

Tabell 9.1. Informationskällor utanför skolan ifråga om sexualkunskap redovisade efter kön.

Har man fått reda på någonting utanför skolan? (Högst tre alternativ markeras)	Antal omnäm- nanden	Totalt		
		% (av 1 507)	Pojkar % (av 755)	Flickor % (av 752)
Av föräldrar	777	52	37	66
Av syskon	136	9	5	13
Av skolkamrater	521	35	41	29
Av andra kamrater	763	51	55	46
På föreningar och möten	17	1	1	1
I böcker	683	45	47	43
I tidningar	409	27	32	22
På film	130	9	12	6
Från TV och radio	328	22	21	22
Från annat håll	28	2	1	2
Summa omnämnannden	3 792		1 902	1 890
I genomsnitt	2,6		2,6	2,6
Har ej fått reda på någonting utanför skolan	30		2	2

Tabell 9.2. Informationskällor utanför skolan ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexuallivet redovisade efter kön.

Har man fått reda på någonting utanför skolan? (Högst tre alternativ markeras)	Antal omnäm- nanden	Totalt		
		% (av 1 507)	Pojkar % (av 755)	Flickor % (av 752)
Av föräldrar	171	11	13	10
Av syskon	89	6	3	9
Av skolkamrater	361	24	27	21
Av andra kamrater	536	36	37	34
På föreningar och möten	16	1	1	2
I böcker	130	9	11	6
I tidningar	681	45	32	59
På film	120	8	5	11
Från TV och radio	361	24	27	21
Från annat håll	27	2	2	2
Summa omnämnannden	2 492		1 195	1 297
I genomsnitt	2,4		2,2	2,6
Har ej fått reda på någonting utanför skolan	447	30	27	32

Tabell 9.3. Informationskällor utanför skolan ifråga om normer för sexuellt samliv redovisade efter kön.

Har man diskuterat vid andra tillfällen än under skollektioner? (Högst två alternativ markeras)	Antal omnäm- nanden	Totalt		
		% (av 1 507)	Pojkar % (av 755)	Flickor % (av 752)
Med föräldrar	437	29	17	41
Med syskon	93	6	4	8
Med skolkamrater	597	40	39	41
Med andra kamrater	678	45	45	45
Med annan person	229	15	12	18
Summa omnämnannden	2 034		878	1 156
I genomsnitt	1,6		1,6	1,7
Har ej diskuterat vid andra tillfällen	265	18	26	9

Tabell 9.4. Preferenser ifråga om informationskällor för sexualkunskap.

	Om man ville få reda på någonting som rör sexualkunskap, vart skulle man då vända sig?											
	Tidning- ar	Böc- ker	Skol- kam- rater	Andra kam- rater	Sys- kon	För- äldrar	Skol- läkare	Skol- skö- terska	Lä- rare	Annat gift håll	Upp- gift saknas S:a	
Antal	26	311	33	65	19	390	328	197	81	54	3	1 507
%	2	21	2	4	1	26	22	13	5	4	—	100

är den i femte hand vanligaste informationskällan.

9.2.2.1 Redovisning efter kön

I tabell 9.2 finns informationskällorna redovisade efter kön. Ifråga om sexualkunskap hade pojkar och flickor i hög grad olika informationskällor. Någon sådan skillnad föreligger inte här utom beträffande tidningar. 59 % av flickorna har angivit tidningar som informationskälla och 32 % av pojkarna.

9.2.3 Ifråga om normer för sexuellt samliv

Tabell 9.3 visar med vilka man har diskuterat normer för sexuellt samliv. Endast två alternativ fick markeras.

9.2.3.1 Redovisning efter kön

Även ifråga om normer för sexuellt samliv finns skillnader mellan pojkar och flickor beträffande informationskällor, vilket framgår av tabell 9.3. Kamrater har en dominerande betydelse som informationskälla för pojkarna medan för flickorna föräldrar anges i åtminstone samma grad som kamrater. Större andel pojkar än flickor har ej diskuterat detta utanför skolan.

9.3 Preferenser i informationskällor

9.3.1 Ifråga om sexualkunskap

Av de tidigare tabellerna över de vanligast förekommande informationskällorna utanför skolan framgår ej hur eleverna värderar dessa informationskällor. En värdering av de olika informationskällorna ges i tabell

9.4 och följande tabeller som rör elevernas preferenser ifråga om informationskällor. Värderingen omfattar troligen flera dimensioner såsom sakkunskap och informationens lättillgänglighet. Eleverna kan t. ex. i och för sig ha tilltro till tidningsartiklar, men beträffande denna informationskälla kan det vara svårt att få fram information om det aktuella problemet.

Kamrater var en av de vanligaste informationskällorna ifråga om sexualkunskap. Av tabell 9.4 framgår att endast 6 % av eleverna skulle vända sig till kamraterna om de ville ha reda på något som rör sexualkunskap. Tidningar angavs som en relativt vanlig informationskälla men endast 2 % skulle söka information i tidningar. Eleverna vänder sig tydligen inte gärna till lärare (5 %), men skolan har dock relativt stor betydelse som föredragen informationskälla genom skolläkare och skolsköterska.

9.3.1.1 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 9.5 redovisas preferenser ifråga om informationskällor i sexualkunskap efter bakgrundsdata. Pojkarna skulle i högre grad hämta information från tidningar och böcker, skolläkare och i viss mån lärare, medan flickorna i högre grad skulle vända sig till föräldrar och skolsköterska. Skillnaden är signifikant.

Signifikanta avvikelser föreligger också för linje. Elever på enbokstaviga linjer föredrar i högre grad tidningar och böcker och elever på gymnasieförberedande linje även i någon mån föräldrar och kamrater. Skolläkare föredras i högre grad av elever på icke gymnasieförberedande linjer.

Även vid redovisning efter ortstyp före-

Tabell 9.5. Preferenser ifråga om informationskällor för sexualkunskap redovisade efter bakgrundsdata. I %.

		Om man ville få reda på någonting som rör sexualkunskap, vart skulle man då vända sig?									
Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Tidningar, böcker	Kamrater, syskon	Föräldrar	Skolläkare	Skolsterska	Lärare	Annat håll	Uppgift saknas	
Kön	Pojkar	755	28	7	16	29	7	9	4	—	
	Flickor	752	16	9	35	14	19	2	4	—	
Linje	g	672	24	10	29	16	12	4	4	—	
	h, t, m, s, e	524	23	6	22	26	12	6	4	—	
	pr, tp, ha, ht	311	17	5	25	26	17	7	3	—	
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	25	11	31	16	8	4	5	—	
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	26	7	28	18	11	5	4	—	
	Övriga städer	339	20	9	23	25	15	6	2	—	
	Övriga kommuner	439	19	5	22	27	18	6	3	—	
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	20	9	27	20	16	4	4	—	
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	21	8	25	23	12	6	4	—	
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	32	4	29	16	12	6	1	—	
	Övrigt och uppgift saknas	50									
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	21	7	25	22	16	6	3	—	
	Mer än folkskola	539	24	9	29	20	9	4	5	—	
	Vet ej, uppgift saknas	194	22	7	22	27	13	6	3	1	
Socialgrupp	I	219	27	14	26	16	8	4	6	—	
	II	642	23	7	27	20	14	5	4	—	
	III	605	21	7	24	25	14	6	3	—	
	Hemmafruvar, pensionärer	11									
	Uppgift saknas	30									
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	20	8	26	24	13	4	4	—	
	En av föräldrarna religiös	235	24	9	23	23	12	7	2	—	
	Ingen av föräldrarna religiös	686	24	8	27	19	13	5	4	—	
	Övrigt, vet ej, uppgift saknas	293	19	6	25	26	15	6	3	—	
Föräldrarnas kontroll	Brukar föräldrarna ange hur dags man skall vara hemma på kvällarna?	Alltid	158	23	8	31	18	12	3	4	—
		Ofta	288	24	9	26	23	11	4	2	—
		Ibland	866	20	7	26	23	14	5	4	—
		Aldrig	186	28	8	20	18	12	10	4	—
		Uppgift saknas	9								
Totalt		1 507	23	7	26	22	13	5	4	—	

Tabell 9.6. Preferenser ifråga om informationskällor för samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad.

Om man ville få reda på någonting som rör samhällsfrågor med anknytning till sexuallivet, vart skulle man då vända sig?												
	Tid- ningar	Böc- ker	Skol- kam- rater	Andra kam- rater	Sys- kon	För- äldrar	Skol- läkare	Skol- skö- terska	Lä- rare	An- nat håll	Upp- gift saknas	S:a
Antal	19	276	16	55	13	479	256	155	199	27	12	1 507
%	1	18	1	4	1	32	17	10	13	2	1	100

ligger statistiskt signifikanta skillnader. Tidningar och böcker, kamrater och föräldrar föredras i högre grad ju större orten är medan det omvända gäller för skolläkare och skolsköterska. Det senare förhållandet kan kanske förklaras med att skolenheterna i allmänhet är mindre på mindre orter varför eleverna där kanske erfar en större känsla av kontakt med skolläkare och skolsköterska.

Elever som har kamrater av båda könen vänder sig i högre grad till skolläkare och i någon mån kamrater och syskon medan elever som enbart har kamrater av egna könet i högre grad skulle anlita böcker och tidningar. Även här är skillnaden signifikant.

Signifikanta skillnader föreligger vidare för målsmans skolutbildning och socialgrupp. Tendenserna här motsvarar vad som kunde förväntas med hänsyn till att målsmans skolutbildning samvarierar med socialgrupp som i sin tur samvarierar med linje.

Några signifikanta skillnader mellan elever med olika religiös bakgrund eller olika grad av föräldrakontroll föreligger ej. Elever vars föräldrar alltid brukar ange en viss tid för hemkomst tenderar dock att i högre grad vända sig till föräldrar och i lägre grad till tidningar, böcker och lärare.

9.3.2 Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad

Preferenser ifråga om informationskällor i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad, som redovisas i tabell 9.6, uppvisar i stort sett samma svarsmönster som ifråga om sexualkunskap. Eleverna skulle dock här vända sig i något högre

grad till föräldrarna och i motsvarande lägre grad till skolläkare och skolsköterska.

Föräldrar har här fått den högsta svarsandelen trots att de ej tidigare återropats som någon av de vanligaste informationskällorna utanför skolan i detta ämne. Den tidigare frågan om informationskällor utanför skolan ger emellertid uttryck för ett passivt beteende – eleverna läser eller hör talas om saker som de ej direkt har sökt information om – medan det här är fråga om ett mer aktivt beteende från elevernas sida.

9.3.2.1 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 9.7 redovisas preferenser ifråga om informationskällor när det gäller samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad efter bakgrundsdata. Tendenserna är i stort sett desamma som tidigare förelåg beträffande sexualkunskap. Eleverna i socialgrupp I har dock här mer markerad övervikt för informationskällan föräldrar. Signifikanta avvikelser föreligger för bakgrundsvariablerna kön, linje, orttyp, målsmans skolutbildning och föräldrarnas kontroll.

9.3.3 Ifråga om normer för sexuellt samliv

Vid frågan om preferenser ifråga om informationskällor för normer för sexuellt samliv har det tidigare svarsalternativet böcker och tidningar ej medtagits. Fördelningen på de olika informationskällorna framgår av tabell 9.8. I jämförelse med föredragen informationskälla för sexualkunskap och samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad har här

Tabell 9.7. Preferenser ifråga om informationskällor för samhällskunskap med anknytning sexualliv och samlevnad redovisade efter bakgrundsdata. I %.

		Om man ville få reda på någonting som rör samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad, vart skulle man då vända sig?								
Bakgrundsvariabel	Kategori	Basta	Tidningar, böcker	Kamrater, system	Föräldrar	Skolläkare	Skolköterska	Lärare	Annat håll	Uppgift saknas
Kön	Pojkar	755	26	5	21	22	7	17	2	1
	Flickor	752	13	7	43	12	14	9	2	—
Linje	g	672	20	6	38	12	8	14	2	—
	h, t, m, s, e	524	21	6	26	20	10	14	2	—
	pr, tp, ha, ht	311	17	4	29	23	14	10	1	3
Orttyp	Stockholm, Göteborg, Malmö med vissa förorter	450	20	9	39	12	7	11	3	—
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	23	5	34	14	8	15	—	1
	Övriga städer	339	21	4	28	20	11	14	1	1
	Övriga kommuner	439	16	4	26	22	15	14	2	1
Kamratkontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	17	7	35	14	12	12	2	—
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	20	5	30	19	10	13	2	1
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	24	2	32	14	9	17	1	1
	Övrigt och uppgift saknas	50								
Målsmans skolutbildning	Enbart folkskola	774	19	6	30	18	12	13	1	1
	Mer än folkskola	539	20	5	36	14	8	14	3	—
	Vet ej, uppgift saknas	194	20	7	27	21	10	12	1	3
Socialgrupp	I	219	20	6	39	12	6	13	3	—
	II	642	20	6	32	17	10	13	2	1
	III	605	19	6	29	19	12	14	1	1
	Hemmafruvar, pensionärer	11								
	Uppgift saknas	30								
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	17	7	32	16	11	13	3	—
	En av föräldrarna religiös	235	21	4	29	18	10	16	1	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	22	5	33	15	10	13	2	—
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	16	6	30	23	11	11	1	3
Föräldrar-kontroll	Brukar föräldrarna ange hur dags man skall vara hemma på kvällarna?	158	24	6	37	15	7	8	2	1
	Alltid	288	18	7	34	17	11	12	—	—
	Ofta	866	18	5	32	18	11	14	2	1
	Ibland	186	26	3	24	16	11	17	2	2
	Aldrig	9								
	Uppgift saknas	9								
Totalt		1 507	19	6	32	17	10	13	2	1

Tabell 9.8. Preferenser ifråga om informationskällor för normer för sexuellt samliv.

	Om man ville få något råd ifråga om normer för sexuellt samliv, vart skulle man då vända sig?									
	Skol- kam- rater	Andra kam- rater	Sys- kon	För- äldrar	Skol- läkare	Skol- skö- terska	Lä- rare	An- nan person	Upp- gift saknas	S:a
Antal	74	151	47	498	248	146	115	214	14	1 507
%	5	10	3	33	16	10	8	14	1	100

Tabell 9.9. Preferenser ifråga om informationskällor för normer för sexuellt samliv redovisade efter bakgrundsdata. I %.

Bak- grunds variabel	Kategori	Om man ville få något råd ifråga om normer för sexuellt samliv, vart skulle man då vända sig?							
		Bastal	Kam- rater, syskon	För- äldrar	Skol- läkare	Skol- skö- terska	Lä- rare	Annan person	Uppgift saknas
Kön	Pojkar	755	16	27	23	7	13	14	1
	Flickor	752	21	39	9	13	3	14	1
Linje	g	672	22	37	10	9	7	14	1
	h, t, m, s, e	524	17	30	19	10	9	15	1
	pr, tp, ha, ht	311	12	31	24	12	8	13	1
Orttyp	Stockholm, Göteborg Malmö med vissa för- orter	450	24	34	12	8	5	15	1
	Övriga städer med mer än 30 000 inv.	279	19	34	16	9	8	14	—
	Övriga städer	339	15	32	20	10	9	14	1
	Övriga kommuner	439	13	32	19	12	9	13	1
Kamrat- kontakter	Har stadigt sällskap, kamrater av båda könen	382	14	35	16	9	7	18	1
	Har ej stadigt sällskap, kamrater av båda könen	939	19	33	17	10	8	13	1
	Har ej stadigt sällskap, enbart kamrater av egna könet	136	21	33	17	7	10	10	1
	Övrigt och uppgift saknas	50							
Målsmans skolut- bildning	Enbart folkskola	774	17	33	16	11	9	13	—
	Mer än folkskola	539	20	36	14	8	6	16	1
	Vet ej, uppgift saknas	194	16	24	23	11	8	15	3
Social- grupp	I	219	27	36	11	5	5	16	—
	II	642	19	32	15	10	8	15	1
	III	605	15	33	19	11	8	14	—
	Hemmafruvar, pensio- närer	11							
	Uppgift saknas	30							

Om man ville få något råd ifråga om normer för sexuellt samliv, vart skulle man då vända sig?

Bakgrundsvariabel	Kategori	Bastal	Kamrater, syskon	Föräldrar	Skolläkare	Skol-sköterska	Lärare	Annan person	Uppgift saknas
Religiös bakgrund	Båda föräldrarna religiösa	293	22	31	14	9	8	15	1
	En av föräldrarna religiös	235	19	31	17	9	8	16	—
	Ingen av föräldrarna religiös	686	17	34	16	10	8	14	1
	Övrigt, vet ej och uppgift saknas	293	16	33	21	10	7	12	1
Föräldrarnas kontroll	Brukar föräldrarna ange hur ofta man skall vara hemma på kvällarna?								
	Alltid	158	22	28	18	8	3	20	2
	Ofta	288	18	38	14	11	7	12	—
	Ibland	866	17	33	17	10	8	14	1
	Aldrig	186	20	28	16	8	12	15	1
Uppgift saknas	9								
Totalt		1 507	18	33	16	10	8	14	1

kamrater en ökad betydelse liksom även alternativet »annan person» (tidigare »annat håll»).

9.3.3.1 Redovisning efter bakgrundsdata

I tabell 9.9 redovisas preferenser ifråga om informationskällor efter bakgrundsdata. För kön och linje gäller ungefär samma tendenser som tidigare i tabell 9.5 och 9.7.

För båda dessa bakgrundsvariabler är skillnaderna signifikanta.

Även i orttypstabellen föreligger en signifikant skillnad. Den i tidigare tabeller gällande tendensen att elever från större orter i högre grad skulle vända sig till föräldrarna kvarstår dock inte här. Däremot är skillnaden ifråga om informationskällan kamrater och syskon mer markerad här. Elever från större orter skulle i högre grad vända sig till kamrater och syskon.

Variabeln kamratkontakter ger inga signifikanta avvikelser. Den tidigare i tabell 9.5 och 9.7 iakttagna tendensen att elever som har sällskap i högre grad än elever som endast har kamrater av det egna könet, angett att de skulle vända sig till kamrater och syskon går här i motsatt riktning.

Inga signifikanta skillnader föreligger heller för variablerna målsmans skolutbildning och religiös bakgrund.

Elever i socialgrupp I har här i högre grad än övriga elever angett kamrater och syskon som föredragen informationskälla, medan tidigare andelen för denna informationskälla varit densamma för samtliga socialgrupper. Skillnaderna mellan elever från olika socialgrupper är signifikant.

Även ifråga om föräldrarnas kontroll föreligger signifikanta skillnader. I tabell 9.5 och 9.7 har gällt att en högre andel av de elever vars föräldrar alltid brukar bestämma viss tid, skulle vända sig till föräldrarna än elever vars föräldrar aldrig brukar ange viss tid. Här anges dock föräldrar i samma grad av båda dessa grupper medan de båda mellangrupperna »ofta» och »ibland» har en högre andel för föräldrar.

10.1 Allmänt om undersökningen

Statistiska Centralbyråns Utredningsinstitut har på uppdrag av Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet under våren 1968 utfört en enkätundersökning bland elever i grundskolans årskurs 9.

Undersökningen är den första i en serie av studier av sexual- och samlevnadsundervisningens effekt på elevsidan och bakgrund på lärarsidan. Dess syfte har varit att belysa

a sexual- och samlevnadsundervisningen med avseende på omfattning, innehåll, förekomst av hjälpmedel samt undervisningsklimat;

b elevernas kunskaper i sexual- och samlevnadsfrågor;

c elevernas normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i deras egen ålder;

d elevernas behov av och synpunkter på sexual- och samlevnadsundervisning; och

e deras informationskällor för sexual- och samlevnadsfrågor utanför skolan.

Undersökningens population utgörs av elever i årskurs 9 i grundskolan, vanliga klasser, som läsåret 67/68 deltog i undervisningen, dvs. hade möjlighet att delta i den undervisning vars effekt undersökningen studerat.

Från denna population har dragits ett urval av elever. Urvalsförfarandet har garan-

terat en spridning över alla de ca 3 600 aktuella klasserna med högst en elev uttagen per klass.

Enkäten genomfördes sista dagarna i maj 1968 med 1 507 elever. För en fallstudie, vars syften framgick av tidigare kapitel, gjordes dessutom samma enkät med eleverna i 10 hela klasser, tillsammans 227 till antalet. Bortfallet av elever i elevenkäten uppgick till 2,9 % och utgjorde därmed en felkälla av underordnad betydelse.

Ca 600 skolor fanns med i undersökningen. Enkäten administrerades skolvis genom att institutets lokalombud besökte dessa skolor, samlade de elever som utvalts, introducerade enkäten och övervakade ifyllandet av enkätformuläret.

Resultatredovisningen följer de fem ovan angivna punkterna. Undersökningen har icke grundats på någon explicit formulering av sexual- och samlevnadsundervisningens mål. I undersökningens planeringsskede har dock ett antal tänkbara funktioner för sådan undervisning berörts, nämligen

a att lära ut människokroppens sätt att fungera;

b att verka »olycksförebyggande»;

c att verka problem- och spänningslösnande;

d att verka socialiserande (t. ex. familjebildningsförberedande); och

e att verka etiskt fostrande.

10.2 Elevernas uppgifter om erhållen undervisning

Först skall en sammanfattning ges av den bild som framträder av sexual- och samlevnadsundervisningen i årskurs 9. Med tidigare anförda reservationer beträffande uppgifternas tillförlitlighet (speciellt då undervisningens omfattning) gäller att undervisningen i stor utsträckning täckt in de tre först nämnda funktionerna, gällande människokroppens funktionssätt, undervisning i olycksförebyggande samt i problem- och spänningslösande syfte. 93 % av eleverna har t. ex. uppgett att de fått sexualundervisning under biologilektionerna. Bland resterande 7 % finns ett antal »minns ej», förutom dem som angivit att undervisning ej förekommit. Vidare har 83 % av eleverna uppgett att de fått undervisning om olika preventivmedel.

Ifråga om den fjärde funktionen, den socialiserande, har undervisning förekommit i mindre omfattning. I ännu högre grad gäller detta den etiska sidan av sexualliv och samlevnad. Beträffande undervisningsklimatet kan nämnas att ytterligt få elever upplevt en negativ inställning i lärarnas sätt att framställa sexuallivet. Eleverna har vidare när det gäller sexualundervisningen under biologilektionerna varit övervägande positiva i sina omdömen.

Tillförlitligheten i de uppgifter eleverna lämnat om den undervisning de fått har gjorts till föremål för en speciell bedömning. Denna bedömning måste kompletteras på en punkt. Även om elevernas uppgifter skulle vara utan fel finns möjligheten att undersökningen ger en skev bild av undervisningen, om nämligen den förhandsinformation rektorerna haft att en enkät skulle ske påverkat undervisningen i de skolor som undersökningen berört. Flera omständigheter talar dock mot att någon överskattning av betydelse av undervisningens omfattning därigenom skulle ha erhållits. I så fall skulle t. ex. en markant anhopning av de lektioner som i biologiundervisningen ägnats åt sexualkunskap föreligga för veckan före enkät tillfället utöver den som erfarenhets-

mässigt förväntas. Enligt av eleverna själva lämnade uppgifter gäller inte detta. 23 % av eleverna har uppgett att sista biologilektionen som ägnats åt sexualundervisning legat inom veckan före enkät tillfället. Med hänsyn till tidpunkten för informationen till rektorerna skulle ev icke planerad undervisning i huvudsak ha fått ske inom denna vecka.

Det kan slutligen anmärkas att en utförligare och mer tillförlitlig bild av undervisningen bör kunna ges då elevernas uppgifter ställes mot de uppgifter som lämnas av de lärare i årskurs 9 som skötte undervisningen i biologi, samhällskunskap och kristendoms-kunskap läsåret 67/68.

10.3 Elevernas kunskaper

Elevernas kunskaper har belysts på tre områden, gällande sexualkunskap, samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad samt normernas relativitet. Detta senare avser kunskaper om variationer i normer mellan olika kulturer. Kunskapsfrågorna anknyter i hög grad till innehållet i Skolöverstyrelsens handledning samt i övrigt till frågor utredningen förväntat att sexual- och samlevnadsundervisningen berört. Frågan om elevernas kunskaper är i någon mening tillräckliga kan undersökningen i sig icke besvara. Undersökningen har i huvudsak sysslat med variationerna i kunskaper, dessa då testade som elevernas förmåga att reproducera visst kunskapsstoff. För att förklara variationerna i kunskaper har använts två grupper av faktorer, gällande dels undervisningens omfattning och karaktär i övrigt, dels vissa sk bakgrundsdata.

Det finns ett markant samband mellan kunskaperna och undervisningens omfattning. Det gäller för alla tre kunskapsområdena att ju mer av kunskapsstoffet som behandlats i undervisningen desto mer kan man. Dessa samband skulle vara av relativt litet intresse om det var så att elevernas kunskapsinhämtande uteslutande skedde via skolans undervisning. Nu har eleverna otvivelaktigt också andra informationskällor än skolan. Det är mot denna bakgrund tenden-

sen skall ses. En reservation måste dock göras. Det är möjligt att det kunskapsstoff som valts ut för testning av elevernas kunskaper ger en alltför inskränkt bild av deras kunskaper, underrepresenterar de delar där informationskällor utanför skolan kompletterar undervisningen.

Vid särredovisning av kunskaperna efter elevernas bakgrundsdata framträder vissa generella drag. Sålunda visar flickorna bättre kunskaper än pojkarna ifråga om de områden som dominerar kunskapstestningen, nämligen ifråga om sexualkunskap och ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad. Elever på gymnasieförberedande linje visar genomgående större kunskaper än elever på övriga enbokstaviga linjer som i sin tur är bättre än elever på praktiska linjer. Även om undervisningens omfattning skiftat mellan olika linjer, vilket enligt elevernas uppgifter möjligen kan vara fallet, är det klart att detta inte kan förklara hela skillnaden mellan olika linjer ifråga om kunskaper. Det kan vidare nämnas att kön och linje oberoende av varandra förklarar varians i elevernas kunskaper.

10.4 Normer för sexuellt samliv

Läroplan för grundskolan hänvisar beträffande sexualundervisningen till Skolöverstyrelsens handledning. I denna rekommenderas sexuell avhållsamhet för ungdom i uppväxtåren. Uppgifterna i enkäten belyser dels hur denna rekommendation stämmer med elevernas egna normer, dels stämmer med vad man uppfattar vara den norm som skolan försöker förmedla.

Frågan har gällt normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i elevernas egen ålder. 2/3 av eleverna ansluter sig till normen att det krävs stadigt sällskap för sexuellt samliv. Endast ett fåtal, 6 %, anser att det absolut inte får förekomma. Osäkerheten är relativt betydande, 17 % har ej tagit ställning. Skillnad föreligger här mellan pojkar och flickor på så sätt att flickor i högre grad håller på kravet på stadigt sällskap,

pojkarna mera på att det räcker med mer tillfällig kontakt. Indelning efter linje visar en sjunkande tendens för andelen som kräver stadigt sällskap, från g-linjen till de praktiska linjerna. Motsatt tendens gäller för andelen som ej velat ta ställning.

Den norm eleverna ansluter sig till beror ej av omfattningen av den undervisning de i skolan fått om olika normer.

En betydande andel av eleverna, 55 %, tillskriver skolan en ansvars- och självständighetsbetonande linje, dvs. de anser ej att skolan fördömer sexuellt samliv, eller intar en restriktiv hållning. Andelen elever som ser skolans roll på detta sätt varierar med den utsträckning i vilken man i skolan sysslat med olika normer för sexuellt samliv. De som fått undervisning (43 %) uppger i högre grad än övriga att skolan vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter. Ovan (7.3) har antagits att detta kan bero på att lärarna i sin undervisning tagit hänsyn till bestämmelser tillkomna senare än handledningen i sexualundervisning.

10.5 Upplevt behov av sexual- och samlevnadsundervisning

Information om elevernas behov av sexualundervisning erhålles på två sätt. Dels genom de kunskaper eleverna redovisar. Dessa kan, med utgångspunkt från specificerade funktioner för sexualundervisningen, granskas med avseende på om de täcker behovet. Dels ger enkäten information om det behov eleverna själva anser sig ha av sexualundervisning. Därmed kan olika tänkbara åtgärder beträffande undervisningen bedömas med avseende på bemötandet på elevsidan.

Enkäten har på två sätt behandlat elevernas attityd till att sexual- och samlevnadsfrågor behandlas i undervisningen. Dels har eleverna fått ange om de ser det som någonting positivt eller ej att sådana frågor behandlas. Dels har de fått ange om de önskar mer undervisning. Dessa frågor har ställts för de tre tidigare angivna kunskapsområdena samt ifråga om normer för sexu-

ellt samliv. Nästan alla, 98 %, ser positivt på att sexualkunskap behandlas i undervisningen. 82 % uttrycker önskemål om mer undervisning. Motsvarande gäller för området samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad (96 % positiva, 83 % med önskemål om mer undervisning). Resultaten ifråga om området normernas relativitet liknar de andra fast intresset här är mindre markerat. Ifråga om normer för sexuellt samliv är siffrorna inte helt jämförbara. Det kan dock noteras att på denna punkt drygt 2/3 av eleverna oreserverat uttalar sig för mer diskussion i skolan.

Vissa reservationer måste göras. Eleverna har i hög grad tagit ställning för ökad undervisning i skolan men därvid inte ställts inför de möjliga konsekvenserna, t. ex. minskad undervisning på andra områden. Eleverna har heller inte direkt uttalat sig om innehållet i undervisningen, utom i några speciella frågor som senare skall kommenteras.

Elevernas önskemål måste ses mot bakgrunden av omfattningen av den undervisning, de uppger sig ha fått. I samtliga fall framträder den tendens som förväntas: ju mindre undervisning, desto fler önskemål om mer undervisning.

Ifråga om önskemålets variation med bakgrundsdata kan nämnas att pojkar och flickor endast skiljer sig åt i ett fall, innebärande att flickorna visar större intresse för området normernas relativitet. Vissa skillnader finns mellan elever på olika linjer. Elever på praktiska linjer synes mera osäkra och mindre benägna att ta ställning för mer undervisning.

Undervisning i två speciella frågor har tagits upp. De gäller behov av undervisning om preventivmedel och om samlag. Eleverna har tillfrågats om när de ansett det lämpligt att undervisning ges första gången i dessa frågor. Ingen elev har angett att undervisning om preventivmedel ej bör förekomma. Flertalet, 74 %, har hänvisat till årskurs 7-9. Inga skillnader finns mellan pojkar och flickor på denna punkt. Däremot avviker elever på praktiska linjer från övriga, såtillvida att de i mindre utsträckning

hänvisar till låg- och mellanstadiet som lämplig tidpunkt. 46 % av eleverna förordar undervisning om samlag på låg- och mellanstadiet, mot 23 % ifråga om preventivmedel.

Uppfattningen om lämplig tidpunkt för undervisning om preventivmedel varierar endast i ringa grad med bakgrundsdata. När det gäller lämplig tidpunkt för undervisning om samlag finns dock vissa skillnader. Pojkar vill ha undervisning senare än flickor. Samma gäller för elever på praktiska linjer jämfört med övriga.

Eleverna har slutligen fått ange vem de anser i första hand bör sköta sexualundervisningen i skolan. 43 % anser att sexualundervisningen bör skötas av utomstående expert, mot 31 % för någon av skolans lärare. I detta sammanhang kan nämnas att 11 % av eleverna uppgett att de fått undervisning av utomstående. I övrigt kan nämnas att pojkarna oftare hänvisar till lärare och flickorna oftare till skolsköterska. Förtroendet för skolans lärare är störst på g-linjen och minst på praktiska linjer.

10.6 Informationskällor

Enkäten har syftat till att klarlägga dels några av de viktigaste informationskällorna eleverna haft utanför skolan, dels vart man helst skulle vända sig (inom eller utom skolan) för att få information i vissa frågor.

Eleverna har i fråga om sexualkunskap och samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad fått ange högst tre av tio namngivna informationskällor. Ifråga om sexualkunskap har därvid föräldrar, andra kamrater än skolkamrater samt böcker fått de flesta markeringarna. Bland flickorna är ordningen mellan informationskällorna den just angivna med markant försprång för föräldrar medan däremot för pojkarna ordningen är andra kamrater, böcker och föräldrar. Ifråga om samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad är tidningar en viktig informationskälla. Speciellt gäller detta för flickorna. Andra kamrater kommer för dessa som andra källa.

För pojkarna kommer även här andra kamrater i första hand, därefter tidningar. Informationskällor ifråga om normer för sexuellt samliv har begränsats till att gälla enbart personer som man diskuterat med. Bland både pojkar och flickor kommer här andra kamrater i första hand. Bland flickorna har dock föräldrar och skolkamrater nämnts i nära nog samma utsträckning, medan bland pojkarna föräldrar har betydligt färre omnämnanden.

Frågan om vart man helst skulle vända sig ger en mer direkt uppfattning av hur eleverna värderar olika informationskällor. Här ingår även skolans personal som alternativ. Den ordning mellan informationskällor som ovan berörts kan jämföras med den ordning som erhålles då eleverna får ange sina preferenser. Vi har noterat att kamrater, speciellt andra kamrater än skolkamrater är en viktig informationskälla, bland pojkar den dominerande. Endast 6 % av eleverna anger dock att de helst skulle vända sig till kamrater om de ville ha reda på något som rörde sexualkunskap. Tidningar angavs som en relativt vanlig informationskälla men endast 2 % skulle söka information på detta sätt. Böcker och föräldrar däremot som var vanliga informationskällor håller sina positioner då det gäller preferenser (21 respektive 26 %). Eleverna vänder sig tydligen inte gärna till lärare (5 %) men skolan har dock relativt stor betydelse som föredragen informationskälla genom skolläkare och skolsköterska (22 respektive 13 %).

I stort sett samma svarsmönster gäller för preferenser ifråga om informationskällor i samhällsfrågor med anknytning till sexualliv och samlevnad. Variationer föreligger i båda fallen för flertalet bakgrundsdata. Bland dessa kan nämnas att pojkarna i högre grad skulle vända sig till tidningar, böcker, skolläkare och i viss mån lärare, medan flickorna mera skulle vända sig till föräldrar och till skolsköterska.

Föräldrar är den informationskälla som främst föredras även då det gäller normer för sexuellt samliv (33 %). Tendenserna

är även i övrigt desamma, med något ökad betydelse för kamrater. Flickorna har som tidigare större förtroende för föräldrar än pojkarna har.

10.7 Totalbildens struktur

Några drag i totalbilden förtjänar att uppmärksammas.

Eleverna har sett positivt på den undervisning de fått i årskurs 9. De har i hög grad sett det som någonting positivt att sexual- och samlevnadsfrågor tas upp i undervisningen. En majoritet har uttryckt önskemål om mer undervisning, vilket kan ses mot bakgrunden av att ifråga om speciellt sexualkunskap undervisning i stor utsträckning förekommit. Allt detta skall ställas mot den tilltro eleverna visar till lärarnas förmåga att klara av undervisningen. 31 % har ansett att någon av skolans lärare i första hand skall sköta sexual- och samlevnadsundervisningen. 43 % anser att någon utomstående expert bör anlitas.

Skillnader föreligger i ett flertal fall mellan pojkar och flickor. Pojkarna visar sämre kunskaper och de har »friare» normer för sexuellt samliv mellan ungdomar i elevernas egen ålder. De uttrycker samma behov som flickorna av mer undervisning men mindre behov av enskilt samtal rörande sexual- och samlevnadsproblem. Utanför skolan är det i stor utsträckning, mer än för flickor, kamrater som svarar för den information de får på det här området. Ser man till deras preferenser gäller dock liksom för flickorna att kamrater har mycket liten betydelse.

Elever på de praktiska linjerna har genomgående sämre kunskaper än övriga elever. De har något friare normer men också svårast att ta ställning. De är vidare mindre benägna att ta ställning för mer undervisning. Detta skall ses mot bakgrunden av att deras skolgång i många fall är avslutad i och med genomgången grundskola.

Bilaga 1 Jämförelser mellan två typer av urval

1.1 Angående homogeniseringseffekt i skolklasser

1.1.1 Bakgrund

För varje variabel som studeras betraktas varje klass som ett stickprov från den tänkta fördelning som beskriver hur rikets alla elever skulle fördela sig om de fått samma undervisning som eleverna i just denna klass. Denna fördelning antas vara normal. Vi har alltså lika många normalfördelningar som det finns klasser och från dessa har tio valts ut.

Genom att betrakta de genom klasserna utvalda eleverna som tio oberoende stickprov från tio normalfördelade slumpvariabler vilka antas ha samma varians (detta kan prövas med t. ex. Bartlett's test) kan F-test användas för att pröva hypotesen att variansen i resp. klass (S_i^2 , $i = 1, 2, \dots, 10$) är lika med variansen (S^2) hos den normalfördelade slumpvariabel, som antas representera variabelns aktuella fördelning bland eleverna i hela riket.

Om man kan visa att variansen inom klasserna är mindre än den totala variansen $S_i^2 < S^2$ för $i = 1, 2, \dots, 10$) kan detta tolkas som att en homogeniseringseffekt föreligger. Man kan emellertid sätta strängare krav på skillnaden i variansen för att en homogeniseringseffekt skall anses föreligga, t. ex. att variansen inom klasserna är mindre än hälften av den totala variansen $S_i^2 <$

$< \frac{1}{2} S^2$ för $i = 1, 2, \dots, 10$). Vilket krav som skall ställas bör dock avgöras innan hypotesprövningen igångsättes, dvs. en konstant k , $0 < k \leq 1$ skall väljas, och hypotesen $S_i^2 < k S^2$ prövas.

1.1.2 Testförfarande

Hypotesprövning genomföres på följande vis

$H_0: S_1^2 = S_2^2 = \dots S_{10}^2 \geq k S^2$ (ej homogeniseringseffekt)

$H_1: S_1^2 = S_2^2 = \dots S_{10}^2 < k S^2$ (homogeniseringseffekt finns)

S_i^2 $i = 1, 2, \dots, 10$ skattas med den »poolade» variansen

$$S_p^2 = \frac{\sum (n_i - 1) s_i^2}{\sum (n_i - 1)}$$

där

n_i är antalet elever i den i :te klassen i urvalet

$$s_i^2 = \frac{1}{n_i - 1} \sum_j (X_{ij} - \bar{X}_i)^2$$

$$S^2 \text{ skattas med } s^2 = \frac{\sum (X_k - \bar{x})^2}{n - 1}$$

där

X_k är variabelvärdet för den k :te eleven i urvalet av elever från populationen av rikets elever

n är antalet utvalda elever från populationen av rikets elever

$$\text{Testvariabel: } F_{obs} = \frac{s^2}{s_p^2} \cdot k$$

$$df = (n - 1, \sum_i (n_i - 1))$$

Om testet genomföres på 100 α %-nivån förkastas

$$H_0 \text{ om } F_{obs} > F_{\alpha}$$

Om H_0 förkastas antages mothypotesen H_1 att homogeniseringseffekt föreligger.

1.1.3 Resultat

F-test under antagande av olika k -värden redovisas nedan för index 1, 2 och 3.

INDEX 1

VARIANS:

KLASSENKÄT	17,01	df	217
ELEVENKÄT	21,67	df	1 506

$$\text{TESTVARIABEL: } F_{obs} = k \cdot \frac{21,67}{17,01}$$

k	F_{obs}	5 %-nivå	1 %-nivå
1	1,274	sign H_1 antages	sign H_1 antages
0,9	1,147	ej sign	ej sign

GRÄNSEN MELLAN
SIGNIFIKANS OCH EJ
SIGNIFIKANS

GÅR VID $k = 0,93$ $k = 0,998$

$$F_{0,05}(1\ 506, 217) = 1,186$$

$$F_{0,01}(1\ 506, 217) = 1,272$$

INDEX 2

VARIANS:

KLASSENKÄT	11,10	df	217
ELEVENKÄT	12,07	df	1 506

$$\text{TESTVARIABEL: } F_{obs} = k \cdot \frac{12,07}{11,10}$$

k	F_{obs}	5 %-nivå	1 %-nivå
1	1,087	ej sign	ej sign
0,9	0,979	» -	» -

GRÄNSEN MELLAN
SIGNIFIKANS OCH EJ
SIGNIFIKANS

GÅR VID $k = 1,09$ $k = 1,17$

INDEX 3

VARIANS:

KLASSENKÄT	1,12	df	217
ELEVENKÄT	1,64	df	1 506

$$\text{TESTVARIABEL: } F_{obs} = k \cdot \frac{1,64}{1,12}$$

k	F_{obs}	5 %-nivå	1 %-nivå
1	1,464	sign H_1 antages	sign H_1 antages
0,9	1,318	» -	» -
0,85	1,245	» -	ej sign
0,80	1,171	ej sign	» -

GRÄNSEN MELLAN
SIGNIFIKANS OCH EJ
SIGNIFIKANS

GÅR VID $k = 0,81$ $k = 0,87$

1.2 Variansen vid obundet slumpmässigt urval av skolklasser jämfört med den vid OSU av elever

1.2.1 Bakgrund

Vid en undersökning av skolelever har man dels gjort ett OSU utan återläggning av m skolklasser och undersökt alla elever i resp klass och dels ett OSU u å av elever. Man önskar nu veta hur mycket man förlorat i precision på att välja skolklasser.

Från urvalet av klasser kan man skatta medelvärdet per elev i populationen med \bar{x}_c vars varians betecknas med \bar{x}_c .

Från urvalet av elever skattas medelvärdet med \bar{x}_E vars varians betecknas \bar{x}_E .

1.2.2 Relativa variansökningen

Den relativa variansökningen (undantagsvis minskning) vid klassurval jämfört med elevurval kan skrivas

$$G = \frac{\text{var}_c - \text{var}_E}{\text{var}_E} = \frac{\text{var}_c}{\text{var}_E} - 1$$

1.2.3 Skattning av varianserna

Vid klassurval skattas medelvärden med

$$\bar{x}_c = \frac{M}{N} \frac{1}{m} \sum_i^m X_i$$

där

$M, (m)$ = antalet klasser i populationen (stickprovet)

$N, (N_i)$ = antalet elever i populationen (I:te klassen)

$X_i = \sum_J^{N_i} X_{iJ}$ = summan av elevvärdena i den i:te klassen i urvalet

Estimatorns varians kan skrivas

$$\begin{aligned} \text{var } \bar{x}_c &= \frac{M-m}{M-1} \frac{1}{m} \frac{1}{M} \sum_I^M \left(\frac{X_I}{N} - \bar{\bar{X}} \right)^2 = \\ &= \frac{M-m}{M-1} \frac{1}{m} S^2 \left(\frac{X_I}{N} \right) \end{aligned}$$

där

$X_I = \sum_J^{N_I} X_{IJ}$ = summan av elevvärdena i den I:te klassen i populationen

$\bar{\bar{X}}$ = medelvärdet per elev i populationen

$\bar{N} = \frac{1}{M} \sum_I^M N_I$ = medeltalet elever per klass i populationen

var \bar{x}_c skattas väntevärdesriktigt från stickprovet med

$$s^2(\bar{x}_c) = \frac{M-m}{M-1} \frac{1}{m} \frac{M-1}{M} s^2 \left(\frac{X_I}{N} \right)$$

där

$$s^2 \left(\frac{X_I}{N} \right) = \frac{1}{m-1} \sum_i^m \left(\frac{X_i}{N} - \bar{x}_c \right)^2$$

Vid klassurval skattas medelvärden med

$$\bar{x}_E = \frac{1}{n} \sum_j^n X_j$$

där

n = antalet elever i urvalet

X_j = elevvärdet för den j:te eleven i urvalet

Estimatorns varians kan skrivas

$$\begin{aligned} \text{var } \bar{x}_E &= \frac{N-n}{N-1} \frac{1}{n} \frac{1}{N} \sum_J^N \left(X_J - \bar{\bar{X}} \right)^2 = \\ &= \frac{N-n}{N-1} \frac{1}{n} S^2 \end{aligned}$$

där

X_J = elevvärdet för den J:te eleven i populationen

$\bar{\bar{X}}$ = medelvärdet per elev i populationen

var \bar{x}_E skattas väntevärdesriktigt från stickprovet med

$$s^2(\bar{x}_E) = \frac{N-n}{N-1} \frac{1}{n} \frac{N-1}{N} s^2$$

där

$$s^2 = \frac{1}{n-1} \sum_j^n \left(X_j - \bar{x}_E \right)^2$$

1.2.4 Skattning av relativa variansökningen

Den relativa variansökningen G kan nu skattas med

$$g = \frac{s^2(\bar{x}_c)}{s^2(\bar{x}_E)} - 1 =$$

$$\frac{M-m}{N-n} \frac{n}{m} \frac{N}{M} \frac{s^2 \left(\frac{X_I}{N} \right)}{s^2} - 1$$

För att jämförelsen skall bli meningsfull skall kostnaderna för de två metoderna vara lika. Om kostnaderna per elev är oberoende av urvalssätt skall jämförelsen göras med lika många elever i varje urval.

Om urvalet skall omfatta n elever väljes vid klassurval $m = n/N$ klasser.

g kan nu skrivas

$$\begin{aligned}
 g &= \frac{M - m}{N - n} \frac{\overline{N^2} s^2(X_t)}{\overline{N^2} s^2} - 1 = \\
 &= \frac{M - m}{N - n} \frac{s^2(X_t)}{s^2} - 1 = \\
 &= \frac{M - m}{N(M - m)} \frac{s^2(X_t)}{s^2} - 1 = \frac{1}{N} \frac{s^2(X_t)}{s^2} - 1
 \end{aligned}$$

där

$$s^2(X_t) = \frac{1}{m-1} \sum_i^m \left(X_i - \frac{1}{m} \sum_i^m X_i \right)^2$$

$s^2(X_t)$ beräknas på uppgifter från de 10 utvalda klasserna och s^2 på uppgifterna från elevurvalet och dessa skattningar sätts in i uttrycket ovan för g . Man jämför då variansen vid OSU av m klasser med variansen man får vid OSU av $m\overline{N}$ elever.

1.2.5 Resultat

Följande variansskattningar och g -värden erhålles för $\overline{N} = 21,9$:

	INDEX 1	INDEX 2	INDEX 3
$s^2(X_t)$	7010,93	3 309,11	377,11
s^2	21,67	12,07	1,64
g	13,8	11,5	9,5

Bilaga 2 Tabell över slumpfel vid olika procenttal och urvalsstorlekar*

Antal i ur- valet	Observerat procenttal									
	95 eller 5	90 eller 10	85 eller 15	80 eller 20	75 eller 25	70 eller 30	65 eller 35	60 eller 40	55 eller 45	50
100	2,1795	3,0000	3,5707	4,0000	4,3301	4,5826	4,7700	4,8990	4,9749	5,0000
200	1,5411	2,1213	2,5249	2,8284	3,0619	3,2404	3,3727	3,4641	3,5178	3,5355
300	1,2583	1,7321	2,0616	2,3094	2,5000	2,6458	2,7538	2,8284	2,8723	2,8868
400	1,0897	1,5000	1,7854	2,0000	2,1651	2,2913	2,3849	2,4495	2,4875	2,5000
500	0,9747	1,3416	1,5969	1,7889	1,9365	2,0494	2,1331	2,1909	2,2249	2,2361
600	0,8898	1,2247	1,4577	1,6330	1,7678	1,8708	1,9472	2,0000	2,0310	2,0412
700	0,8238	1,1339	1,3496	1,5119	1,6366	1,7321	1,8028	1,8516	1,8803	1,8898
800	0,7706	1,0607	1,2624	1,4142	1,5309	1,6202	1,6863	1,7320	1,7589	1,7678
900	0,7265	1,0000	1,1902	1,3333	1,4434	1,5275	1,5899	1,6330	1,6583	1,6667
1 000	0,6892	0,9487	1,1292	1,2649	1,3693	1,4491	1,5083	1,5492	1,5732	1,5811
1 100	0,6571	0,9045	1,0766	1,2060	1,3056	1,3817	1,4381	1,4771	1,5000	1,5076
1 200	0,6292	0,8660	1,0308	1,1547	1,2500	1,3229	1,3769	1,4142	1,4361	1,4434
1 300	0,6045	0,8321	0,9903	1,1094	1,2010	1,2710	1,3229	1,3587	1,3798	1,3868
1 400	0,5825	0,8018	0,9543	1,0690	1,1573	1,2247	1,2748	1,3093	1,3296	1,3363
1 500	0,5627	0,7746	0,9220	1,0328	1,1180	1,1832	1,2315	1,2649	1,2845	1,2910
1 600	0,5449	0,7500	0,8927	1,0000	1,0825	1,1456	1,1924	1,2247	1,2437	1,2500
2 000	0,4873	0,6708	0,7884	0,8944	0,9682	1,0247	1,0665	1,0954	1,1124	1,1180
2 500	0,4359	0,6000	0,7141	0,8000	0,8660	0,9165	0,9539	0,9798	0,9950	1,0000
3 000	0,3979	0,5477	0,6519	0,7303	0,7906	0,8367	0,8708	0,8944	0,9083	0,9129
3 500	0,3684	0,5071	0,6036	0,6761	0,7319	0,7746	0,8062	0,8281	0,8409	0,8451
3 600	0,3632	0,5000	0,5951	0,6667	0,7217	0,7638	0,7949	0,8165	0,8292	0,8333
4 000	0,3446	0,4743	0,5646	0,6325	0,6846	0,7246	0,7542	0,7746	0,7866	0,7906
4 500	0,3249	0,4472	0,5323	0,5963	0,6455	0,6831	0,7110	0,7303	0,7416	0,7454
4 900	0,3114	0,4286	0,5101	0,5714	0,6186	0,6547	0,6814	0,6999	0,7107	0,7143
5 000	0,3082	0,4243	0,5050	0,5657	0,6124	0,6481	0,6745	0,6928	0,7036	0,7071

* Beräknad enligt formeln $\sqrt{\frac{p q}{n}}$

där p = procent med viss egenskap

q = 100-p

n = urvalsstorlek

Osäkerheten i olika procenttal anges lämpligen med $\pm 2 \times$ det slumpfel som framgår av tabellen ovan.

För U:s anteckningar:

-1	-2 -3	-4 -5	-6 -7 -8		-9	-10 -11 -12	-13
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	Elevenkät 1	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Kort- typ	Kommun	Län	Ip	Klassenkät 2	Loko-nr	Ort- typ	

Svara med (x) i passande ruta , så här

1. Detta formulär besvaras av en:

-14 1 Pojke 2 Flicka

2. Vilken linje går Du på?

-15 1 9g 2 9h 3 9t 4 9m 5 9s
6 9e 7 9pr 8 9tp 9 9ha 0 9h

3. Har Du detta läsår samma lärare i några av följande ämnen:
kristendom, samhällskunskap och biologi?

- 16 1 Ja, i samhällskunskap och kristendom
2 Ja, i samhällskunskap och biologi
3 Ja, i biologi och kristendom
4 Ja, i samhällskunskap, biologi och kristendom
5 Nej, har inte samma lärare i några av dessa ämnen

FÖLJANDE FRÅGOR GÄLLER SEXUAL- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNINGEN I
ÅRSKURS 9

4. Har Du fått undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor av någon som annars inte finns vid skolan men som kom dit och talade om detta?

- 17
- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Minns ej

5. Har Du fått undervisning i sexual- och samlevnadsfrågor under biologilektionerna detta läsår?

- 18
- 1 Ja
- 2 Nej FORTSÄTT MED FRÅGA 14
- 3 Minns ej FORTSÄTT MED FRÅGA 14

OM JA PÅ FÖREGÅENDE FRÅGA:

6. Hur många lektioner (ungefär) omfattade den sexual- och samlevnadsundervisning Du fått detta läsår under biologilektionerna?

-19

..... timmar

- 9 Minns ej

7. Hur lång tid tillbaka ligger den sista biologilektion som handlade om sexual- och samlevnadsfrågor?

- 20
- 1 Mindre än 1 vecka
- 2 Mindre än 1 månad
- 3 Längre tid tillbaka än 1 månad
- 4 Minns ej

8. Undervisades pojkar och flickor tillsammans under de lektioner som ägnades åt sexual- och samlevnadsfrågor?

-21

1 Ja, hela tiden

2 Ja, en del av tiden

3 Nej

4 Minns ej

9. Visades film eller bildband vid undervisningen?

-22

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

10. Fick ni höra någon bandinspelning vid undervisningen?

-23

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

11. Fick ni fråga och diskutera då sexual- och samlevnadsundervisning förekom under biologilektionerna?

-24

1 Ja

2 Ja, men bara skriftliga frågor

3 Nej

4 Minns ej

12. Vad anser Du om den sexual- och samlevnadsundervisning Du fått i skolan under biologilektionerna?

1 Mycket bra

2 Ganska bra

3 Varken bra eller dålig

4 Ganska dålig

5 Mycket dålig

6 Vet ej

13. Tycker Du att sexual- och samlevnadsundervisningen under biologilektionerna har framställt sexuallivet som någonting fint eller fult?

1 Fint

2 Fult

3 Varken fint eller fult

4 Vet ej

LÄS DETTA NOGA:

14. Sexual- och samlevnadsfrågor innefattar ju även andra än rent biologiska och medicinska frågor. Samlivet mellan två människor påverkas också av samhällets åtgärder och bestämmelser. Hjälpt vid havandeskap och förlossning, rättigheter och skyldigheter i samband med äktenskap och skilsmässa är bara några få exempel på detta. Vad som är rätt och fel när det gäller t.ex. abort eller sexuellt samliv i tonåren, vad som är äktenskapets uppgift och innebörd hör också till sexual- och samlevnadsundervisningen. Följande frågor t.o.m. fråga 18 kommer att gälla den sexual- och samlevnadsundervisning Du kan ha fått i årskurs 9 i andra ämnen än i biologi, t.ex. samhällskunskap.

Har Du fått någon undervisning om sådana saker som nämnts ovan under lektionerna i samhällskunskap detta läsår?

1 Ja, om det mesta

2 Ja, om en del

3 Nej, ingen alls FORTSÄTT MED FRÅGA 19

4 Minns ej FORTSÄTT MED FRÅGA 19

15. OM JA PÅ FÖREGÅENDE FRÅGA:

Hur lång tid tillbaka ligger den sista lektionen i samhälls-
kunskap som handlade om sexual- och samlevnadsfrågor?

- 28
- 1 Mindre än 1 vecka
- 2 Mindre än 1 månad
- 3 Längre tid tillbaka än 1 månad
- 4 Minns ej

16. Fick Ni fråga och diskutera under de lektioner i samhällskun-
skap, då sexual- och samlevnadsundervisning förekom?

- 29
- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Minns ej

17. Vad anser Du om den sexual- och samlevnadsundervisning Du fått
i skolan under lektionerna i samhällskunskap?

- 30
- 1 Mycket bra
- 2 Ganska bra
- 3 Varken bra eller dålig
- 4 Ganska dålig
- 5 Mycket dålig
- 6 Vet ej

18. Tycker Du att sexual- och samlevnadsundervisningen under lek-
tionerna i samhällskunskap har framställt sexuallivet som
något fint eller fult?

- 31
- 1 Fint
- 2 Fult
- 3 Varken fint eller fult
- 4 Vet ej

19. Sexual- och samlevnadsfrågor kan även ha behandlats under lektionerna i kristendomskunskap. Följande frågor t.o.m. fråga 24 avser den sexual- och samlevnadsundervisning Du kan ha fått i årskurs 9.

Har Du detta läsår under kristendomslektionerna fått undervisning om äktenskapets uppgift och innebörd?

-32

- 1 Ja
2 Nej
3 Minns ej
4 Har ej haft kristendomsundervisning detta läsår.

20. Har ni detta läsår under kristendomslektionerna behandlat problem som kan uppstå i ett äktenskap?

-33

- 1 Ja
2 Nej
3 Minns ej
4 Har ej haft kristendomsundervisning detta läsår.

21. Somliga anser att man får ha sexuell samliv när man är förlovad. Andra anser att man måste vara gift för att ha sexuell samliv. Har sådana åsikter behandlats i kristendomsundervisningen detta läsår?

-34

- 1 Ja
2 Nej
3 Minns ej
4 Har ej haft kristendomsundervisning detta läsår.

Om Du har svarat Ja på någon av de tre föregående frågorna, fortsätt med fråga 22. Gå annars till fråga 25.

22. Fick ni fråga och diskutera under de kristendomslektioner då sexual- och samlevnadsundervisning förekom?

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

23. Vad anser Du om den sexual- och samlevnadsundervisning Du fått i skolan under kristendomslektionerna?

1 Mycket bra

2 Ganska bra

3 Varken bra eller dålig

4 Ganska dålig

5 Mycket dålig

6 Vet ej

24. Tycker Du att sexual- och samlevnadsundervisningen under kristendomslektionerna har framställt sexuallivet som någonting fint eller fult?

1 Fint

2 Fult

3 Varken fint eller fult

4 Vet ej

25. Har Du fått undervisning eller upplysning under detta läsår om olika preventivmedel?

1 Ja, rätt mycket

2 Ja, en del

3 Nej, ingen alls

4 Minns ej

26. När tycker Du att det vore lämpligt att undervisning om preventivmedel förekom för första gången?

1 Bör inte alls förekomma

2 Årskurs 1-3

3 Årskurs 4-6

4 Årskurs 7-9

5 Senare

6 Vet ej

27. När tycker Du att det vore lämpligt att undervisning om samlag förekom för första gången?

1 Bör inte alls förekomma

2 Årskurs 1-3

3 Årskurs 4-6

4 Årskurs 7-9

5 Senare

6 Vet ej

28a FRÅGA TILL ALLA FLICKOR:

Fick Du undervisning i skolan om menstruation före Din egen första mens?

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej, vet ej

28b FRÅGA TILL ALLA POJKAR:

Fick Du undervisning i skolan om pollution (ofrivillig sädesavgång) innan Du själv upplevde det första gången?

-41

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Minns ej, vet ej

29. Vem tycker Du i första hand bör ge sexualundervisning i skolan?
Markera endast ett alternativ.

-42

- 1 Någon av skolans lärare
- 2 Skolläkaren
- 3 Skolsköterskan
- 4 Någon expert som kommer på besök till skolan
- 5 Vet ej

Skulle Du vilja ha:

30a Fler bildband och filmer i skolundervisningen som behandlar sexual- och samlevnadsfrågor?

-43

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Vet ej

b Tillfälle till mer diskussion i klassen om sådana frågor?

-44

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Vet ej

c Tillfälle till enskilt samtal om Dina personliga problem på det här området?

-45 1 Ja

2 Nej

3 Vet ej

31. För de följande frågorna skall Du ange om ett påstående är rätt eller fel. Du har också möjlighet att svara "Vet ej".

Männens sädesceller bildas i klimakteriet. Är detta påstående rätt eller fel?

-46 1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

32. Mödomshinnan försvinner i samband med att menstruationerna börjar.

-47 1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

33. För att en kvinna skall kunna få barn måste båda äggstockarna vara funktionsdugliga.

-48 1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

34. Menstruationen är ett tecken på könsmodnad hos kvinnan.

-49 1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

35. Sterilitet hos en individ omöjliggör samlag.

-50

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

36. Erektion (stånd) är en förutsättning för att mannen skall kunna genomföra ett samlag.

-51

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

37. Efterbörd kallas det när det andra barnet av ett tvillingpar föds fram.

-52

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

38. Möjligheten för befruktning är störst just mitt emellan två menstruationer.

-53

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

39. Pollution är ett tecken på inträdd könsnognad hos pojkar.

-54

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

40. Kejsarsnitt kallas det när man efter förlossningen klipper av barnets navelsträng.

-55

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

41. Äggceller bildas i livmodern.

-56

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

42. Alla preventivmedel ger ett säkert skydd mot könssjukdomar.

-57

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

43. Praktiskt taget alla experter är eniga om att onani är ofarligt.

-58

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

44. Blottare är farliga personer som ofta tillgriper våld.

-59

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

45. Det första tecknet på att man är med barn är alltid att man känner sig illamående på kvällarna.

-60

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

46. Enäggstvillingar är alltid av samma kön.

-61

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

47. Det är lätt att framkalla abort genom att äta vissa mediciner

-62

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

För de följande frågorna skall Du ange vilket svarsalternativ som är det rätta. Du har också möjlighet att svara "Vet ej".

48. Vilket av följande preventivmedel användes av mannen?

-63

1 P-piller

2 Spiral

3 Kondom

4 Vet ej

49. Hur vanligt tror Du att det är med missfall? Tror Du att missfall inträffar ungefär i

- 64
- 1 Vart tionde havandeskap
 - 2 Vart femtionde eller
 - 3 Vart hundra havandeskap?
 - 4 Vet ej

50. Den vanligaste könssjukdomen i Sverige är

- 65
- 1 Syfilis
 - 2 Gonorrhé
 - 3 Paranoia
 - 4 Vet ej

51. Befruktningen - sammansmältning av ägg och sädescell - sker

- 66
- 1 I livmodern
 - 2 I äggledaren
 - 3 I äggstocken
 - 4 Vet ej

67 -68

52. Har Du under detta läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om sådana saker som har berörts i frågorna 31 t.o.m. 51?

- 69
- 1 Ja, om det mesta
 - 2 Ja, om en del
 - 3 Nej
 - 4 Minns ej

53. Har Du under tidigare läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om sådana saker?

-70

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

54. Tycker Du att det är bra att sådana här saker ingår i undervisningen?

-71

1 Ja

2 Nej

3 Vet ej

55. Skulle Du önskat att skolan gett Dig mer upplysning eller undervisning än nu om detta?

-72

1 Ja, mycket mer

2 Ja, något mer

3 Nej

4 Vet ej

-1
2

56. Du har kanske fått reda på en del om dessa saker från annat håll än i skolan. Kryssa för högst tre sätt på vilka Du fått reda på dessa saker.

Korttyp 2

- 10 1 Har ej fått reda på något utanför skolan
- 11 1 Av föräldrar
- 12 1 Av syskon
- 13 1 Av skolkamrater
- 14 1 Av andra kamrater
- 15 1 På föreningar och möten
- 16 1 I böcker
- 17 1 I tidningar
- 18 1 På film
- 19 1 Från TV och radio
- 20 1 Från annat håll Ange vilket!

57. Om Du ville få reda på något om de här sakerna, vart skulle Du då i de flesta fallen vända Dig? Läs igenom alla svarsalternativen och markera sedan endast ett av dem.

- 21 0 Tidningar
- 1 Böcker
- 2 Skolkamrater
- 3 Andra kamrater
- 4 Syskon
- 5 Föräldrar
- 6 Skolläkare
- 7 Skolsköterska
- 8 Lärare
- 9 Annat håll. Ange vilket!

För de följande frågorna skall Du ange om ett påstående är rätt eller fel. Du har också möjlighet att svara "Vet ej".

58. Hemskillnad och äktenskapsskillnad är samma sak.

-22

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

59. Modern till ett utomäktenskapligt barn får ensam svara för barnets försörjning.

-23

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

60. Med äktenskapsförord menar man det tal som prästen håller till brudparet vid vigseln.

-24

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

61. En kvinna kan inte avskedas från sitt arbete på grund av att hon väntar barn.

-25

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

62. Barnbidrag erhålles för varje barn som är högst 16 år oberoende av inkomst.

-26

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

63. Moderskapspenning är en summa pengar som staten betalar ut enbart till flerbarnsmammor.

-27

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

64. Enligt lagen kan en kvinna som väntar barn erhålla abort på grund av följande skäl:

a Barnafadern är okänd.

-28

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

b Förlossningen skulle kunna innebära en allvarlig fara för moderns hälsa.

-29

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

c Den blivande modern har ej fyllt 15 år och hennes föräldrar lämnar sitt samtycke till abort.

-30

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

d De blivande föräldrarna har dålig ekonomi.

-31

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

65. Den som vet eller misstänker att han har en könssjukdom är enligt svensk lag förbjuden att ha samlag.

-32

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

66. En person som talar om vart man kan vända sig för att få illegal (illegal=olaglig) abort kan straffas.

-33

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

67. Enligt svensk lag straffas vuxen person som har samlag med person under 15 år.

-34

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

68. Enligt svensk lag är alla homosexuella handlingar straffbara

-35

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

69. För att en flicka skall få ett pessår inprovat måste hon enligt lag vara lägst 17 år.

-36

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

-37 -38

--	--

70. Har Du under detta läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om sådana saker som har berörts i frågorna 58 t.o.m. 69.

-39 1 Ja, om det mesta

2 Ja, om en del

3 Nej FORTSÄTT MED FRÅGA 72

4 Minns ej FORTSÄTT MED FRÅGA 72

71. OM DU FÅTT UNDERVISNING DETTA LÄSÅR OM DESSA SAKER:

I vilket/vilka ämnen har Du detta läsår fått undervisning om dessa saker?

-40 1 I biologi

-41 1 I samhällskunskap

-42 1 I kristendomskunskap

-43 1 I annat ämne. Ange vilket!

72. Har Du under tidigare läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om sådana saker?

-44 1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

73. Tycker Du att det är bra att sådana här saker ingår i undervisningen?

-45 1 Ja

2 Nej

3 Vet ej

74. Skulle Du önskat att skolan gett Dig mer upplysning än nu om detta?

-46

1 Ja, mycket mer

2 Ja, något mer

3 Nej

4 Vet ej

75. Du har kanske fått reda på en del om dessa saker från annat håll än i skolan. Kryssa för högst tre sätt på vilka Du fått reda på om dessa saker.

-47

1 Har ej fått reda på något utanför skolan

-48

1 Av föräldrar

-49

1 Av syskon

-50

1 Av skolkamrater

-51

1 Av andra kamrater

-52

1 På föreningar och möten

-53

1 I böcker

-54

1 I tidningar

-55

1 På film

-56

1 Från TV och radio

-57

1 Från annat håll Ange vilket!

76. Om Du ville få reda på något om de här sakerna, vart skulle Du då i de flesta fallen vända Dig? Läs igenom alla svarsalternativen och markera sedan endast ett av dem.

- 58
- 0 Tidningar
 - 1 Böcker
 - 2 Skolkamrater
 - 3 Andra kamrater
 - 4 Syskon
 - 5 Föräldrar
 - 6 Skolläkare
 - 7 Skolsköterska
 - 8 Lärare
 - 9 Annat håll. Ange vilket!

77. Ange om de följande påståendena är rätt eller fel. Du har även möjlighet att svara "Vet ej".

Inställningen till skilsmässa är mycket skiftande mellan olika religioner.

- 59
- 1 Rätt
 - 2 Fel
 - 3 Vet ej

78. Homosexualitet har fördömts av alla folk i alla tider.

- 60
- 1 Rätt
 - 2 Fel
 - 3 Vet ej

79. Lagstiftningen om abort är ungefär densamma i de flesta länder.

-61

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

80. Den katolska kyrkan har en strängare inställning till användningen av preventivmedel än de protestantiska kyrkorna.

-62

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

-63

81. Har Du under detta läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om de saker som har berörts i frågorna 77 t.o.m. 80, d.v.s. sexual- och samlevnadsfrågor inom olika länder, religioner och tider?

-64

1 Ja, om det mesta

2 Ja, om en del

3 Nej FORTSÄTT MED FRÅGA 83

4 Minns ej FORTSÄTT MED FRÅGA 83

82. OM DU FÅTT UNDERVISNING DETTA LÄSÅR OM DESSA SAKER:

I vilket/vilka ämnen har Du detta läsår fått undervisning om dessa saker?

-65

1 I biologi

-66

1 I samhällskunskap

-67

1 I kristendomskunskap

-68

1 I annat ämne. Ange vilket!

83. Har Du under tidigare läsår fått undervisning eller upplysning i skolan om sådana saker?

1 Ja

2 Nej

3 Minns ej

84. Tycker Du att det är bra att sådana här saker ingår i undervisningen?

1 Ja

2 Nej

3 Vet ej

85. Skulle Du önskat att skolan gett Dig mer upplysning eller undervisning än nu om detta?

1 Ja, mycket mer

2 Ja, något mer

3 Nej

4 Vet ej

86. Vad tror Du skolan vill att man skall tycka om sexuellt samliv mellan ungdomar i Din egen ålder?

1 Att det absolut inte får förekomma

2 Att man måste ha stadigt sällskap för att ha sexuellt samliv

3 Att det räcker med att man träffas mera tillfälligt för att ha sexuellt samliv

4 Skolan vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter

5 Skolan intresserar sig inte alls för denna fråga

6 Vet ej

87. Vad tror Du Dina föräldrar tycker om sexuellt samliv mellan ungdomar i Din egen ålder?

- 1 Att det absolut inte får förekomma
- 2 Att man måste ha stadigt sällskap för att ha sexuellt samliv
- 3 Att det räcker med att man träffas mera tillfälligt för att ha sexuellt samliv
- 4 Föräldrarna vill att man bildar sig en egen uppfattning att handla efter
- 5 Föräldrarna intresserar sig inte alls för denna fråga
- 6 Vet ej

88. Vad tror Du Dina kamrater tycker om detta?

- 1 Att det absolut inte får förekomma
- 2 Att man måste ha stadigt sällskap för att ha sexuellt samliv
- 3 Att det räcker med att man träffas mera tillfälligt för att ha sexuellt samliv
- 4 Kamraterna har ingen speciell åsikt om detta
- 5 Vet ej

89. Vad tycker Du själv om detta?

- 1 Att det absolut inte får förekomma
- 2 Att man måste ha stadigt sällskap för att ha sexuellt samliv
- 3 Att det räcker med att man träffas mera tillfälligt för att ha sexuellt samliv
- 4 Vet ej

90. Tycker Du att det är rätt eller fel att en flicka ger efter och har samlag med en pojke för att han vill det?

- 1 Rätt
- 2 Fel
- 3 Vet ej, det beror på

91. Tycker Du att det är rätt eller fel att en pojke ger efter och har samlag med en flicka för att hon vill det?

-77

1 Rätt

2 Fel

3 Vet ej

92. Har ni under detta läsår i skolan behandlat sådana saker som berörts i frågorna 88 t.o.m. 91?

-78

1 Ja, rätt mycket

2 Ja, en del

3 Nej

4 Minns ej

93. Skulle Du önskat att det i skolan diskuterats mer än nu kring detta?

-79

1 Ja

2 Nej

3 Vet ej

94. Du har kanske diskuterat detta vid andra tillfällen än under skollektioner? Kryssa för högst två personer som Du diskuterat detta med.

-1

3

Korttyp 3

-10

1 Har ej diskuterat detta vid andra tillfällen

-11

1 Med föräldrar

-12

1 Med syskon

-13

1 Med skolkamrater

-14

1 Med andra kamrater

-15

1 Med annan person

95. Om Du skulle vilja få något råd om dessa saker, vart skulle Du då helst vända Dig? Läs igenom alla svarsalternativen och markera sedan endast ett av dessa.

-16

- 1 Skolkamrater
- 2 Andra kamrater
- 3 Syskon
- 4 Föräldrar
- 5 Skolläkare
- 6 Skolsköterska
- 7 Lärare
- 8 Annan person

96. TILL SIST VILL VI STÄLLA NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV OCH DIN FAMILJ.

Har Din far eller Din målsman någon skolutbildning utöver den som alla måste ha (folkskola)?

-17

- 1 Ja
- 2 Nej
- 3 Vet ej

-18

97. Vilket yrke har (hadé) Din far eller Din målsman? Ange yrket så utförligt Du kan (t.ex. "försäljare i varuhus")

.....
.....

98. Hur skulle Du vilja beteckna Dina föräldrars inställning till religion? Är (var) Din far (målsman)

- 19
- 1 Mycket religiös eller kyrklig
 - 2 Ganska religiös eller kyrklig
 - 3 Inte alls religiös eller kyrklig
 - 4 Vet ej

99. Är (var) Din mor

- 20
- 1 Mycket religiös eller kyrklig
 - 2 Ganska religiös eller kyrklig
 - 3 Inte alls religiös eller kyrklig
 - 4 Vet ej

100. Brukar Dina föräldrar (målsman) ange hur dags Du skall vara hemma på kvällarna?

- 21
- 1 Alltid
 - 2 Ofta
 - 3 Ibland
 - 4 Aldrig

101. Räknar Du till Dinä bästa vänner

- 22
- 1 Både pojkar och flickor
 - 2 Bara pojkar
 - 3 Bara flickor
 - 4 Har inga bästa vänner

102. Har Du nu stadigt sällskap?

1 Ja

2 Nej

3 Tveksam

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Genom att svara på dessa frågor har Du lämnat Ditt bidrag till en vetenskaplig undersökning om sexual- och samlevnadsundervisningen i grundskolan.

Lägg formuläret i kuvertet och klistra igen det.

Bilaga 4 Skrivelse till rektorer

Till Rektor

Den 9 oktober 1964 tillsattes av Kungl. Maj:t en utredning rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet. På uppdrag av utredningen utför statistiska centralbyråns utredningsinstitut en enkätundersökning bland elever i grundskolans årskurs 9.

Syftet med undersökningen är att kartlägga elevernas kunskaper i sexual- och samlevnadsfrågor och elevernas upplevelse av önskemål beträffande undervisningen i dessa frågor. Elevernas vanor och erfarenheter inom detta område kommer *inte* att beröras.

Frågorna har formulerats i samarbete med ledamöterna i utredningen nämligen:

Maj-Briht Bergström-Walan, fil lic, leg barnmorska

Carl Gustaf Boëthius, chefredaktör för tidskriften Vår Kyrka

Rolf Granstrand, fil stud, f d ordförande i SECO

Birgitte Heeger, fil kand, f d rikskon-sulent i Svenska Missionsförbundets Ungdom (SMU)

Ragnar Lund, undervisningsråd

Ottar Ottersen, pastoratsadjunkt, studie-rektor i Sveriges Kyrkliga Studieförbund (SKS)

Gösta Rodhe, skolöverläkare i Skolöverstyrelsen

Thorsten Sjövall, leg läk, ordförande i

RFSU

Torsten Wickbom, rektor vid Katrineholms gymnasialskola

Frågeformuläret har även underställts Skolöverstyrelsen, som givit sitt bifall till undersökningen.

Lämnade uppgifter är konfidentiella och får enligt sekretesslagen inte utlämnas. Grundmaterialet kommer endast att användas inom utredningsinstitutet för framställning av statistiska tabeller som tillställs uppdragsgivaren. Någon särredovisning för enskilda skolor kommer inte att ske.

Undersökningen omfattar 1 500 elever slumpmässigt uttagna bland samtliga elever i grundskolans vanliga klasser, årskurs 9. Vilken/Vilka elev/er som blivit uttagna i Er skola går att få fram med hjälp av den bifogade förteckningen (bilaga 1). Enkäten kommer därutöver att genomföras även i ett antal hela klasser. Om någon klass i Er skola blivit uttagen att delta i denna klassenkät framgår detta i separat bilaga (2).

Enkätundersökningen kommer att äga rum den 27–31 maj i skolan. Ett av utredningsinstitutets lokalombud kommer att ta kontakt med Er någon gång i mitten av maj. Avsikten är att ombudet därvid skall inhämta uppgifter om de uttagna elevernas namn och få anvisning om lämplig tidpunkt och lokal för enkätundersökningen. Utförligare anvisningar lämnas i bilaga.

Upplysningar lämnas av aktuarie Karin Herbst, tel 08/63 05 60 ankn 197.

Vi tackar på förhand för Er värdefulla medverkan.

Högaktningsfullt
Statistiska centralbyråns
utredningsinstitut

Utredningen rörande sexual-
och samlevnadsfrågor

Edmund Rapaport
Byråchef

Ragnar Lund
Undervisningsråd

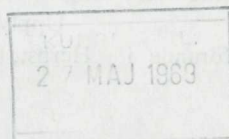
Följande elever har blivit uttagna i
Klass Elevnummer Namn (ifylles av rektor)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

För att identifiera eleven behövs en alfabetisk förteckning över eleverna i den aktuella klassen. Den elev, som i den alfabetiska förteckningen har det ordningsnummer som angivits ovan, skall delta i undersökningen. *Det är mycket viktigt att just denna elev uttages.* Eleven kan inte ersättas av någon annan. Det är också viktigt att eleven inte underrättas för långt i förväg om att han/hon skall delta i undersökningen. Besked bör därför ges tidigast den dag undersökningen äger rum. Meddelandet bör ske så avdramatiserat som möjligt. Det kan vara lämpligt att betona att eleven utvalts helt slumpmässigt så att han/hon inte känner sig stå i någon särställning i förhållande till sina kamrater. Enkäten avses äga rum någon av dagarna under tiden 27—31 maj 1968. De elever som blivit uttagna samlas i den lokal och vid den tidpunkt som överenskommit mellan rektor och utredningsinstitutets lokalombud. Vårt lokalombud kommer att närmare presentera undersökningen, framhålla att uppgifterna är strängt konfidentiella och övervaka ifyllandet av formuläret. Den tid som krävs kommer inte att överstiga en lektionstimme. Det är naturligtvis önskvärt att *samtliga* de elever, som uttagits vid skolan, besvarar enkäten vid samma tillfälle. En förutsättning för att undersökningens resultat skall kunna beaktas är att sexual- och samlevnadsundervisningen är avslutad före den 31 maj. Om undervisningen inte är avslutad vid denna tidpunkt, kan enkäten för enstaka elever uppskjutas.

Rektors medverkan i denna undersökning består enligt ovanstående i att:

1. Identifiera de utvalda eleverna.
2. Anvisa lämplig tidpunkt och lokal för enkätens genomförande.
3. Underrätta eleven om att han/hon skall delta i undersökningen.

Nordisk udredningsserie (Nu) 1969

Konologisk förteckning

1. Utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete.
3. Nordforsks miljövårdsutredning.
4. Förslag till utbyggnad av den samnordiska fortbildningen för journalister.

Statens offentliga utredningar 1969

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Faktisk brottslighet bland skolbarn. [1]

Bostadsrätt. [4]

Utsökningsrätt IX. [5]

Kungörelsannonsering. [7]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjöarbetstidslag. [3]

Utbildningsdepartementet

Om sexuallivet i Sverige. [2]

Sexulkunskapen på grundskolans högstadium. [8]

Civildepartementet

Offentliga tjänstemäns bisysslor. [6]